

UNIVERZA V LJUBLJANI
BIOTEHNIŠKA FAKULTETA
ODDELEK ZA KRAJINSKO ARHITEKTURO

Marko KLEMENČIČ

**ZELENI SISTEM MESTA MARIBOR S POUDARKOM NA
VZPOSTAVITVI JAVNIH ZELENIH POVRŠIN V NOVEM DELU
JUŽNO OD DRAVE**

DIPLOMSKO DELO

Univerzitetni študij

Ljubljana, 2011

UNIVERZA V LJUBLJANI
BIOTEHNIŠKA FAKULTETA
ODDELEK ZA KRAJINSKO ARHITEKTURO

Marko KLEMENČIČ

**ZELENI SISTEM MESTA MARIBOR S POUDARKOM NA
VZPOSTAVITVI JAVNIH ZELENIH POVRŠIN V NOvem DELU
JUŽNO OD DRAVE**

DIPLOMSKO DELO
Univerzitetni študij

**GREEN SYSTEM OF CITY OF MARIBOR WITH EMPHASIS ON
ESTABLISHING PUBLIC GREEN SPACES IN NEW PART SOUTH
OF RIVER DRAVA**

GRADUATION THESIS
University Studies

Ljubljana, 2011

Diplomsko delo je zaključek Univerzitetnega študija krajinske arhitekture. Opravljeno je bilo na Oddelku za krajinsko arhitekturo Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani. Nekateri postopki so bili izvedeni na Sektorju za urejanje prostora Urada za komunalo, promet, okolje in prostor Mestne občine Maribor. Mentor diplomskega dela je prof. dr. Ana Kučan.

Komisija za oceno in zagovor:

Predsednik: prof. dr. Davorin Gazvoda

Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo

Član: prof. dr. Ana Kučan

Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo

Član: doc. dr. Tatjana Capuder Vidmar

Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo

Datum zagovora:

Diplomsko delo je rezultat lastnega raziskovalnega dela. Podpisani se strinja z objavo diplomskega dela v polnem tekstu na spletni strani Digitalne knjižnice Biotehniške fakultete. Izjavljam, da je diplomsko delo, ki sem ga oddal v elektronski obliki, identično tiskani verziji.

Marko Klemenčič

KLJUČNA DOKUMENTACIJSKA INFORMACIJA

ŠD	Dn
DK	UDK 712.2.5(497.4 Maribor)(043.2)
KG	odprti prostor/zelene površine/mestna krajina/zeleni sistem mesta/Maribor
AV	KLEMENČIČ, Marko
SA	KUČAN, Ana (mentor)
KZ	SI – 1000 Ljubljana, Jamnikarjeva 101
ZA	Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo
LI	2011
IN	ZELENI SISTEM MESTA MARIBOR S Poudarkom na vzpostavitvi javnih zelenih površin v novem delu južno od Drave
TD	Diplomsko delo (Univerzitetni študij)
OP	XIII, 106, [20] str., 14 pregl., 47 sl., 22 pril., 80 vir.
IJ	sl
Jl	sl/en
AI	Diplomsko delo obravnava prostorske probleme in potencialne z namenom vzpostavljanja zelenega sistema mesta Maribor s poudarkom na njegovem novem, južnem delu. Temeljna izhodišča so bila preverjena splošno preko različnih virov literature in nadalje opredeljena na podlagi štirih vidikov: strukturno-morfološkega, socialno-funkcionalnega, ekološkega in ekonomskega vidika. Prvi obsega naravne značilnosti in značilnosti grajenega prostora mesta Maribor, t.j. morfologijo terena, stik mestne z odprto krajino in obrežjem reke Drave, strukturno podobo mesta, mestni rob in vstopi. Socialno-funkcijski vidik obravnava problematiko zagotavljanja zelenih in odprtih površin prebivalcem. Ekološki vidik izpostavlja naravno in kulturno vredna območja in območja naravnih virov. Ekonomski vidik splošno obravnava predvsem neizkoriščene tržno zanimive prostorske potencialne in učinkovitost upravljanja z zelenimi površinami. Podatke, pridobljene z analizami in inventarizacijo, sklepa vrednotenje.

Podani koncept zasnove vsebuje razširitev obsega zelenih in drugih odprtih površin, opredeljenih v urbanistični zasnovi mesta Maribor ter jih podrobno tipološko opredeljuje. Poglavitni predlogi koncepta zasnove so: razmestitev večjih in manjših parkovnih površin; razmestitev večjega števila grajenih odprtih površin; razmestitev športnih in rekreacijskih parkovnih površin; oblikovanje načrtovalskih posegov za sanacijo degradiranih območij; potrebnih prestrukturiranja; razširitev omrežja drevoredov in drugih linijskih zasaditev; zasnova funkcionalnega omrežja povezav s tipičnimi načini urejanja in smernice za urejanje mestnih vpadnic. Rešitev dopolnjujejo smernice za urejanje in upravljanje zelenih in drugih javnih odprtih površin.

KEY WORDS DOCUMENTATION

ŠD Dn
 DC UDC 712.2.5(497.4 Maribor)(043.2)
 CX open space/green space/urban space/green system of a city/Maribor
 AU KLEMENČIČ, Marko
 AA KUČAN, Ana (supervisor)
 PP SI – 1000 Ljubljana, Jamnikarjeva 101
 PB University of Ljubljana, Biotechnical faculty, Department of Landscape Architecture
 PY 2011
 TI GREEN SYSTEM OF CITY OF MARIBOR WITH EMPHASIS ON ESTABLISHING PUBLIC GREEN SPACES IN NEW PART SOUTH OF RIVER DRAVA
 DT Graduation thesis (University studies)
 NO XIII, 106, [20] str., 14 tab., 47 fig., 22 ann., 80 ref.
 LA sl
 AL sl/en
 AB Dissertation covers spatial problems and potentials in process of establishment green system on the case of modern, south part of the city of Maribor. Basic racks were provided through several literature sources and further defined on the basis of four aspects: structurally-morphological, socialy-functional, ecological and economic aspect. First aspect comprises of structural characteristics of natural and built environment of Maribor, i.e. morphology of the terrain, connection of urban, open and riverembankment space, structural image of the city, edge of the city and its entrances. Socialy-functional aspect covers the problem of residential provision of green and other open spaces. Ecological aspect stresses importance to areas of high natural or cultural importance and natural resources. Fourth aspect briefly covers unexploited economic potential and effectiveness of management with green space. Data obtained by spatial analysis is concluded with evaluation. Presented spatial plan expands green and open space spatial distribution based on spatial plans of the Municipality of Maribor and furthermore typologically defines them. Main propositions of concept are distribution of park areas, built open space, distribution of sport- and recreational parks, development of design interventions to rehabilitate degraded areas with need of restructuring, expansion of avenues and other forms of linear vegetation, design of functional connections network with typical design profiles and roadside strips design plan guides. Concept is supplemented with guidelines for planning and management of green and other open public spaces.

KAZALO VSEBINE

KLJUČNA DOKUMENTACIJSKA INFORMACIJA	III
KEY WORDS DOCUMENTATION	IV
KAZALO VSEBINE	V
KAZALO SLIK	IX
KAZALO PREGLEDNIC	XII
KAZALO PRILOG	XIII
1 UVOD	1
1.1 OPREDELITEV PROBLEMA	1
1.2 DELOVNA HIPOTEZA	2
1.3 CILJI NALOGE	2
1.4 METODE DELA	2
2 ZELENE IN ODPRTE POVRŠINE – TEORETIČNO OZADJE	4
2.1 OPREDELITEV OSNOVNIH POJMOV	4
2.1.1 Elementi prostora	4
2.1.2 Mestna krajina	5
2.1.3 Odprti prostor mesta	6
2.1.4 Zelene površine	6
2.1.5 Naravne prvine	7
2.2 TRANSFORMACIJA ZELENIH POVRŠIN	7
2.3 TIPOLOGIJA IN VSEBINSKA ČLENITEV ZELENIH POVRŠIN	9
2.4 ZELENİ SISTEM MESTA	15
2.4.1 Smiselnost vzpostavljenosti zelenega sistema	16
2.4.2 Funkcija	18
2.5 VLOGA ZELENIH POVRŠIN V MESTU	18
2.5.1 Strukturno morfološki vidik	20
2.5.2 Družbeni ali socialno-funkcionalni vidik	20
2.5.3 Ekološki vidik	25

2.5.4	Ekonomski vidik	27
3	PREDSTAVITEV OBMOČJA	29
3.1	OPREDELITEV OBMOČJA OBDELAVE	29
3.2	KRATEK ZGODOVINSKI PREGLED	29
3.2.1	Geografska umeščenost	30
3.2.2	Razvoj grajenega tkiva	31
3.2.3	Prometno omrežje	35
3.3	NAČRTOVANA ORGANIZACIJA DEJAVNOSTI	37
4	INVENTARIZACIJA, ANALIZA IN VREDNOTENJE	39
4.1	STRUKTURNO-MORFOLOŠKI VIDIK	40
4.1.1	Krajinske značilnosti	40
4.1.2	Naravne značilnosti	42
4.1.2.1	Vodotoki	42
4.1.2.2	Gozdovi	43
4.1.2.3	Drugi strukturno-morfološko izstopajoči elementi	44
4.1.3	Večji odprti prostori	46
4.1.4	Ustvarjene strukturne značilnosti	47
4.1.4.1	Parkovne ureditve	47
4.1.4.2	Drevoredi	48
4.1.4.3	Robovi in vstopi v mesto	50
4.2	SOCIALNO-FUNKCIONALNI VIDIK	54
4.2.1	Parkovne ureditve	54
4.2.1.1	Mestni parki	56
4.2.1.2	Tematske parkovne ureditve	57
4.2.1.3	Parkovna krajina	58
4.2.2	Stanovanjska krajina	59
4.2.3	Rekreacija	61
4.2.4	Mestni in primestni gozdovi	64
4.2.5	Pokopališča	64

4.2.6	Območja vrtičkov	65
4.3	EKOLOŠKI IN VARSTVENI VIDIK	67
4.4	EKONOMSKI VIDIK	67
4.4.1	Problemi prostora	68
4.4.2	Potenciali	68
4.4.3	Izsledki	69
4.5	VREDNOTENJE PROSTORA	70
5	PRIMERI DOBRIH PRAKS	73
5.1	ZELENI SISTEM MESTA GRADEC	73
5.1.1	Cilji	73
5.1.2	Funkcije zelenih površin	73
5.1.3	Zasnova	73
5.1.4	Vsebine	74
5.2	ZELENI SISTEM MESTA LJUBLJANA	75
5.2.1	Cilji	75
5.2.2	Funkcije zelenih površin	75
5.2.2.1	Zasnova	76
5.2.3	Vsebine	76
5.3	SPECIFIČNO ZANIMIVI PRIMERI	76
5.3.1	Yves Lion – prečno povezovanje	77
5.3.2	Barcelona – ekonomski, družbeni vidik	77
5.3.3	Primerjalna analiza načrtovanja in upravljanja zelenih površin evropskih mest	79
5.4	PRIMERI DOBRE PRAKSE PODROBNEGA UREJANJA	80
5.4.1	Ureditev površin vrtičkarjev	80
5.4.2	Ureditev obcestnih in cestnih površin	82
5.4.3	Naravne prvine v ureditvah trgov	82
6	NAVADE IN ŽELJE UPORABNIKOV – JAVNOMNENJSKA RAZISKAVA	83
6.1	OPIS	83

6.2	REZULTATI ANKETE	84
6.3	INTERPRETACIJA REZULTATOV ANKETE	84
7	IZHODIŠČA ZASNOVE	85
7.1	REŠITVE	87
7.2	NOVE UREJENE ZELENE IN ODPRTE POVRŠINE	88
7.2.1	Parkovne površine	89
7.2.2	Grajene odprte površine	90
7.2.3	Rekreacijski in športni parki	90
7.2.4	Ureditev starega mestnega jedra	91
7.3	UREDITEV NABREŽJA	91
7.4	SMERNICE ZA UREJANJE IN UPRAVLJANJE ZELENIH IN ODPRTIH POVRŠIN MESTA MARIBOR	92
7.5	UREJANJE DEGRADIRANIH POVRŠIN	93
7.6	UREDITEV MESTNIH VPADNIC	93
7.7	VZPOSTAVLJANJE FUNKCIJSKIH IN STRUKTURNIH POVEZAV	95
7.7.1	Tipični prerezi ureditev poti	96
7.8	STRUKTURA REŠITVE	97
8	SKLEP	98
9	POVZETEK	100
10	VIRI	101
10.1	CITIRANI VIRI	101
10.2	DRUGI VIRI	105
ZAHVALA		
11	PRILOGE	

KAZALO SLIK

Slika 1: Transformacija naravne, kulturne in mestne krajine (prirejeno po Zeleni ..., 2010)	8
Slika 2: Vrtno mesto, Letchworth, Anglija. (e-ducation, 2010)	16
Slika 3: Območje obdelave (Kart. podlaga: DOF5, 2009)	29
Slika 4: Umeščenost med mesta in pokrajinske enote (Kart. podlaga: Geopedia, 2010)	30
Slika 5 : Makrolokacija mesta (Kart. podlaga: GoogleMaps, 2010)	31
Slika 6: Karta Maribor 1948 (Maribor, 2010)	31
Slika 7: Grafični prikaz razvoja mesta skozi čas z oznakami današnjih katastrskih občin (Kart. podlaga: TK25, 1998)	32
Slika 8: Značilni vzorci grajenih struktur nekaterih drugih mest (Vzorci tujih mest: Bricoleurbanism, 2010)	34
Slika 9: Izsek obstoječe sheme potniškega prometa (Connex, 2010)	35
Slika 10: Predlog organizacije linij javnega potniškega prometa (Kart. podlaga: TK25, 1998)	36
Slika 11: Karta organizacije dejavnosti v mestu (Urbanistična zasnova mesta Maribor, 2004)	38
Slika 12: Shema glavnih orientacijskih elementov v prostoru	39
Slika 14: Strukturna karta reliefa območja (Kart. podlaga: DMR, 2009)	40
Slika 13: Pokrajinske enote širšega območja	40
Slika 15: Prostorske dominante, generatorji identitete Maribora. <i>Zgoraj: Pohorje. Spodaj: Pekrska gorca, Kalvarija, Piramida</i>	41
Slika 17: Mariborski otok (Panoramio, 2010)	44
Slika 16: V ozadju melišče Meljskega hriba v sukcesijski zarasti	45
Slika 18: Shema razporeditve odprtih prostorov na obrobju mesta	46
Slika 19: Južni del mestnega parka, ki se zajeda v mestno tkivo. Pogled s Piramide	47
Slika 20: Del Magdalenskega parka južno od železniške proge	48
Slika 21: Nepovezanost obstoječih drevoredov (Kart. podlaga: TTN25, 2005)	50
Slika 22: Novejša večstanovanjska gradnja pod vznožjem Pekrske gorce, zazidalni načrt URBIS d.o.o, 2003	51

Slika 23: Različno vzpostavljen odnos med grajenim tkivom in reko. Levo Zahod severnega obrežja Drave in desno Lent	52
Slika 24: Hitra cesta Maribor-Pesnica, v ozadju železniške proge in industrijska cona Melje	54
Slika 25: Košaki, lokalna cesta z nezakritimi pogledi na železniško progo	54
Slika 26: Vplivna območja oz. radiji dostopnosti obeh mestnih parkov (Kart. podloga: TTN25, 2005)	56
Slika 27: Zračni posnetek enega izmed značilnih oblik stanovanjske krajine s parkiriščem kot centralno ureditvijo. Lokacija: Studenci (DOF, 2009)	61
Slika 28: Razporeditev vrtičkov po grajenem tkivu mesta	66
Slika 29: Model ustreznosti (oz. kakovost bivalnega okolja) za območju UZMM	72
Slika 30 : Zeleni sistem mesta Graz; Grajeno tkivo, obdano v zeleni okvir, zelene površine znotraj grajenega tkiva in zelene poteze (Grünes Netz Graz, 2006)	74
Slika 31: Zeleni sistem mesta Ljubljana; Zvezdasto grajeno tkivo z zelenimi klini obroča (Dkas)	76
Slika 32: Izsek plana Chardonnet-Baud sektor, Rennes, Francija. Avtor Yves Lion, 2001	77
Slika 33: 1-4, Risbe zametkov za vzpostavitev ZS Barcelone, kakor so nastajala v posameznih zgodovinskih obdobjih od 19. do konca 20. stoletja (Slikovno gradivo: Ana Kučan)	78
Slika 35: Grafično predstavitevno gradivo naloge "Vrtički" projektne organizacije LUZ, Ljubljana. Povzemanje oblikovnega pristopa Sørensenove ureditve s preoblikovanjem v javno prehodno ureditev (Jurkovič in sod., 2004)	81
Slika 34: Nærum: Rešitev parkovne ureditve območja vrtičkarjev (Vulgare)	81
Slika 36 (desno): Prekinjanje in členitev pasovne obcestne zasaditve (Roeselers)	82
Slika 37 (levo): Zasaditev osrednjega ločevalnega pasu prometnih površin (Roeselers) ..	82
Slika 38 (sredina): Osrednja zazelenitev, v ozadju trojni drevored avenije (Roeselers)	82
Slika 40 (desno): Dostopen, uporaben in uporabnikom zanimiv element vode (Vulgare) .	82
Slika 41 (sredina): Izvennivojski zelene površine soustvarja urbano opremo (Vulgare)	82
Slika 39 (levo): Formalna ureditev trga z elementi vegetacije (Vulgare)	82
Slika 42: Shema izhodiščnih vozlišč in navezav na okvir mesta	85

Slika 43: Plasti koncepta rešitve - mikromozaike, makromozaike, mreža povezav in zeleni obroč	87
Slika 44: Vpetost ustvarjenega mozaika odprtih in zelenih površin v polodprti okvir zaledja	89
Slika 45: Obcestna vegetacija in vpliv motoriziranega prometa.....	95
Slika 46: Različice prečnih profilov ureditev poti.....	96
Slika 47: Strukturna karta rešitve.....	97

KAZALO PREGLEDNIC

Preglednica 1: Deleži zelenih površin	21
Preglednica 2: Zelene površine na prebivalca (Gälzer, 2001).....	21
Preglednica 3: Zelene površine na prebivalca, primer Dunaj	22
Preglednica 4: Potrebe stanovanjske soseske s 15.000 prebivalci (Jantzen, cit. Po Gälzer, 2001)	22
Preglednica 5: Smernice za širine zelenih povezav in koridorjev (Gälzer, 2001)	23
Preglednica 6: Velikost zelenih površin v odvisnosti od števila uporabnikov (Gälzer, 2001).....	24
Preglednica 7: Zgornje meje ekoloških in psiholoških obremenitev odprtega mestnega prostora (Gälzer, 2001)	24
Preglednica 8: Oddaljenosti glede na starostno skupino (Gälzer, 2001).....	24
Preglednica 9: Vrste in lega površin glede na oddaljenost od stanovanj (Gälzer, 2001).....	25
Preglednica 10: Inventarizacija opremljenosti obeh mestnih parkov	57
Preglednica 11: Ocena višine najemnine za uporabo parkovno urejenih površin namenjenih vrtičkarstvu.....	68
Preglednica 12: Tabela ocene bruto prihodka iz 50% uporabe površin, namenjenih vrtičkarstvu	69
Preglednica 13: Strukturne prvine zelenega sistema mesta Gradec, Avstrija.....	73
Preglednica 14: Izsledki poglobitvenih pravil in skupin mest po stopnji uspešnosti	79

KAZALO PRILOG

- Priloga A – Namenska raba prostora, M 1: 40.000
- Priloga B – Prometna organizacija mesta, M 1: 40.000
- Priloga C – Inventarizacija – parki, drevoredi in druge zelene površine, M 1: 40.000
- Priloga D – Dostopnost parkovnih površin, M 1: 40.000
- Priloga E – Inventarizacija – rekreacijske površine in objekti, M 1: 40.000
- Priloga F – Dostopnost rekreacijskih površin, M 1: 40.000
- Priloga G – Dostopnost rekreacijskih površin, večjih od 10.000 m², M 1: 40.000
- Priloga H – Dostopnost naravnih prvin, M 1: 80.000
- Priloga I – Stanovanjska krajina, M 1: 40.000
- Priloga J – Zavarovana območja, M 1: 40.000
- Priloga K – Ekološko pomembna območja, M 1: 40.000
- Priloga L – Naravne vrednote, M 1: 40.000
- Priloga M – Območja varovanja vodnih virov, M 1: 40.000
- Priloga N – Kulturna dediščina, M 1: 40.000
- Priloga O – Anketni vprašalnik in povzetek rezultatov
- Priloga P – Grafični prikaz rezultatov ankete
- Priloga R – Pregledna karta zasnove zelenega sistema mesta Maribor, M 1: 25.000
- Priloga S – Karta funkcijskih povezav, M 1: 40.000
- Priloga T – Prostorski prikazi rešitve
- Priloga U – Prostorski prikazi rešitve
- Priloga V – Prostorski prikazi rešitve
- Priloga Z – Prostorski prikazi rešitve

1 UVOD

V nalogi se ukvarjam z izkoriščanjem spregledanih krajinskih potencialov mesta Maribor. Namen je izpostavljanje do sedaj neizkoriščenih krajinskih potencialov mesta in prikaz njihove uporabnosti na primeru vzpostavljanja zelenega sistema. Naloga je rezultat pobude s strani Mestne občine Maribor.

Zaobjema problematiko količinskega primanjkljaja zelenih površin, oddaljenosti in prestrukturiranja obstoječih zelenih površin. Najpomembnejša je podrobna tipološka opredelitev tako novih kot tudi že obstoječih zelenih in odprtih površin, večji del, katerih je bil opredeljen s strani Urbanistične zasnove za mesto Maribor. V veliko pomoč pri izdelavi je bilo zgledovanje po delu drugih avtorjev, med katerimi je najpomembnejše izpostaviti Zeleni sistem Ljubljane – Zasnova (Ogrin in sod., 1994), dosedanje delo Zavoda za urbanizem Maribor in nalogo Presoja urbanističnih načrtov z vidika varstva okolja (Koprivšek, 2000).

1.1 OPREDELITEV PROBLEMA

Potrebe po neposrednem stiku in doživljanju narave postajajo vse bolj izrazite - ljudje se vse bolj ukvarjajo z aktivnostmi, med katerimi so številne vezane na zelene površine mesta. Ne gre samo za rekreativni vidik zelenih površin, ki je vezan na prosti čas, temveč tudi za samo kakovost bivanja, dela in gibanja v kakovostno urejenem urbanem odprtem prostoru.

Maribor ima ugodno visok delež zelenih in odprtih površin, kar 2.073 ha od skupno 3.9974 ha, kolikor meri območje urbanistične zasnove mesta, je nepozidanih. Poleg vzpostavljanja ekološkega ravnovesja le-te predstavljajo možnosti za izboljšanje kakovosti bivanja in zadovoljstva prebivalcev, čitljivosti mestne strukture in ne nazadnje celostne podobe in identitete mestnega prostora. Zelene in rekreacijske površine v Mariboru največkrat niso ustrezno vzdrževane ali opremljene. Opazen je problem nepovezanosti površin znotraj mesta ter nepovezanost mesta z njegovim zelenim okvirjem. Glavni zeleni koridor skozi mesto – reka in obrežje Drave – vzpodbuja nanj vezano vzdolžno komunikacijo (vzhod-zahod), a prav tako jasno deli mestno strukturo ter ovira prečno komunikacijo (sever-jug). Drugih zelenih koridorjev skozi samo mesto ni, večje zelene poteze močno deli ali zamejuje prometno omrežje cest in železniških prog.

1.2 DELOVNA HIPOTEZA

Naloga temelji na predpostavki, da bi z vzpostavitvijo zelenega sistema v mestu prispevali k razvoju številnih neizkoriščenih potencialov odprtega prostora in javnih zelenih površin, ponudili možnost za jasneje izoblikovano identiteto, širšo prepoznavnost in povezanost mesta z njegovim zaledjem in regijo. Predpostavljam, da bi s programsko dopolnitvijo in oblikovanimi fizičnimi povezavami bilo mogoče učinkovito medsebojno povezati zelene in odprte površine znotraj mesta ter le-te z zaledjem izven njega, s čimer bi dvigovali kvaliteto doživljanja prostora. Z vzpostavitvijo zelenega sistema bi izkoristili možnosti uvedbe novih prostorskih vsebin, ki bi povezale obstoječe zelene in odprte površine v učinkovitejšo urbano tkivo. Seveda teh predpostavk v praksi ne bo mogoče preveriti, lahko pa predstavim načrt izboljšav na planski in deloma tudi oblikovalski ravni. V postopku se opiram in zgledujem po podobnih idejah, rešitvah, analizah, metodah in ugotovitvah drugih avtorjev, kjer z ugotavljanjem sorodnih problemov poskušam rešitve prenesti na obravnavano območje, le da prevod ni analogna preslikava rešitve, temveč je ustrezno prilagojen obravnavanemu prostoru.

1.3 CILJI NALOGE

Glavni cilj naloge je predlagati in utemeljiti vzpostavitev novih zelenih površin v mestu Maribor in njihovo povezanost z drugimi površinami v zeleni sistem mesta.

Podcilji naloge, ki so potrebni za doseganje glavnega cilja, so:

- ugotoviti krajinske značilnosti prostora mesta Maribor;
- prepoznati neizkoriščene površine znotraj mesta;
- poiskati ekološke in funkcionalne povezave med zelenimi in drugimi odprtimi površinami;
- raziskati navade in težnje prebivalcev.

1.4 METODE DELA

Metoda dela obsega inventarizacijo stanja, analizo stanja, opredelitev problemov, vrednotenje, preveritev in pregled podobnih primerov doma in v tujini, analizo primerov in možne aplikacije na mesto Maribor, pregled prostorskih izvedbenih aktov, opredelitev ekonomskih potencialov glede na potrebe prebivalcev in možnosti za njihovo zadovoljevanje, predlog novih zelenih površin in povezav med njimi ter predlog funkcionalne mreže rekreacijskih povezav.

Preveritev hipoteze in smiselnost uresničevanja zastavljenih ciljev potrjuje analitični postopek, ki vključuje terensko delo z opazovanjem, popisovanjem, fotografiranjem, analizo različnih grafičnih in pisnih virov o urbanističnem razvoju mesta (predvidenih posegih in razvojnih smernicah) ter javnomnenjsko raziskavo (anketo) o navadah in težnjah prebivalcev mesta ali zgolj uporabnikov javnih zelenih in rekreacijskih površin mesta Maribor.

2 ZELENE IN ODPRTE POVRŠINE – TEORETIČNO OZADJE

Značilnost Slovenije je izjemna krajinska, biotska in klimatska pestrost. Posledice raznolikosti so tako pozitivne kot negativne. Praviloma večja pestrost ustvarja prostor zanimivejši in privlačnejši, a obenem, zaradi številnosti pojavov v prostoru, ranljivejši. Pestrost tipologije poselitve v Sloveniji prinaša splošno neizdelanost tipologije in kulturo pozidave ter obenem neracionalno rabo prostora. Značilnost slovenskih mest je, v primerjavi z večino drugih evropskih mest, majhnost, nizka gostota poselitve, velika količina zelenja v zaledju in dominiranje pozidanih površin na območju strnjene pozidave ter neurejenost zelenih površin mestne krajine (Drozg, 1999).

2.1 OPREDELITEV OSNOVNIH POJMOV

Za nadaljnjo razpravo je ključna opredelitev osnovnih pojmov, ki jih uporabljam v nalogi in so del strokovnega besednjaka, manj znanega širši javnosti.

2.1.1 Elementi prostora

Razumevanje in sposobnost branja prostora se vrši na osnovi mentalnih slik, ki si jih ljudje ustvarjamo ob samem doživljanju prostora. Mentalne slike ljudje zgradijo na osnovi strukturnih in pomenskih elementov prostora. To so (Lynch, 1974):

- **Poti** - predstavljajo kanale vzdolž katerih se opazovalec priložnostno, občasno ali potencialno giblje. Predstavljajo jih ulice, pločniki, tranzitne poti, kanali, železnice. Za mnoge ljudi predstavljajo prevladujoče elemente v prostorski (mentalni) sliki, saj zaznavajo okolje, medtem ko se prostorski elementi nizajo vzdolž poti.
- **Robovi** - so linearni elementi, ki z vidika opazovalca niso opredeljeni kot poti. So meje med fazami, kontinuirani linijski »lomi« prostora (obale, robovi razvoja, zidovi). Ne predstavljajo osi, temveč lateralne reference. Takšni robovi so npr: bolj ali manj prehodne bariere, meje, ki zapirajo območja med seboj, ali pa »šivi«, po katerih sta dve območji v odnosu in povezani.
- **Četrtri** - so srednje do veliki odseki mest, opredeljeni dvodimenzionalno (ploskovno), kot enote s skupno in prepoznavno vsebino v odnosu do celote mesta. Velika večina ljudi mesto strukturira na ta način, vendar različno obravnavajo poti in četrtri kot dominantne oziroma nedominantne elemente. Dojemanje pa se ne razlikuje zgolj od posameznika do posameznika, temveč tudi na dano specifično mesto.

- **Vozlišča** - so točke, strateška mesta v mestnem tkivu, v katera lahko opazovalec vstopi. Predstavljajo močan foci¹ na poti k ali od kraja, kamor potuje. Primarno lahko označimo kot vozlišča: cestna križišča, mesta prekinitev, presečišča, mesta menjave ene strukture z drugo ali druga stičišča. Lahko so tudi zgostitve tako rab kot tudi fizičnih struktur, ki zaradi specifične koncentracije pridobijo na pomenu (npr. ulični vogal za druženje ali zaprti trg). Nekatere od teh koncentracij predstavljajo foci, simbol in bistvo četrti, preko katerih odsevajo identiteto in vplivno območje. Taka vozlišča posledično lahko imenujemo tudi jedra. Številna vozlišča opredeljujejo tako stičišča in križišča kot tudi različne koncentracije. Tako je koncept vozlišč močno navezan na koncept poti, če upoštevamo, da so stičišča konvergence poti, dogodkov na poti (potovanju). Enako se koncept vozlišča navezuje na koncept četrti iz predpostavke, da so jedra 'foci' četrti.
- **Poudarki** - enako kot vozlišča gre za točkovne reference v prostoru, a opazovalec vanje ne vstopa. Običajno gre za oddaljene fizične objekte in strukture, kot so zgradbe, oznake, gore ipd., ki zaradi specifične lastnosti (največkrat velikosti) izstopajo. Prostorski poudarki, ki so bolj oddaljeni, običajno služijo kot orientirji (radialne reference), skrajno oddaljeni tudi kot stalna smer v prostoru. Uporabne so tudi ne-statične točke, ki svoj položaj spreminjajo dovolj počasi (npr. sonce). Drugi poudarki so bolj lokalni – znaki, trgovinske fasade, drevesa, stebri in drugi urbani detajli, ki zapolnijo mentalno sliko prostora uporabnika. Značilno za poudarke je, da njihova pomembnost in uporaba raste z uporabnikovim poznavanjem in uporabo prostora ter se le-ta nanje s časom vse bolj opira.

2.1.2 Mestna krajina

Pri nas so v rabi različne opredelitve mestne krajine. Strategija prostorskega razvoja Slovenije (2004) označuje mestno krajino kot tvorbo naravnih in grajenih prvin, ki zadovoljujejo človekove posebne potrebe in pomembno prispevajo k zgradbi mesta in njegovega doživljanja. Gazvoda (1996) krajino mesta vidi na dva načina: prvi se opira na širše razumevanje pojma oz. bolj splošno pojmovanje - krajina tako predstavlja prostor, v katerega je umeščeno grajeno tkivo² (zgradbe in infrastruktura), se pravi prostorski okvir mesta; po drugem, bolj specifičnem pojmovanju, je krajina odprt (pogosto zelen) prostor znotraj mestnega tkiva. Je kot sestavni del mesta, od arhitekturnega prostora praviloma

¹ Foci – središče aktivnosti, privlačnosti ali pozornosti.

² Grajeno tkivo – je prostor zvezno gosteje pozidan z zgradbami na manjših zemljiščih (Forman, 2008).

neodvisna, saj obstaja pred njim. Pogosto se tudi prilagodi grajenemu tkivu, lahko se ga celo na novo ustvari in oblikuje v povsem drugačnega od prvotnega naravnega prostora.

V izrazu mestna krajina so v sklopu naloge zajeti vsi tipi zelenih površin in odprtega prostora mesta ter tudi naravni prostori. Mestna krajina kot zaključeni prostorski sklopi in posamezne krajinske prvine so pomembne strukturne prvine mestnega prostora (Simoneti, 2000), ki zadovoljujejo določene človekove potrebe, pomembno prispevajo k zgradbi mesta in doživljanju prostora in hkrati odsevajo družbene razmere (Šuklje in sod., 2001).

2.1.3 Odprti prostor mesta

Pri opredeljevanju mestnega odprtega prostora naletimo na kar nekaj neskladij različnih vidikov. Lahko je opredeljen kot prostor, načrtovan za pešce, dostopen vsem ljudem, ki generira javno in kulturno življenje v naselju. Ima povezovalno in členitveno funkcijo ter je del simbolne identitete naselja (Uredba o prostorskem redu Slovenije, 2004). Ogrin (1982) opredeljuje odprti prostor v mestu kot območja, ki niso pozidana in imajo ploskovni značaj. Mihelič (1996) pojem razširja, da so javni odprti urbani prostori ulice, trgi, parki in nepozidan prostor, ki predstavljajo nasprotje pozidanim površinam in ustvarjajo značilen vzorec mestnega tlora. V nalogi uporabljam termin odprti prostor mesta in odprte površine mesta za t.i. »grajene odprte prostore« (hardscapes), ki vključujejo tlakovane površine, kot so ulice, trgi in parkovni trgi. Prisotnost naravnih prvin je možna, vendar le-te ne predstavljajo prostorske značilnosti in prepoznavnosti prostora.

2.1.4 Zelene površine

Med zelene površine se uvrščajo vse kategorije odprtega prostora mesta in obmestja, katerih značilnost je prisotnost vegetacijskih prvin (Goriup, 1983). Glede na dostopnost jih sestavljajo javne, poljavne in zasebne površine. Pristop je lahko prost in neoviran ali nadziran (Simoneti, 1992). Formalno zelene površine obsegajo vse z zgradbami in infrastrukturo nepozidane ali drugače grajene površine, med katere spadajo ozelenjene površine, kot so mestni parki, zelene površine za rekreacijo, igrišča, pokopališča, vrtovi, zelenice, obcestni pasovi ipd.

Uredba o prostorskem redu Slovenije (2004) mestne zelene površine opredeljuje kot:

- **Zelene površine:** so območja odprtega prostora v poselitvenih območjih ali v odprti krajini, kjer delež naravnih prvin določa prostorske značilnosti in prepoznavnosti območja. Delijo se na območja za rekreacijo in šport na prostem,

parke in parkovne ureditve, druge zelene površine in pokopališča. Namenjena so predvsem rekreaciji in športu na prostem, sprostitvi, oddihu, doživljanju krajine in drugim specifičnim funkcijam, vezanih na uporabo odprtega prostora v naseljih. Sem spadajo predvsem zelene površine v stanovanjskih območjih in območja turizma.

- **Druge zelene površine:** so zelene površine, ki imajo pretežno reprezentativno ali členitveno funkcijo. To so: otroška igrišča, členitveni prostori in elementi, zelene površine v stanovanjskih območjih, mestni in primestni gozd, vrtički, reprezentativne ureditve, ureditve ob poslovnih objektih, zeleni koridorji, drevoredi, obcestne ureditve, ozelenjeni ostanki obrambnih naprav, nasipi, vodni jarki in drugo.

Identiteta naselja je tesno povezana z njegovimi odprtimi in zelenimi površinami. Zelene površine, javne in zasebne, so zato enako kot grajeni del pomembna sestavina in značilnost naselja. Posebno vlogo imajo naravne značilnosti, ki odločilno določajo razvoj poselitve in ureditve v naselju. Ustvarjene parkovne površine in ureditve opredeljujejo kakovost bivanja in odkrivajo sposobnost upravljanja s prostorom (Simoneti in sod., 2008).

2.1.5 Naravne prvine

Šuklje (2000) loči več nivojev prisotnosti narave v povezavi z mestom. Glede na širši okvir govori o mestu v naravi in ne obratno, ker na prostor mesta vplivajo vsakodnevne in različne pojavnosti narave, kot so zrak, veter, padavine in sonce kot tudi prostorske značilnosti – elementi reliefa, vode, vegetacija, ki so vedno ovira in potencial. V drugi nivo uvršča ostanke prvobitnih naravnih prostorov, kot so močvirja, gozdovi, vodni in obvodni prostori, klifi kot tudi renaturirani in sekundarni biotopi. Kot elemente, ki se pojavljajo v oblikovanih prostorih mestne krajine, omenja drevesa, cvetje, zemljo, skale ipd.

Naravne poteze so ustaljene v zgodovinskem razvoju mesta in pomenijo velik potencial za vzpostavitev ZS, prav tako omogočajo neposredni stik mestnega zelenja z gozdnim in kmetijskim zaledjem (Kučan, 1995).

2.2 TRANSFORMACIJA ZELENIH POVRŠIN

Krajinski sistemi se nenehno spreminjajo. Značilno členjene strukture v prostoru nastajajo v procesih transformacije krajine. Večinoma gre za antropogene spremembe; praviloma za urbanizacijo kmetijskih in drugih prostih površin. Zelene površine v mestu kot na

njegovem robu in zaledju gredo skozi različno preobrazbeno dinamiko, zlasti negativno, kjer je velik pritisk poselitve. Izpostavljam pet ključnih transformacijskih procesov naravne, kulturne in mestne krajine, za katere menim, da vodijo k degradaciji³ krajinskega sistema (Zeleni ..., 2010):

- a.) Perforacija (preluknjanje)
- b.) Disekcija (razdelitev, prepolovitev)
- c.) Fragmentacija (drobljenje na manjše dele)
- d.) Krčenje (manjšanje obsega oz. površine)
- e.) Izginjanje (manjšanje števila elementov)

Slika 1: Transformacija naravne, kulturne in mestne krajine (prirejeno po Zeleni ..., 2010)

Vsi naštet transformacijski procesi manjšajo ekološko vrednost danega prostora, kar je še posebej opazno v mestni krajini, kjer so poleg ekoloških funkcij okrnjene tudi druge funkcije zelenih površin. S procesom degradacije ZS se manjša tako število kot tudi velikost zelenih površin, posledično pa tudi dolžina zelenih robov, ki so ključni za uspešno delovanje ekosistemov. Spremenjene krajine je mogoče ponovno povezati v smiselni sistem s prestrukturiranjem in povezovanjem posameznih izoliranih fragmentov v smiselne prostorske entitete odprtega prostora.

Sulič (2008) z vidika ZS za površine, ki so zaradi svojih lastnosti pomembne ali izražajo problem v prostoru, navaja uporabo dveh posebnih načinov uveljavljanja principov in usmeritev, tj. varovanje in urejanje z režimom. Varovanje z režimom se uporabi v krajinsko kvalitetnih območjih s primarno namensko rabo, ki so pomembna za sistem zelenih in odprtih površin zaradi odprtosti krajine, krajinskih in ekoloških kvalitet in prepoznavne oblike mesta. Taka območja so lahko npr. kulturna krajina, tradicionalno kmetijstvo, zeleni klini ali območja z drugimi lastnostmi, ki dajejo območju širšo prepoznavnost, izkazujejo pomembnost ipd. Urejanje z režimom se uporabi v območjih z drugo namensko rabo, ki so za sistem zelenih in odprtih površin pomembna zaradi morfoloških značilnosti, kot so lega, velikost, členitveni potencial ali ekološkega pomena, ki je lahko klimatski, varovalni ipd. Sem sodijo območja, ki z vidika sistema nimajo ustreznih

³ Degradacija – proces človeške aktivnosti, ki zmanjšuje vertikalno strukturo, horizontalne vzorce in/ali tokove v naravnem okolju (Forman, 2008).

prostorskih kvalitet in ureditev, so krajinsko in urbano degradirana. Z režimom urejanja se predpiše način preureditve degradiranih območij z vidika sistema zelenih površin ali urejanja v novih območjih. Urejanje vključuje izboljšanje ambientalnih kvalitet, povečanje deleža naravnih prvin, prepoznavnost območja ipd.

2.3 TIPOLOGIJA IN VSEBINSKA ČLENITEV ZELENIH POVRŠIN

Oprelitev tipologije zelenih površin je pomembna, saj vpliva na razvrščanju odprtega prostora in zelenih površin glede na obstoječe stanje, naravne lastnosti in ustvarjene razmere. Temelji na razvrščanju odprtih prostorov in zelenih površin v skupine glede na načrtovano stanje, opredeljeno v prostorskih planih. Po prostorskem planu je tipologija krajine odvisna od naravnih danosti, katerega cilj je upravljanje in načrtno ohranjanje zelenih in odprtih površin preko določene rabe.

Funkcije zelenih in odprtih površin so lahko zelo različne. Njihova namembnost je lahko ohranjanje ekološko pomembnih območij, lahko je njihova glavna naloga pridelovanje lesa ali poljskih pridelkov ipd. Nekatere funkcije poleg svoje primarne rabe dopuščajo določene sekundarne, dopolnilne rabe, ki s svojim delovanjem ne ogrožajo osnovne namembnosti. Najpogostejše so kot dopolnilna raba opredeljene prostočasne dejavnosti, predvsem rekreacija. Nekatere zelene in odprte površine zaradi svojega značaja dopuščajo izključno eno vrsto rabe, kot so npr. naravovarstvena območja, vodovarstvena območja ipd., a tudi tukaj je možen korak naprej. Združevanje ekološko pomembnih območij s socialno funkcijo je področje, ki se ga sodobno upravljanje s prostorom vse bolj zagnano loteva. Kot primer navajam ekološko-parkovno ureditev na obrobju mesta Nürnberg v Nemčiji. Načrtovalci so uspešno združili renaturacijo močvirskega območja (z vzpostavitvijo habitatov flore in favne območja) s socialno funkcijo rekreacijsko parkovne ureditve, ki obenem navezuje ZS mesta na njegovo zeleno zaledje.

Kot pomoč pri analizi stanja odprtih in zelenih površin ter izoblikovanju lastne tipologije za namen izdelave koncepta ZS mesta Maribor so bile pregledane različne tipologije zelenih površin, ki so bile uporabljene za potrebe načrtovanja v različnih strategijah urejanja zelenih in odprtih površin.

Uredba o prostorskem redu Slovenije (2004) navaja naslednje kategorije ZS:

- površine za šport in rekreacijo,
- parki; javni parki in parkovne poteze, tematski parki,
- pokopališča,

- druge zelene površine; otroška igrišča, členitveni prostori in elementi, zelene površine v stanovanjskih območjih, mestni in primestni gozdovi, vrtički, reprezentativne ureditve, ureditve ob poslovnih objektih, zeleni koridorji, drevoredi, obcestne ureditve, nasipi, vodni jarki in ostalo,
- drugi javni odprti prostori: trgi, tržnice, ulice, utrjena nabrežja, pasaže, podhodi.

Ogrin in sodelavci (1994) navajajo naslednje kategorije ZS:

- parkovne ureditve,
- ureditve ob vodotokih,
- športni parki,
- stanovanjsko zelenje,
- naravna zarast,
- kmetijska raba,
- parkovni gozd,
- ločitveni pasovi,
- zelenje ob prometnicah,
- ulice in trgi,
- vrtički.

Doležal in Lužnik v svojih diplomskih nalogah navajata nekoliko drugačne kategorije, kar izhaja iz primerov, ki sta jih v nalogah obdelovali. **Doležal (1991)** navaja naslednje kategorije ZS:

- zelene površine javnega značaja; gozd, park, manjši park ali zelenica, trg, parkovni trg, zeleni ostanek, sprehajališče, cona za pešce, ulica z drevoredom in zelenjem,
- zelene površine s posebnimi funkcijami; botanični vrt, živalski vrt, avtokamp,
- zelene površine s kulturno in spominsko funkcijo; pokopališče, spominki park, nabrežja,
- zelene površine s pridelovalno funkcijo; njive, travniki, poskusna polja, vrtnarije in drevesnice, vrtički,
- zelene površine; športna igrišča, posebne športne površine,
- zelene površine ob javnih ustanovah; zelene površine ob otroških vrtcih, osnovnih in srednjih šolah, zelene površine ob drugih javnih ustanovah – reprezentativne ureditve,
- zelene površine ob industrijskih in infrastrukturnih objektih.

Lužnik (2004) navaja naslednje kategorije ZS:

- *Sestavine naravne krajine:*
 - gozd
 - sukcesijski biotopi,
 - obvodna vegetacija,
 - voda,
 - naravno razgaljene površine.
- *Kategorije zelenja kulturne krajine:*
 - pridelovalne površine - njive, travniki, sadovnjaki, vinogradi, vrtički in vrtnarije,
 - skupina dreves, skupina grmovja, posamezno drevo, živica in druge oblike otokov naravnega rasti.
- *Kategorije mestnih zelenih površin so:*
 - vegetacija ob prometnicah,
 - drevored,
 - park,
 - površine posebnega pomena,
 - **kultno zelenje**,
 - zelenje ob stanovanjskih objektih.

Urbanistična zasnova mesta Maribor (2004) (v nadaljevanju UZMM) za Maribor opredeljuje naslednje kategorije zelenih površin v mestu:

- parki,
- spominski parki,
- parkovne ureditve ulic in trgov,
- stanovanjsko zelenje,
- parkovni gozdovi,
- gozdne površine,
- obrečna vegetacija,
- povezovalne zelene površine,
- vrtičkarske površine,
- vinogradniške in sadjarske površine,
- vrtnarije,
- druge kmetijske površine,
- zelenje ob prometnicah,
- drevoredi.

- Kot druge površine so navedene: športne površine, pokopališča, zelene površine v sklopu območij izključne rabe za potrebe obrambe, vodne površine.

Za potrebe načrtovanja ZS mesta Maribor sem na podlagi obstoječega in zelenega stanja sestavil svojo, ZS mesta Maribor prilagojeno tipologijo zelenih in odprtih površin po zgledu prej navedenih primerov. Tipologija vključuje sestavine naravne krajine, sestavine obmestne kulturne krajine in sestavine mestnih zelenih in odprtih površin. Posebno pozornost posvečam kategorijam mestnih zelenih površin, podrobno razčlenjujem različne parkovne površine.

- **Sestavine naravne krajine:**

- gozdovi,
- nabrežja in obvodna vegetacija,
- vodne površine,
- strukturno, morfološko ali ekološko posebni elementi.

- **Sestavine kulturne krajine:**

- pridelovalne površine (njive, travniki, sadovnjaki, vinogradi, obstoječi vrtički in vrtnarije),
- parkovne krajine,
- parkovno urejena območja vrtičkarjev.

- **Sestavine mestnih zelenih površin:**

- drevoredi in druge linijske zasaditve,
- trgi,
- parkovni trgi,
- parki,
- tematski parki,
- športne/rekreacijske površine,
- športni parki,
- rekreacijski parki,
- parkovni gozdovi,
- stanovanjske krajine,
- zelene površine ob prometnicah,
- površine posebnega pomena (površine ob obeležjih, spominski parki, pokopališča).

Naravna krajina obsega dele zemeljskega površja, ki se kažejo v krajinski sliki kot izrazito naraven svet, katerega razvoj teče po naravnih zakonih, brez človeških vplivov. (Strategija... , 2004). Sestavine naravne krajine označujejo nedotaknjene, prvine

elemente. Vso dogajanje usmerjajo naravne zakonitosti, spremembe so počasne, postopne in predvidljive. Spremembe vplivajo na večanje biomase, večanje zaprtosti, upočasnjevanje energetskih tokov, praviloma naraščajočo vrstno pestrost, naraščanje številčnosti funkcionalnih povezav in s tem odpornosti proti motnjam ter velikost in dolgoživost osebkov. Prehodi med posameznimi prostorskimi enotami niso jasni, saj postopno prehajajo drug v drugega (Lužnik, 2004). Praviloma se naravna območja oz. naravna krajina nahajajo odmaknjena od urbanih območij. Zaradi globalnega vpliva človeka na okolje v današnjem času težko govorimo o resnično naravnih okoljih in njihovih sestavinah, a kot take označujemo gozdove, vodne površine, nabrežja in obvodno vegetacijo naravnega izvora ali sukcesijske zarasti (Forman, 2008). Ekološko najvrednejšo in najbolj ohranjeno sestavino predstavlja gozd. Nabrežja in obvodna vegetacija predstavljajo naravno bolj ohranjeno vegetacijo, ki se razlikuje od pretežne zarasti okolice. V procesih nenehnega spreminjanja naravnih območij se v metamorfozi okolja tvorijo elementi in pojavi, ki zaradi specifičnih lastnosti in dejavnikov izstopajo iz okolice (npr. otoki, melišča, presihanja, ognjeniki ipd).

Za kulturno krajino je značilna diskontinuiteta prvin - stiki med njimi so pogosto prekinjeni, oddaljenost med prvinami je velika. Močno je izražena pravilnost zgradbe, ki je posledica rabe, urbanizacije, infrastrukture. Nasprotno naravni krajini so spremembe hitre, nepredvidljive, najpogostejše vplivajo na zmanjšanje biomase, energetske učinkovitosti in zaprtosti. Opazen je močan upad biotske raznovrstnosti in naravnih povezav. Kulturna krajina pretežno pridelovalnih površin predstavlja prehodno območje med naravno in mestno krajino, antropogeno oblikovan prostor naravnih sestavin.

Ena izmed oblik prehoda med naravno, mestno in kulturno krajino je parkovna krajina. Je tip krajine, kjer prevladujejo travniki (ekstenzivna raba), običajno mešani z ostanki gozda ali z manjšimi gručami in posamičnim drevjem. To ga označuje kot odprt prostor z visoko vizualno vrednostjo, iz katere izhaja njegov doživljajski in uporabni potencial (Ogrin in sod., 1994). Za potrebe zveznosti antropogenega prostora, pogosto razvrednotenega stika mestne krajine s kulturno, uvajam pojem parkovno urejenih območij vrtičkarjev. Vrtičkanje lahko analogno naravni sukcesijski zarasti označujemo kot človekovo stihijsko rabo neizrabljenih površin. Načeloma gre za območja mikrostrukturirane pridelovalne krajine, ki zaradi svoje močno drobljene strukture nepoenotnih delcev znatno znižuje vizualno vrednost prostora. Parkovno urejena območja sestavljajo oblikovno poenoteni delci mikrostrukture, ki ohranjajo uporabni potencial in obenem dvigujejo doživljajsko in uporabno vrednost.

Tipologija sestavin zelenih in odprtih površin mestne krajine je zastavljena nekoliko bolj členjeno, a še vedno splošno:

- Drevoredi in druge linijske zasaditve označujejo zvezno linijsko zasaditev dreves in grmovnic z logičnim ritmom poteka.
- Trgi so grajene (tlakovane) odprte površine. Prisotnost vegetacijskih prvin je možna, vendar le-te ne predstavljajo prostorske značilnosti in prepoznavnosti prostora.
- Parkovni trgi so odprte, pretežno grajene (tlakovane) površine, kljub prisotnosti vegetacijskih prvin ima prostor identiteto trga.
- Parki so namensko urejeni zeleni odprti prostori znotraj urbane strukture, ki se lahko povezujejo tudi z drugimi kategorijami odprtih prostorov. Značilna je prevladujoča prisotnost intenzivno vzdrževanih vegetacijskih prvin, urejenih poti in urbane opreme.
- Tematski parki so pretežno enofunkcionalne parkovne površine s prepoznavno vodilno temo. Namenjeni so lahko kulturnemu življenju, vzgoji, izobraževanju, pasivni rekreaciji in estetskemu doživljanju.
- Športne in rekreacijske površine so namenjene oddihu in aktivnostim na prostem. Sestavljajo jih namensko urejene in specializirane površine ter objekti. Sestavino podrobneje opredeljujem v poglavju Rekreacija 4.2.3.
- Športni parki označujejo parkovno urejen in povezan večji skupek specializiranih športnih igrišč, objektov in/ali rekreacijskih površin.
- Rekreacijski parki označujejo prostor s prevladujočo družabno funkcijo. Parkovna urejenost območja je manj intenzivna. Prisotnost posameznih specializiranih športnih igrišč ni izključena, a ne prevladuje. Značilna je razmestitev družabnih prostorov, večnamenskih odprtih površin, omrežje utrjenih poti.
- Parkovni gozdovi so preoblikovan gozdni sestoj z zvezno odstranjenim slojem strnjene zarasti. Lesno-proizvodna funkcija je v ozadju, poudarjene so izobraževalna, rekreativna, higiensko-zdravstvena in klimatska funkcija gozda. Rekreacija je omejena na t.i. pasivne oblike – tek, sprehajanje, opazovanje.
- Stanovanjska krajina zajema zaključene javne in poljavne odprte in zelene površine v sklopu ureditve večstanovanjskih zgradb in kompleksov.
- Zelene površine ob prometnicah predstavljajo pasovne zasaditve s poudarjeno ekološko in vizualno funkcijo.
- Površine posebnega pomena (površine ob obeležjih, spominski parki, pokopališča) so zelene površine javnega značaja posebnih kulturnih ali družbenih vrednosti. So javno dostopne (obeležja, spominski parki) ali omejeno dostopne

(pokopališča). Pokopališča, ki so v aktivni uporabi javnosti, se urejajo z lastnimi režimi.

Pri inventarizaciji in analizi obravnavanega območja zaradi dostopnosti podatkov uporabljam kategorije UZMM.

2.4 ZELENİ SISTEM MESTA

ZS je sklop med seboj bolj ali manj povezanih različnih kategorij zelenja, za katere pa vemo, da po zgradbi in programu izkazujejo znatno različnost in zato same po sebi ne težijo k strnitvi v sklop sistemske narave (Kučan, 1994). Sestavine zelenega sistema mesta so posamezni deli odprtega prostora, ki se med seboj razlikujejo po namembnosti, zgradbi, stopnji naravnosti, vendar so v medsebojnem povezovalnem odnosu. Lahko so parki, otroška igrišča, šolski vrtovi, trgi, zelenje ob ulicah, cestah, vodotokih, zelenje v stanovanjskih naseljih, primestni travniki, primestni in mestni gozdovi ipd (Strategija ..., 2004). Povezovalni odnos se izraža preko funkcionalnega ali strukturnega vidika, lahko pa tudi kot kombinacija obeh. Funkcionalna odvisnost povezav se oblikuje kot projekcija družbenih potreb, družbenega povpraševanja, kar pa je tudi skupni imenovalac vseh sestavin odprtega prostora, ki jim daje sistemski značaj (Ogrin in sod., 1994).

ZS nastajajo na različnih planskih ravneh in se razlikujejo glede na merilo, v katerem so zasnovani. Razlikovanje poteka v osnovi na nivoju merila obdelave prostora – državni, regionalni in mestni ZS ter nadalje posledično z natančnostjo in usmerjenostjo načrtovanja. Na nivoju državnega in regionalnega plana je ključno izpostavljanje ekoloških vidikov; npr. vzpostavljane ekoloških koridorjev kot ena ključnih usmeritev in ciljev. Na nivoju vzpostavljanja ZS mesta vsekakor ne gre za zanemarjanje pomembnega ekološkega vidika, a se zaradi višje antropogenosti prostora izpostavlja, ob drugih, predvsem družbeni oz. socialno-funkcijski vidik urejanja prostora. Ekološki vidik bolj kot vnos naravnosti opredeljuje zmanjševanje človeških vplivov na prostor.

ZS mesta je opredeljen s ciljem, da utrdi vlogo zelenih in odprtih površin v mestu in zagotovi trajno zavarovanje najpomembnejših med njimi. Mestne zelene in odprte površine povezuje v učinkovito omrežje območij, pomembnih za bivalno kakovost in podobo mesta, in je izhodišče za uresničevanje naravovarstvene, okoljevarstvene, prostorske in družbene funkcije zelenih odprtih površin. V njem so različne kategorije javnih površin povezane z naravnim zaledjem in tudi drugimi mestnimi površinami, pomembnimi za sistem (Prostorska zasnova..., 2002). V prepoznavno celoto povezuje vsa območja s prostorskimi značilnostmi zelenih površin. To so območja površin iz

namenske rabe ter območja zelenih površin v drugih namenskih rabah (Uredba o prostorskem redu Slovenije, 2004). Predstavlja celovit načrtovalski pristop povezovanja zelenih površin in odprtih prostorov v mestu (mestne krajine) v smiselno in učinkovito omrežje in razpoznavno prostorsko celoto (Prostorska zasnova..., 2002).

Predstavlja pomembno plansko kategorijo, kar pomeni, da so vloga, pomen in vsebina ZS določeni na planski ravni, tako v smislu pojavljanja narave v mestu, v vseh njenih oblikah kot tudi v smislu pogojev in principov urejanja in razporejanja nanje vezanih dejavnosti (Kučan, 2000).

ZS mesta po eni strani vzpostavlja sistem, ki v povezovalni odnos in prepoznavno celoto združuje, tako po pojavnosti kot vsebini različne zelene površine in odprte površine mesta, na drugi strani pa je sistem tudi izhodišče za opredelitev namenske rabe površin, ki so izključno povezane s sistemom zelenih površin (Šuklje in sod., 2001). Pod pojmom niso zajete vse mestne zelene površine same po sebi, temveč med seboj povezane naravne in ustvarjene zelene površine mesta, ki zagotavljajo pričakovano preskrbo, delovanje in podobo mesta. ZS je fizično stanje v prostoru, ki se zagotavlja z načrtovanjem prostorskega razvoja in izvajanjem urejanja ter vzdrževanja zelenih površin. Pripisuje se mu vloga identitete kraja, sposobnost morfološke členitve poselitvenega tkiva, sposobnost zadovoljevanja tako fizičnih kot tudi socialnih in psiholoških potreb prebivalcev. Obenem zagotavlja ekološke funkcije glede na potrebe narave in človeka. ZS je gradnik naselja, ki dopolnjuje grajeno tkivo in zagotavlja kakovost bivanja, v elementarnem smislu kakovosti okolja in kakovosti življenja v naselju (Simoneti in sod., 2008).

2.4.1 Smiselnost vzpostavljenosti zelenega sistema

Sama ideja ZS, povezovanje zelenih (in odprtih) površin z grajenim tkivom mesta, vzpostavljanje mreže parkov in sorodnih prostorskih sestavin, aktivno povezovanje mesta in mestnega zaledja, ni nova. Zametek ideala je moč zaznati že iz ideje harmoničnega odnosa človeka in narave v antični Grčiji. Skozi čas ideja nekoliko blede, predvsem v senci industrializma, ki narekuje način življenja širši množici v smislu »delaj in bivaj«, zanemarja pa človekovo potrebo po naravi in prijaznosti prostora

Slika 2: Vrtno mesto, Letchworth, Anglija (e-ducation, 2010)

do človeka samega. Odnos se izraža v ostankih delavskih naselij in večstanovanjske gradnje iz omenjenega obdobja. Situaciji sledi razvoj utopične ideologije mesta, ki združuje vso udobnost suburbanega in urbanega življenja v enakem prostoru. Govorim o idejah t.i. Vrtnega mesta (Garden city) Ebenezerja Howarda iz leta 1898, ki jih je težko uresničiti v realnosti, lahko pa povzemamo obsežne analize in spoznanja o pozitivnih učinkih tovrstne organizacije mestnega prostora. Na temeljih ideje vrtnega mesta je bilo zgrajenih malo mest (npr. v Angliji le dve; Letchworth in Welwyn), predvsem zaradi visokih investicijskih stroškov ter kompleksnosti izvedbe v velikem merilu (Rogers in Power, 2000).

Sodobno načrtovanje mest in upravljanje s prostorom združuje različne vidike; od socialnih in ekonomskih do ekoloških in planskih oz. prostorsko členitvenih vidikov (Baycan-Levent in Nijkamp, 2009). Tipološke sestavine mestnega zelenja, glede na zgradbo, kažejo znatno različnost in same po sebi ne težijo k strnitvi v sklop sistemske narave (Ogrin in sod., 1994). Težnja po vzpostavitvi sistema je po eni strani priznanje (enakopravnemu) statusu zelenih površin, ki ga imajo v primerjavi z drugimi rabami tal, s čimer je narejen kvalitativen preskok, ki jim daje aktivnejšo vlogo v mestni zgradbi in jo na ta način uvrsti med potrebne in ne zgolj med prijetne elemente.

Na drugi strani se pojavi potreba po analizi stanja, potenciala in po planskem pogledu na zelene površine. Načrtovanje postane vsestransko in preide iz polja samoumevnosti, spontanosti, kjer so ljudje instinktivno urejali ali pogrešali zelene površine, na področje institucionaliziranosti in birokratizacije, kjer potrebe ljudi izražajo številke in norme. Razlog za stanje je, da je odprt prostor najbolj ogrožena kategorija v mestnem prostoru, ki z vidika profitne ekonomije ni ekonomsko upravičena in zato tudi neprivlačna za privatne investitorje (Doležal in Kučan, 1996). Razporeditev zelenih površin ne sme biti prepuščena naključju. Njihova vloga mora biti konkretno utemeljena tako, da ni nobenega dvoma o upravičenosti njihovega obstoja (Gälzer, 1970).

Kako pomembna je zakonska opredelitev, oblikovana na podlagi strokovnih utemeljitev obstoječih odprtih površin (Doležal in Kučan, 1996), se pokaže pri stanovanjskih novogradnjah, kjer zaradi dobička narašča gostota stanovanjskih površin na račun kvalitetnih zelenih, neupoštevanje zakonskih določil o nujnem minimalnem deležu zelenih površin ali pa pri novo formiranih zelenih površinah, ki se ob izostanku zakonskih določil pogosto ne vklaplajo v obstoječi sistem oziroma so zgolj formalno uporabne.

2.4.2 Funkcija

ZS sestavljajo različne pojavne oblike mestne krajine, od urbanih tlakovanih trgov do parkovnih ureditev in vrtov ter ostankov ohranjene narave v mestu. Kakovostno urejene zelene površine mesta so temeljno izhodišče sodobnega urejanja prostora mesta po načelih trajnostnega razvoja. Urejanje mora biti zastavljeno celovito, da lahko v mestu ohranjamo in na novo vzpostavljamo take zelene površine, ki bodo uspešno opravljale temeljne funkcije (Hladnik, 2000. Gälzer, 2001) kot so strukturno členitvena, socialna, ekološka ter ekonomska funkcija.

Funkcije so delno odvisne od neposredne okolice (Drozg, 2006):

- gospodarska funkcija (gozdne in kmetijske površine),
- graditeljsko – oblikovalska funkcija (prikrivanje, podpiranje in nadgrajevanje grajene strukture, ohranjanje in poudarjanje identifikacijskih delov),
- estetska in reprezentančna funkcija,
- družbena funkcija (spodbujanje družbenih stikov),
- rekreacijska funkcija (kolektivno ali individualno preživljanje prostega časa),
- ekološka funkcija (vpliv na mestno klimo, onesnaženost zraka, vode in tal, za čiščenje zraka, proizvodnjo kisika, pogoje za vzdrževanje normalnega vodnega krogotoka-infiltracija v podtalje, ki je pri pozidanih in asfaltiranih površinah onemogočena, ohranjanje biotske raznovrstnosti, zmanjšanje hrupa),
- produkcijska funkcija (biomasa).

Iz strukturnega vidika imajo zelene površine pomembno členitveno, organizacijsko-ureditveno funkcijo. Kot ploskovne ali prostorske prvine v okviru urejenega ZS imajo pomembno vlogo pri soustvarjanju mestne zgradbe in identitete mesta. Zelenje lahko izboljša strukturo mestnega tkiva na (Simoneti, 1997):

- neurejenih območjih,
- konfliktnih območjih različnih struktur in globalnih funkcij mesta ter
- nepovezanih in praznih območjih.

2.5 VLOGA ZELENIH POVRŠIN V MESTU

Zelene površine so pomembne zaradi potreb po igri in sprostitvi, kot tudi zaradi motenj, ki nastajajo zaradi onesnaževanja okolja s hrupom, emisijami in neželenimi vidnimi stiki. Na potrebe prebivalcev po zelenih površinah vplivajo velikost mesta, način življenja in način bivanja. V majhnih mestih je možnosti stika z naravo več, ker so razdalje manjše, na prebivalca pa posledično pripada tudi več zelenih površin. Prebivalci z lastnimi vrtovi lahko doma zadovoljijo določene potrebe po zelenih površinah (igranje, posedanje,

branje, vrtičkanje), medtem ko prebivalci brez vrtov za to potrebujejo vsaj manjše zelene površine v neposredni bližini. Druge potrebe (sprehodi, kolesarjenje, spoznavanje narave...) pa ljudje zadovoljujejo na 5 do 10 minut oddaljenih zelenih površinah. Za večje aktivnosti, za katere potrebujejo več časa (rekreacija, izleti, pikniki, daljši sprehodi) pa se ljudje odpravijo tudi do bolj oddaljenih zelenih površin (1500 m) (Gälzer, 2001).

Obstajajo tudi časovno omejene potrebe prebivalcev po zelenih površinah. Te so ponavadi povezane z delovnim mestom, z mestom izobraževanja in varstvom otrok. Ob vrtcih in šolah zelene površine sicer obstajajo, vendar gre za vprašanje dostopnosti širšemu krogu, urejenosti, primernosti in varnosti. Ta območja so navadno ograjena in nedostopna širšemu krogu ljudi.

Za sprostitev in oddih zaposlenih v industriji in drugih dejavnostih večinoma ni poskrbljeno, čeprav je v industrijskih conah precej prostih površin, ki predstavljajo potencial za ureditve v manjših parkov. Z njimi je mogoče rešiti tudi druge probleme: omilitev vidnega in neposrednega stika industrijske cone z ostalimi oblikami rabe prostora, protihrupna in protiemisijska zaščita, členitev ogromnih, za naravne procese zaprtih prostorov in urejanje točk ali koridorjev postanka za vzpostavljanje ekoloških povezav.

Vloga zelenih površin je še posebej pomembna v naravnejših in ekološko pestrejših območjih ter ekološko pomembnih vodah pri vzdrževanju stabilnega mestnega ekosistema. Zelene površine imajo velik pomen za čiščenje zraka, proizvodnjo kisika, pogoje za vzdrževanje normalnega vodnega krogotoka-ponikanja v podtalje, ki je pri pozidanih in asfaltiranih površinah onemogočena s kanaliziranjem, večanjem toplotnega toka nad mestom, ki vpliva na mikroklimo, ohranjanje biotske raznovrstnosti in zmanjšanje hrupa. V ekološko pestrih območjih so osnova za normalno delujoči mestni ekosistem obsežnejša naravna območja v in na obrobju mesta. Iz njih rastlinske in živalske vrste prehajajo v mestno okolje. V mestu je potrebno zagotoviti dovolj naravnih površin, ki nudijo živalskim in rastlinskim vrstam hrano, vodo, zaščito in pogoje za razmnoževanje. Večje prometnice, železniške proge, večji vodotoki, ograjena območja in prevelika homogena območja brez možnosti postanka (strnjena mestna pozidava in industrijske cone) pomenijo pri prehajanju vrst določeno oviro. Zato je potrebno na teh mestih urediti vsaj manjše zelene površine, ki bi vzpostavile ali okrepile povezave z najbližjimi naravnimi območji.

2.5.1 Strukturno morfološki vidik

Prostorska zgradba katerekoli prostorske enote je pogojena z naravnimi značilnostmi prostora, kot je relief, pedološka podlaga, nadmorska višina, površinske vode itn. Morfologija prostora določa obliko prostora in s tem vpliva na potenciale in omejitve prostorskega razvoja (Balantič, 2007). Naravne danosti prostora so vedno in bodo vedno usmerjale razvoj v prostoru in posledično vplivale na strukturno členitev prostora. Posledice so vidne v dosedanjem razvoju dejavnosti v prostoru, saj je potekal v znamenju izrabe obstoječih danosti in hkrati tudi prilagajanja njim (Ogrin, 1989). Današnja struktura krajine je sestavljena iz dveh neločljivo prepletenih celovitosti v razmerju pozitiv – negativ (Doležal, 1991). Osnovno strukturno ureditev krajine določajo ali relief in reke ali pa ustvarjeni prostorski koridorji, ceste, poselitev, dominante in žarišča, poteze kmetijskih zemljišč in poteze gozdov v krajini (Marušič, 1998). Pozitiv v tem primeru predstavlja grajeni del krajine, mesta, naselja. Negativ je predstavljen kot ploskev, nepozidan oz. naravni del krajine. Tudi zelene površine lahko nastopajo kot ploskovne (voda, peščena površina, travnik, njiva, gozd) ali prostorske prvine (naravnega ali ustvarjenega izvora). Prostor mora biti členjen tako, da je njegova struktura jasno čitljiva ne le v prostoru, ampak tudi v zavesti človeka. Členjenost je pomembna, saj si ljudje zaradi lažje prepoznavne in razumevanja členjenega prostora ustvarjajo mentalne slike prostora (Lynch, 1974).

2.5.2 Družbeni ali socialno-funkcionalni vidik

Osnovna naloga ZS je, da po socialni plati v čim večji meri zadovolji potrebe prebivalcev. Potrebe po zelenih površinah se spreminjajo glede na starost, socialni status, stanovanjske razmere in zdravstveno stanje prebivalcev (Šepec, 1994). Nekatere potrebe so skupne vsem prebivalcem: sprostitev, počitek v naravnem okolju, gibanje ipd. Druge so značilne za posamezne skupine ljudi, ki se ukvarjajo s kolesarjenjem, rekreiranjem, sprehajanjem v zdravem in mirnem okolju, z obiskom turističnih točk ipd. Na razlike v potrebah vplivata tudi način življenja in tip bivanja uporabnikov (Šepec, 1994).

Glede na potrebe prebivalcev mora imeti vsaka zelena površina določeno namembnost, primerno velikost, dobro dostopnost za vse prebivalce mesta in enakomerno razporejenost. Pomembna je njena včlenitev v mesto, tako v smislu vsebinskih kot tudi prostorskih povezav in soodvisnosti (Doležal, 1991). Povezovanje v ZS je potrebno zaradi tipološke različnosti med posameznimi sestavinami uskladiti (Kučan, 1995), saj so, kot ugotavlja Doležal (1991), z matriko povezav iz socialnega vidika povezave med nekaterimi tipi zelenih površin smiselne, med drugimi pa lahko tudi nezaželeni.

Kot pomoč in izhodišča za zagotavljanje optimalne razmestitve ter oblikovanje zelenih površin obstajajo številna urbanistična merila, kjer sta bolj kot količina površin pomembni njihova struktura in kakovost. Merila so zato pripomoček ali sredstvo za nadzor (Sulič, 2008).

Res, da nekatere številke v optimalnih razmerah držijo, ampak na splošno jih v prostoru ni mogoče natančno določiti. Zagotavljanje teh površin je na različnih lokacijah pogojeno od starostne zgradbe in socialnega položaja prebivalcev, dostopnosti in uporabnosti površin, do številnih prostorskih in ekoloških členiteljev. Sodobno mesto, upoštevajoč trajnostni razvoj, mora zagotavljati raznolike funkcije in primerne deleže urbanih površin, ki so dotičnim rabam namenjene. Pogačnik (1999) našteva naslednje deleže na vseh urbanih površinah:

Preglednica 1: Deleži zelenih površin (Gälzer, 2001)

Namenska raba površin		Delež vseh zelenih površin
Stanovanjska območja		Vsaj 50%
Centralne dejavnosti		Vsaj 10%
Proizvodne dejavnosti		Vsaj 12%
Javne zelene površine		Vsaj 10% ali 8m ² na prebivalca (javne zelene površine skupaj z rekreacijskimi ali parkovnimi gozdovi, botaničnimi in živalskimi vrtovi vsaj 15% ali 12 m ²)
Pokopališča		Vsaj 1.5 m ² na prebivalca
Površine javnih družbenih ter drugih uslužnih in storitvenih dejavnosti (minimum)		10%

Preglednica 2: Zelene površine na prebivalca (Gälzer, 2001)

Običajna velikost zelenih površin (v m ² na prebivalca)		
Otroška igrišča	V rahlo grajenem tkivu	0,25
	V kompaktnem – zaprtem grajenem tkivu	0,5
Športne površine	Do 2.500 prebivalcev	5,0
	2.500 – 10.000	3,5
	Nad 10.000 prebivalcev	2,5
*Od tega 20% površin za lahko atletiko, lahko v kombinaciji z manjšo športno igralno površino		
Pokopališče		3,5 – 5,0
Vrtički ⁴		1 vrt na 7-10 stanovanj

⁴ Za vrtičke včasih uporabljene velikosti 10 - 12 m² na prebivalca ni mogoče uporabiti, saj ni mogoče razlikovati med prebivalci z vrtom in brez.

Gälzer (2001) navaja normativne vrednosti zelenih površin različnega tipa, ki so bile uporabljene pri pripravi Urbanistične zasnove Dunaja, leta 1994:

Preglednica 3: Zelene površine na prebivalca, primer Dunaj (Gälzer, 2001)

Velikost zelenih površin	m ² na prebivalca
Stanovanjsko zelenje	3,5
Velikost površine najmanj 2.000 m ² , realizirano pretežno znotraj stanovanjske zazidave (npr. otroška igrišča, odprti prostor ob večnadstropni pozidavi, najeti vrtovi)	
Stanovanjsko zelenje (stanovanja)	3,0 - 5,0
Najmanjša površina 10.000 m ² , manjši parki, mestni zeleni trgi, igrišča za mladino	
Stanovanjsko zelenje (stanovanjska soseska)	3,0 - 5,0
Najmanjša površina 10.000 m ² , manjši parki, mestni zeleni trgi, igrišča za mladino	
Zelene površine v mestni četrti	8,0
Velikost najmanj 5ha, četrtni park, deli zelenih koridorjev	
Športne površine v mestni četrti	3,5
Velikost najmanj 6 ha, območne športne površine	

Predpisane velikosti zelenih površin pri novi stanovanjski zazidavi so podobne tudi na primer v Münchnu ter Dunaju; 17 m² na prebivalca, od tega 4m² za stanovanjsko zelenje, 6m² za zelenje na nivoju stanovanjske soseske ter 7 m² za površine na nivoju mestne četrti.

Gälzer (2001) navaja Jentzenove normativne vrednosti pri načrtovanju stanovanjskih sosesk za potrebe po oskrbi z zelenimi površinami. Vrednosti načrtovanih zelenih površin za primer stanovanjske soseske s 15.000 prebivalci so podane v tabeli spodaj.

Preglednica 4: Potrebe stanovanjske soseske s 15.000 prebivalci (Jantzen, cit. Po Gälzer, 2001)

Potrebe po zelenih površina v stanovanjski soseski (15.000 prebivalcev)	Površina (m ²)
Travniki kot pohodna površina, sprehajalne poti, posebni vrtovi za šah, balinanje	35.000
Brežine s specifičnim naklonom za sanjanje, smučanje (za otroke)	11.000
Minigolf s prostorom za opremo in blagajno	2.500
Oskrbovana otroška igrišča z igralno hišico, manjšim igralnim poljem, čofotalnikom	8.000
Igralna površina za manjše otroke, oskrbovana, zavarovani prostor, prostor za opremo	2.000
Tenis igrišča s šestimi igralnimi polji, skupni prostori	6.000
Pokrito zbirališče, prostor za orodje, toaleta, prva pomoč, kiosk	2.700

Preglednica 5: Smernice za širine zelenih povezav in koridorjev (Gälzer, 2001)

Širine zelenih povezav in pasov (koridorjev) v metrih	Struktura
3 – 5	Pot
5 – 10	Pot + ozelenitev Pot + ulica
10 – 30	Pot + ulica + ozelenitev Pot + trata Pot + prostor za sedenje + prostor za družabne igre Otroško igrišče za majhne otroke Prostor za žoganje (vzdolžen) + ozelenitev
30 – 100	Otroško igrišče Trata za igro in trata za sončenje Manjša športna površina Manjša vrtnarija
100 – 500	Igrišča in športne površine Vrtički Pokopališče Mestni vrtovi Zelene pasovi z rekreacijskimi ureditvami
500 – 1000	Športni stadion Pokopališče Park za rekreacijo, Mestni park Vodne površine Gozd (parkovni) Rekreacijska območja (odprta krajina)
>1000	Vrtnarija Njive Travinje Gozd Rekreacijska območja (odprta krajina)

Preglednica 6: Velikost zelenih površin v odvisnosti od števila uporabnikov (Gälzer, 2001)

Vrsta zelene površine	Širina poti [m]	Površina za obiskovalca [m ²]
Drevored	2	11 – 12
	3	13 – 14
	4	15 – 17
Manjši trg	50	12 – 13
	100	14 – 15
	250	18 – 20
Manjši travnik	250	25
	400	30
	1000	40

Preglednica 7: Zgornje meje ekoloških in psiholoških obremenitev odprtega mestnega prostora (Gälzer, 2001)

Vrsta rabe	Nosilnost (obiskovalec/ha)
Parkovna površina	25
Travnik za sončenje na robu gozda	200
Travnik za sončenje in travnik za igro	100
Otroško igrišče	200
Igrišče za golf	6
Igrala, šport, sprehajanje, zabava/razvedrilo, ogledovanje	250
Pešačenje in pohodništvo	15
Rob gozda (globina do 50m)	40 – 100
Mestni gozd	25 – 50

Oddaljenost in urejenost dostopnih poti močno vplivata na privlačnost uporabnih zelenih površin z vidika uporabnikov, zato naj bi bile oddaljenosti od stanovanj (bivališč) skladno s podatki navedenimi v tabelah na naslednji strani.

Preglednica 8: Oddaljenosti glede na starostno skupino (Gälzer, 2001)

Za otroke do 5 let	100 m
Za otroke 5-12 let	500 m
Za mladostnike starejše od 12 let	1000m

Preglednica 9: Vrste in lega površin glede na oddaljenost od stanovanj (Gälzer, 2001)

BIVALIŠČE UPORABNIKA	Otroška igrišča za najmlajše	Otroška igrišča	Igralni parki	Parki (višjega reda)	Bližnja rekreacijska območja
	Bližina stanovanj		Igralni parki za mladino	Pokopališča	
	Igralne površine in površine za rekreacijo		Igralna območja za družine, parki		
			Športne površine		
			Vrtički		
			Kopališča na prostem		
Pogostost obiska	dnevno	dnevno	dnevno	Večkrat tedensko	Konec tedna
Trajanje obiska	1-2 uri	1-2 uri	1-2 uri	2 – 4 ure	Celodnevno ali več dni
Oddaljenost v [m]	50m (do max. 150m)	250 – 500 m	800 – 1000 m	-	-
Peš dostop v min.	Če je le mogoče 0 minut	Do približno 5 minut	Do 15 minut	-	-
Čas potovanja	-	-	-	15-30 minut	Do 60 minut

2.5.3 Ekološki vidik

Naravno okolje ima dvojno vlogo, po eni strani je naravno okolje vir, ki je neizogiben za uresničevanje človekovih razvojnih potreb, po drugi strani pa pomeni razvoju oviro, tako v fizičnem kot tudi v simbolnem smislu, saj ga družbena zavest že sprejema kot vrednoto. Kakovost naravnega prostora se z razvojem določene dejavnosti v njem ali ob njem spremeni, prostor sam pa celo razvrednoti in s tem postane neprivlačen za isto dejavnost. Nasprotja se največkrat pokažejo pri turizmu, rekreaciji in stanovanjski gradnji, zato je z vidika razvoja mest pri prostorskem načrtovanju pomembno ohranjati naravno okolje v mestnem okolju kot tudi naravno v naravnem okolju, čeprav je že spremenjeno in

s tem od naravnega odmaknjeno. Višja stopnja družbene zavesti se kaže v odnosu do naravnega okolja, predvsem v upoštevanju ekološke obremenitve in življenjskih pogojev posameznih vrst, potrebnih za delovanje ekosistemov (Gazvoda in sod., 1997).

Na tem mestu se je smiselno vprašati, kaj je naravno okolje? Sodobni pogled na naravo je, kot pravi Lužnik (2004) biocentričen, oddaljen od antropocentričnega pogleda na okolje. Kot pravi, gre za temeljna etična izhodišča okoljske etike po Taylorju, za zahtevo po spoštovanju narave, kjer mora človek za svoje posege v prostoru uveljavljati načelo najmanjše škode, torej alternativni poseg, ki v kar najmanjšem možnem obsegu spreminja okolje. Vendar poseg obstaja in spreminja naravne procese. S pojavom človeka in njegovega okolja kakor ga poznamo, danes težko uveljavljamo razvojne posege v prostoru ter obenem zanj uporabljamo termin »naravno okolje«. Problematiko jasneje razčlenjata Forman in Godron (1986), ki opredeljujeta krajino iz ekološkega vidika. Opisujeta jo kot raznoliko območje, ki ga oblikujejo številni okoljski dejavniki, motnje in součinkujoči ekosistemi. Glede na razmerja med naravnimi prostorskimi sistemi in človekovimi vplivi predlagata delitev krajine na naravno (natural), upravljano (managed), kulturno ali obdelovalno (cultivated), predmestno (suburban) in mestno (urban landscape) krajino. Kot naravno krajino označujeta prostor, kjer niso opazni sledovi človekovega delovanja. Upravljano krajino, kjer človek upravlja z naravnimi viri, npr. gozdna krajina. Obdelovalna (kulturna) krajina je, kjer človek gospodari s kulturnimi rastlinami in domačimi živalmi. Sledovi človekovega spreminjanja so tukaj neposredno opazni, krajina je pretežno nepozidana. Kot primestno krajino označujeta prostor, ki je redkeje poseljen in pozidan, kot mestno pa krajino, kjer je prostor pretežno pozidan, prisotnih pa je malo naravnih sestavin.

Kategorizacija se sklada z običajno členitvijo krajine v tri sklope: naravno krajino, ki pomeni naravno ohranjen prostor, kulturno krajino, kjer so sledi človeka opazne, ter mestno krajino, kjer naravne prvine predstavljajo sestavino pozidanega prostora.

Gibanje živalim in rastlinam med različnimi življenjskimi okolji omogočajo koridorji – linearna območja v krajini, ki se po svoji zgradbi razlikujejo od okolice (Forman, 1995). Zaradi svoje zveznosti so najpomembnejši vodni koridorji, lahko so tudi ceste in železniške proge (Lužnik, 2004). Potrebno je dodati, da je prehodnost koridorjev največkrat enosmerna – vzdolžna in da so nekateri koridorji, ki ležijo prečno na gibanje živali, zanje neprehodni. Naravna krajina je, kot pravita Forman in Godron (1986), najprimernejše življenjsko okolje za rastline in živali, ker ni prisoten človekov vpliv. Vse ostale stopnje: upravljalna krajina (izkoriščene naravne vrste, npr. pašniki in gozd), kultivirana (krajina z vasmi in krpami naravnih ali upravljalnih ekosistemov), primestna

(heterogena območja grajenega okolja, poljedelske površine, upravljalo rastje in naravni ekosistemi) in mestna (gosto grajeno okolje z razpršenimi ostanki krajine ali s krpami urejenih parkov) pa že kažejo upravljanje človeka z naravnimi organizmi.

Ob obravnavanju ekološkega vidika pa ne smemo zanemariti različnih onesnaževalnih vplivov človeka tako na naravno kot nenaravno okolje. S stališča ločevanja bolj naravne krajine od manj ali popolnoma nenaravne, lahko upravljamo in določamo meje življenjskega prostora drugim organizmom, a to v prenesenem pomenu predstavlja zgolj »coning« prostora. Kot upravljalci prostora se moramo zavedati posledic tako posegov kot splošnega bivanja v prostoru. Z večjo stopnjo zavedanja in spoštovanja okolja lahko dosegamo kvalitetnejšo, predvsem pa trajnejšo obliko bivanja.

2.5.4 Ekonomski vidik

Ekonomski faktor v vseh pogledih pomembno vpliva tako na kvaliteto bivanja kot kvaliteto upravljanja s prostorom. Zaradi neposredne povezanosti kvalitete bivanja z ekonomskim faktorjem, je vključevanje v procesu planiranja nujno. Baycan-Levent in Nijkamp (2009) izpostavljata, da zelene površine v mestu izboljšajo socialno stanje mestnega prebivalstva v mnogih pogledih, kar ima ekonomske posledice; projekti ozelenjevanja znižujejo stroške, povezane s širitvijo mestnega prostora in vzdrževalne stroške, povečujejo privlačnost območja za investicije in spodbujajo turizem, ki trenutno predstavlja največji tržni potencial. Z vnosom zelenih površin v prostor se viša ekonomska vrednost obdajajočega urbanega prostora, kar poživlja lokalno ekonomijo, ohranja kmetijska zemljišča in varstvene kvalitete prostora nasploh. Obstoječe ali vnešene zelene površine lahko prinašajo produkte, kot so les, hrana, recikliranje in obnovo energije.

Z vključevanjem ekonomskega vidika na vseh ravneh načrtovanja lahko dosežemo realizacijo sodobnih idej urbanizma tudi na območjih, kjer prvenstvena prostorska analiza ni tipa Cost-Benefit oz. analiza stroškov in koristi. Primer je sistem javnega naročanja, značilnost slovenske (tudi prostorske) politike, ki v postopku izbira najcenejšega izvajalca, ne glede na njegovo ponudbo. Z vpeljevanjem ekonomskih vidikov lahko bolje predvidimo dolgoročne stroške in koristi.

Vrednost zelenih površin je sestavljena iz več kriterijev in presega enostavno ekonomsko oceno vrednosti posameznih delov mestnih zemljišč. Univerzalnega načina za izračun vrednosti zelenih površin ni. Vrednosti zemljišč, rastlinskega materiala in opreme ter preteklih vlaganj v načrtovanje in vzdrževanje je treba dodati še uporabno, ekološko,

zgodovinsko, kulturno in estetsko vrednost. Večina vrednotenj upošteva tudi eksterne koristi, ki jih urejene zelene površine prinašajo neposrednim sosedom in izbranim dejavnostim v mestu, kar predstavlja dodatno vrednost nepremičnin in prispevek k gospodarski vrednosti lokalnih skupnosti (Simoneti in sod., 2008).

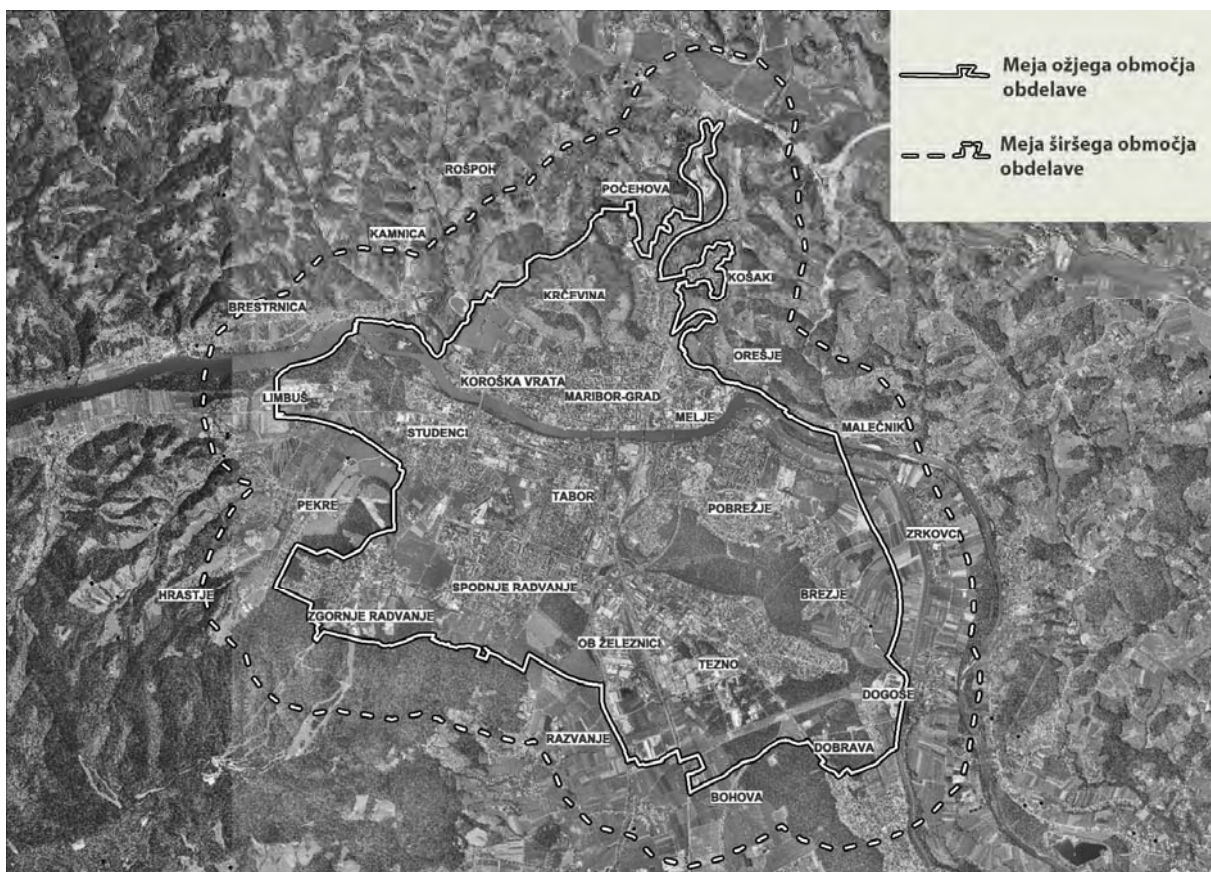
Po mnenju Bajžljeve (2006) je finančno vrednotenje nekaterih dobrin relativno enostavno. Dobrinam, ki prosto vstopajo v tržno menjavo, določa finančno vrednost trg sam – preko povpraševanja in ponudbe. Za nekatere dobrine lahko sklepamo o vrednosti preko tržne cene podobnih stvari oziroma stvari z enakimi funkcijami. Finančno vrednotenje dobrin, katerim vrednost je enostavno določiti, je zelo pogosto in se uporablja pri vsakdanjih odločitvah. Drugače je, pravi, z vrednostjo krajine, katere sestavine ne vstopajo v tržne menjave.

V nalogi zaradi obsežnosti in pomanjkanja predznanja ekonomski vidik obravnavam manj podrobno. Smiselnost idejnih predlogov bi ob morebitni uporabi bilo potrebno podrobno in strokovno ekonomsko obravnavati.

3 PREDSTAVITEV OBMOČJA

3.1 OPREDELITEV OBMOČJA OBDELAVE

Naloga rešuje problematiko nevzpostavljenosti ZS celotnega mesta Maribor, s poudarkom na sodobnem delu mesta južno od Drave (desni breg). Območje obdelave obsega mestni prostor v ožjem smislu, kar opredeljujem kot območje, za katerega je bila izdelana urbanistična zasnova mesta. Ker se sam ZS v svojem bistvu navezuje na mestno zaledje, tako funkcionalno kot tudi z vidika doživljanja prostora, v procesu izdelave naloge (ob razpoložljivosti podatkov) v širšem območju obdelave neposredno upoštevam naravne in antropogene danosti v prostoru. Omenjeni pas je namenjen povezovanju sistema z zaledjem, njegova dejanska meja ni jasno določena, zavzema pa okvirno širino 1.5 km od ožje meje obdelave.

Slika 3: Območje obdelave (Kart. podlaga: DOF5, 2009)

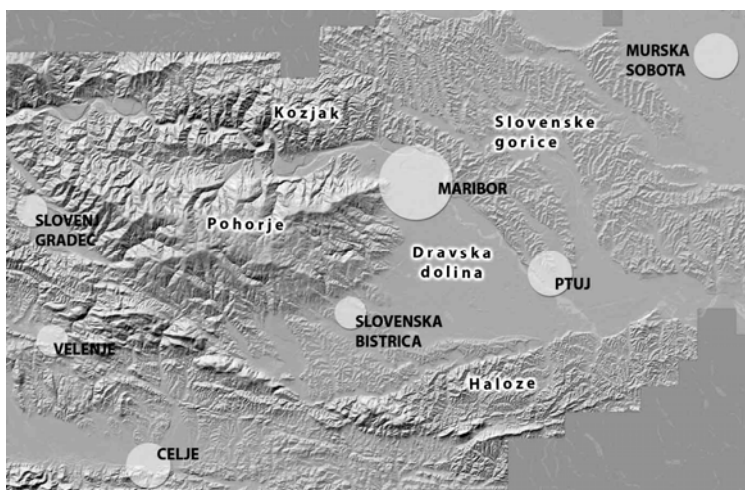
3.2 KRATEK ZGODOVINSKI PREGLED

Začetki mesta Maribor segajo v čas madžarskih vpadov na območje Štajerske, ko je koroški vojvoda Bernhard Speinheim leta 1164 v obrambne namene postavil utrdbo na

vrhu današnje Piramide. Tako je nastal »Grad v marki« (Burg in der Mark). Naselbina, nastala pod gričem, se je imenovala Markburg, v zapisih je prvič omenjena že leta 1106, mestne pravice pridobi sredi 13. stoletja. Kasneje se vdorom Madžarov pridružijo še Turki in tako je med leti 1255 in 1275 bilo zgrajeno mestno obzidje, ki mesto uokvirja vse do 19. stoletja. Veliko ekonomsko vzpodbudo je predstavljala izgradnja južne železnice Dunaj-Trst, ki je dosegla Maribor leta 1846, kasneje še povezava s Celovcem. Industrija in trgovina sta pričeli cveteti, mesto se je začelo širiti ob rečnih bregovih in navzven. Tudi med obema svetovnima vojnama se mesto hitro razvija in si, kljub močni poškodovanosti po drugi svetovni vojni, hitro opomore z razvojem avtomobilske, tekstilne, prehranske in številnih drugih industrij (Lobnik, 2003).

Danes je Maribor drugo največje mesto v Sloveniji in ima okrog 93.000 prebivalcev. Sama mestna občina obsega 21.700 ha. Razmerje med urbano razvitimi in nepozidanimi površinami je zelo ugodno, saj je skoraj 30% površin nepozidanih (Lobnik, 2003), vendar je problematična razporeditev pozidave. Drozg (2006) navaja, da, gledano regionalno, na območju regijskega mesta Maribor živi okoli 170.000 prebivalcev. Približno 93.000 v naselju Maribor, blizu 80.000 pa v primestnem (suburbanem) območju, kar je le malo manj, kot v kompaktnem mestu samem. Območje meri 485 km², torej je gostota poseljenosti približno 350 prebivalcev/km², če pa upoštevamo upravne (občinske) meje, nekaj več kot 170.000 prebivalcev na površini 739 km² znaša 290 prebivalcev/km². V primerjavi z velikostjo regijskih mest v drugih državah, so te vrednosti precej nizke – npr. v Nemčiji je minimalna gostota poseljenosti v mestnih regijah 1000 prebivalcev/km².

3.2.1 Geografska umeščenost

Slika 4: Umeščenost med mesta in pokrajinske enote (Kart. podloga: Geopedia, 2010)

Mesto iz geomorfološkega vidika leži v točki, kjer se Dravska dolina začne odpirati v Dravsko polje, na meji subalpskega sveta, Pohorja s Kozjakom in gričevjem Slovenskih goric. Meje med posameznimi krajinskimi enotami v prostoru seveda ni čutiti, saj prostor deluje zvezno. Poglavitni pečat zahodnemu delu mesta daje obdajajoča ga krajina.

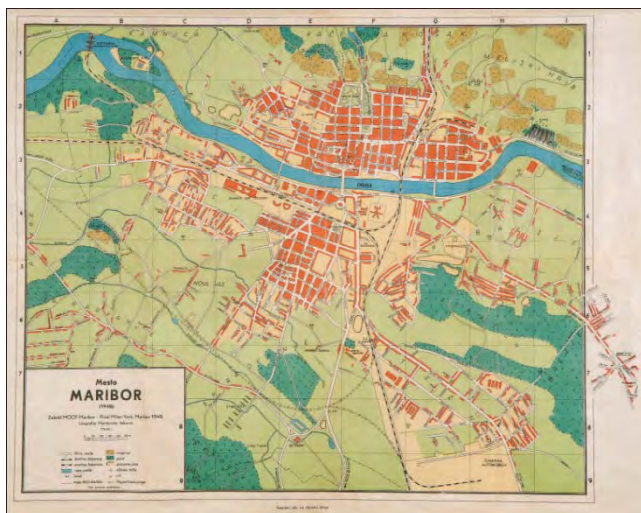
Zahodni del je pravzaprav vključen v zeleni, na jugo-vzhod odprt okvir. Ta del mesta, ki se razteza po deluvialni dravski terasi, je obdan na jugu s pohorskim masivom in na severu z gričevjem Slovenskih goric (Koprivšek, 1999). Mesta ne oklepa le relief, pač pa tudi programsko in z arhitekturnimi dominantami bogat polobroč zelenih površin.

Slika 5 : Makrolokacija mesta (Kart. podlaga: GoogleMaps, 2010)

3.2.2 Razvoj grajenega tkiva

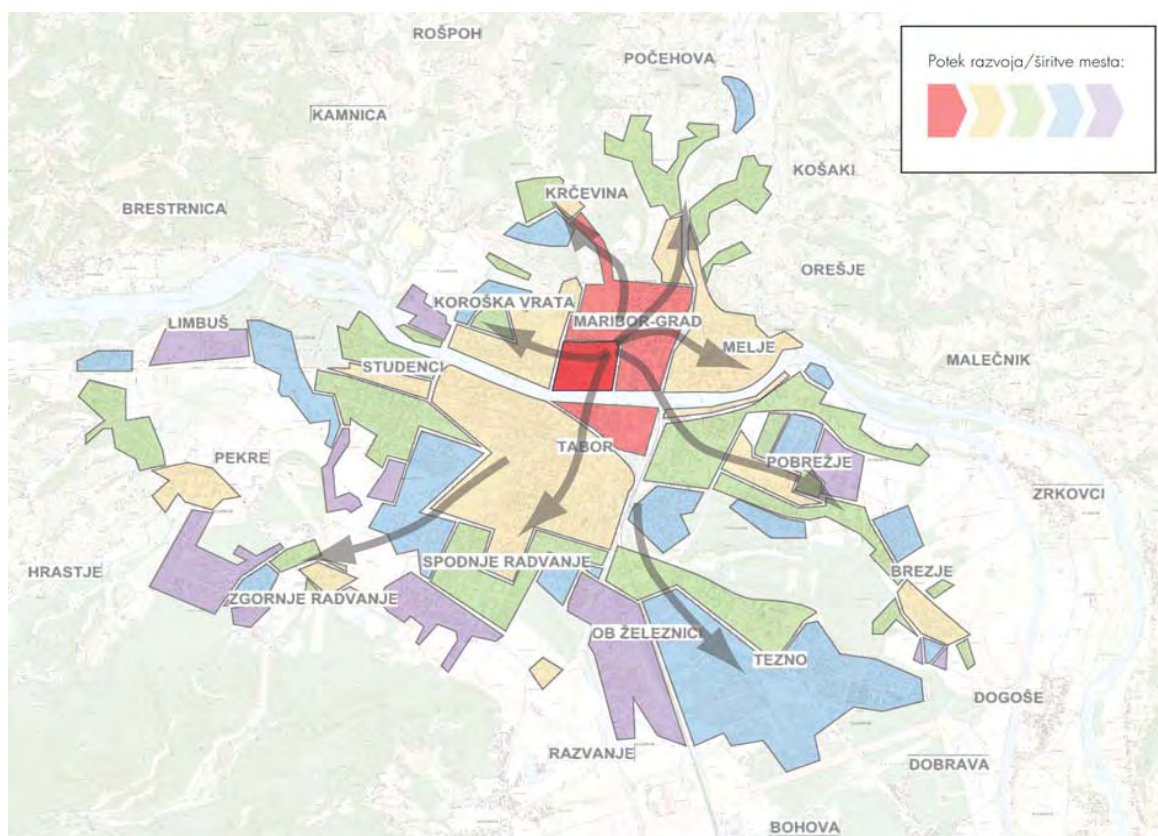
Maribor se deli na več delov: na severnem, levem bregu Drave se nahaja jedro prvotne poselitve - staro mestno jedro pod Piramido in z nastankom železnice vzpodbujen razvoj starega industrijskega predela v območju pod Meljskim hribom-Melje. Kasnejši razvoj mesta in konec nevarnosti vojaških obleganj Turkov in Madžarov narekuje poselitev desnega brega – formirata se Tabor in

Slika 6: Karta Maribor 1948 (Maribor, 2010)

Studenci. Hitra širitev v času industrializacije je po drugi vojni prinesla takrat obmestje – Tezno, Pobrežje. Prvo kot širitev industrije, drugo kot delavsko naselje na obrobju mesta. Jugo zahodni del, pretežno stanovanjskih stolpnic, (Nova vas I

in II, Borova vas) je posledica nadaljnje širitve po drugi svetovni vojni in urbanizacijske krepitve mesta kot odgovor na množično priseljevanje ljudi v mesto in razcvet industrije. Sledi kriza mesta, počasen zaton industrijske dejavnosti, množično izseljevanje na mestno periferijo in razvoj turizma. Narekuje se razvoj satelitske urbanizacije območja pod Pohorjem – Razvanje in Radvanje. Slednje se, gledano predvsem iz ekonomskega vidika in tudi drugih, razvije v najvrednejši predel mesta.

Slika 7: Grafični prikaz razvoja mesta skozi čas z oznakami današnjih katastrskih občin (Kart. podlaga: TK25, 1998)

Mesto, vzporedno z delitvijo na severni in južni del – levi in desni breg, postopoma kaže svojo policentrično ureditev tudi na vzhodni in zahodni del. Delitev pomembno soustvarja prometno omrežje glavnih mestnih vpadnic in železniška proga. Sprva delavska naselja se močno razširijo in ustvarijo mestne četrti Studenci, Limbuš, Tezno in prvotno primestno vas Brezje. Rast mesta z veliko novimi stanovanjskimi objekti, katerih število se vztrajno povečuje kljub demografskemu primanjkljaju, je še vedno prisotna.

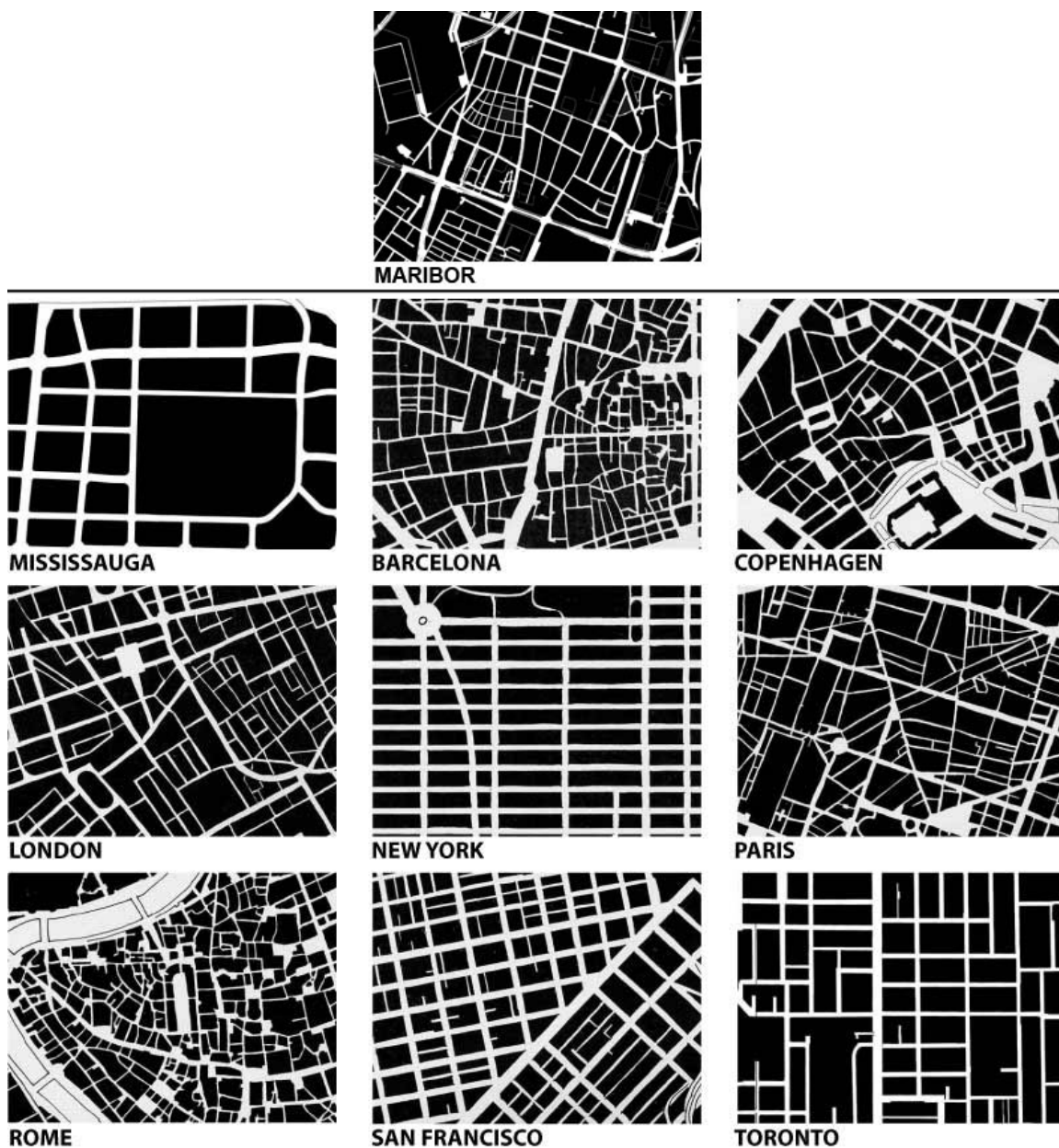
Odraž razvoja je razgibana struktura mestnega tkiva, ki jasno izkazuje mnogojednost, obenem pa že z obliko in členjenostjo jasno nakazuje rabo prostora. Urbano tkivo predstavlja razmestitev več ortogonalno organiziranih polj, ponekod z rahljanimi in

nekoliko svobodnejšimi potezami. Izraziti sta predvsem dve smeri – severovzhod-jugozahod in severovzhod-jugozahod, ki izvirata iz razvoja samega mesta ob reki Dravi, na katero se je sprva orientiralo celotno mesto. Z oddaljenostjo od rečnih bregov prevladujoči smeri bledita in se prilagajata mestnim vpadnicam, organskemu robu zelenih površin obrobja in na vzhodu mestnega gozda Stražun. Ortogonalnost ulične strukturiranosti blede od zahoda proti odprti krajini Dravskega polja na jugovzhodu. Na območju industrijske cone na jugovzhodu (Tezno) ter na območju med mestno četrtjo Tabor in Studenci ustroj mesta nekoliko razpada, tudi otoki pozidanosti so zaradi industrijske rabe večji. Kontrastna je preostala struktura - bolj členjena, z manjšimi in bolj longitudinalni otoki stanovanjske pozidave zaradi ulične strukture sosesk ter organsko rastjo grajenega tkiva na stiku grajenega in naravnega (ohranjenega zelenega) prostora. Vidna je intenzivna delitev mesta na staro mestno jedro na levem (severnem) bregu in preostalim mestom, ki ga ustvarja reka.

Grajena struktura je na številnih predelih že prestopila meje naravnega zaledja, neustrezno razmeščena urbana in prometna infrastruktura pa prekinja zeleni obroč mesta. Nezadovoljivo je dejstvo, da mesto ni prispevalo k oblikovanju kakovostnih odprtih zelenih prostorov. V zadnjih petdesetih letih namreč ni bila oblikovana nobena nova parkovna površina, z izjemo prenove mestnega parka v območju Treh ribnikov (Lužnik, 2004). Le ob upoštevanju navedenega dejstva lahko stanje grajene mestne strukture jasno zbuja zaskrbljenost, saj je pozidava površin ušla izpod nadzora. Poskusi rešitve problema so se po mnenju Lužnikove (2004) pojavili leta 1996 v okviru urbanistične zasnove na Zavodu za urbanizem Maribor. Izdelan je bil osnutek ZS skupaj z devetnajstimi ostalimi sektorskimi študijami. Inventarizacija zelenja je bila izdelana s pomočjo aerofoto posnetkov v merilu 1: 5000, kjer so bile kategorije opredeljene glede na skupne značilnosti in principe urejanja vegetacije. Avtorji urbanistične zasnove so si za izhodišče postavili predpostavko, da so zelene površine enakovredna kategorija v primerjavi z ostalimi prostorskimi rabami. Vendarle pa vse skupine zelenja znotraj sistema zelenih površin kljub poskusu niso bile vselej enakovredno obravnavane. Tako je npr. kategorija stanovanjskega zelenja opredeljena v okviru poljavnih zelenih površin. Ker urbanistična zasnova ni določala izvedbe analiz privlačnosti, ranljivosti in ustreznosti prostora, kot jih določa Zakon o varstvu okolja, načrti niso bili usklajeni z okoljevarstvenimi zahtevami in predlogi ureditve zelenega fonda ne dajejo optimalnih rešitev. Skladno zatišju oblikovanja novih parkovnih površin, ki bi grajeno strukturo členile, sledi tudi slika drevoredov, ki tkivo rahljajo. Problematiko podrobneje obravnavam v poglavju 4.1.4.2 v sklopu strukturno-morfoloških analiz.

V nadaljevanju primerjam strukturo mesta Maribor z značilnimi strukturnimi fragmenti ostalih mest Evrope in Združenimi državami Amerike. Podani so strukturni vzorci mest Mississauga (ZDA), Barcelona (EU), Copenhagen (EU), London (EU), NewYork (ZDA), Paris (EU), Rim (EU), San Francisco (ZDA) ter Toronto (ZDA).

Opazimo jasno razlikovanje. Ugotovitev je pomembna predvsem kot potrditev, da so miselnost, navade, način življenja prebivalcev in sama grajena struktura mesta neobhodno povezani. Kot posledica je smiselno nabor primerov dobre prakse in študij kar najbolj omejiti na območje Evrope in evropskih mest.

Slika 8: Značilni vzorci grajenih struktur nekaterih drugih mest (Vzorci tujih mest: Bricoleurbanism, 2010)

3.2.3 Prometno omrežje

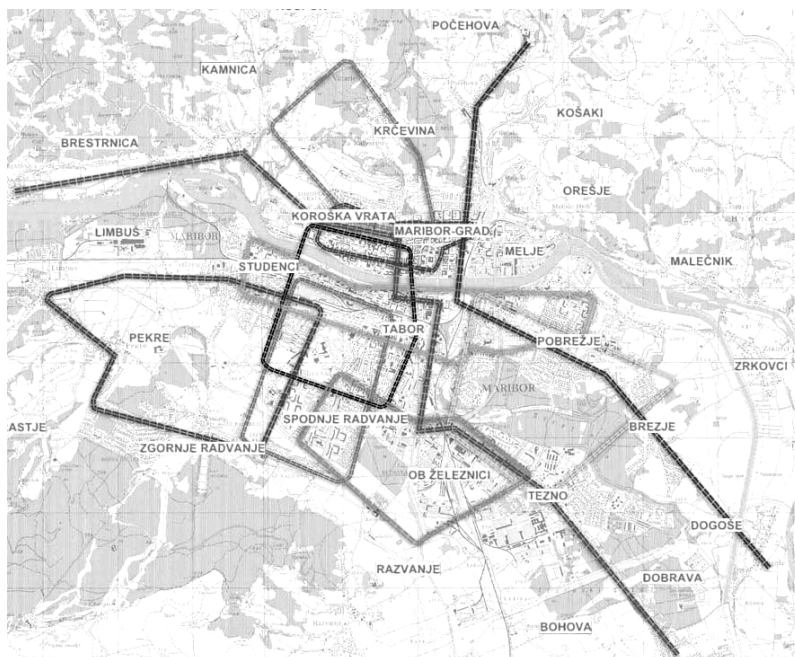
Strukturno je prometno omrežje razprostrto geometrijsko, mrežno po posameznih kvadrantih z izoblikovanim t.i. cestnim križem. Avtocestna povezava na vzhodu mesta nekoliko razbremenjuje prometno omrežje v sami notranjosti mesta. Avtocestni nasip izrazito postavlja novo mejo grajenemu tkivu v prostoru z vizualno izrazito dominantnim potekom, ki kazi krajinsko sliko prostora in uničuje poglede na krajino mesta. V prihodnosti UZMM predvideva izgradnjo štirih cestnih obročev, ki bi ortogonalno mrežo razbremenili in bolje povezali zahodni in vzhodni del.

Po Drozgu (1999) je prometna preobremenjenost eden ključni problemov sodobnih mest. Večina prometnih križišč in prometnic je preobremenjenih, cestna infrastruktura slaba. Promet se odvija počasi, odseki primarnih cest imajo različne prečne profile, glavne prometnice so brez pravega izteka (Kardeljeva cesta, Cesta 14. Divizije, Tržaška cesta, Meljska in Mladinska ulica). Drozg omenja tudi pomanjkanje parkirnih mest, ki po njegovem mnenju ni problem urbanističnega načrtovanja, saj je zasedenost garažnih hiš skromna, torej se problem nahaja v prometni politiki (Drozg, 1999). Shema prometnega omrežja po UZMM v prilogi B.

Slika 9: Izsek obstoječe sheme potniškega prometa (Connex, 2010)

Pomemben dejavnik v mestu je javni potniški promet. Drozg govori tudi o neprimernem omrežju javnega potniškega prometa v Mariboru, njegovi organiziranosti glede na razmestitev delovnih mest in gostoti prebivalstva, kar bi naj bila posledica sheme tras javnega potniškega prometa še iz časov, ko je v mestu živel 70.000 prebivalcev. Enako ugotavljajo tudi avtorji UZMM (2004), ki navajajo, da javni potniški promet prebivalcem ne omogoča dobre dostopnosti do pomembnih ciljev, da je neatraktiven in da je povsem nekonkurenčen individualnemu prevozu. Sam dodajam, da dodatni problem predstavlja zvezdasta shema javnega potniškega prometa, umeščena v ortogonalno mrežno grajeno, policentrično naravnano mestno tkivo. Razvoj ostalih delov mesta je predvsem z vidika dostopnosti javnega prevoza močno oviran. Problem poslabšuje tudi dejstvo, da se »središče« zvezdaste sheme nahaja v enem od skrajnih delov mesta (Melje). Tudi celostno povezovanje policentrično grajenega mesta je težje s prometno shemo, ki se zvezdasto steka v eno jedro. Vsi poskusi vzpostavljanja t.i. peš con, za avtomobilski promet zaprtih mestnih predelov ipd., v samem začetku padejo na neplodna tla, saj brez dobre vzpostavljenosti in brezhibnega delovanja javnega potniškega prometa uveljavljanje tovrstnih ukrepov ni mogoče. Kljub temu da naloga ne obravnava problematike, je ob trenutnem stanju in kritiki smiselno predlagati idejo boljšega koncepta⁵. Vzpostavljanje ZS mesta je težje ob nevzpostavljenem javnem potniškem prometu zaradi potrebe po zagotavljanju večjih površin parkirnih prostorov.

Slika 10: Predlog organizacije linij javnega potniškega prometa (Kart. podlaga: TK25, 1998)

⁵ Rešitev predlaga uvedbo več krožnih linij, s številnimi manjšimi avtobusi na krožnih linijah, časovno omejenimi vozovnicami z možnostjo prestopanja ter večjimi avtobusi na daljših prečnih povezavah za vzpostavljanje t.i. sistema parkiraj in se pelji (ang. park and ride) na glavnih mestnih vpadnicah.

Predlagana rešitev je zgolj osnutek, ki bi pripomogel k lažjemu vzpostavljanju ZS mesta. Za izdelavo končne sheme bi bila potrebna strokovna prometna analiza in ekspertno znanje upravljanja s prometom, ki za potrebe naloge nista bila opravljena.

3.3 NAČRTOVANA ORGANIZACIJA DEJAVNOSTI

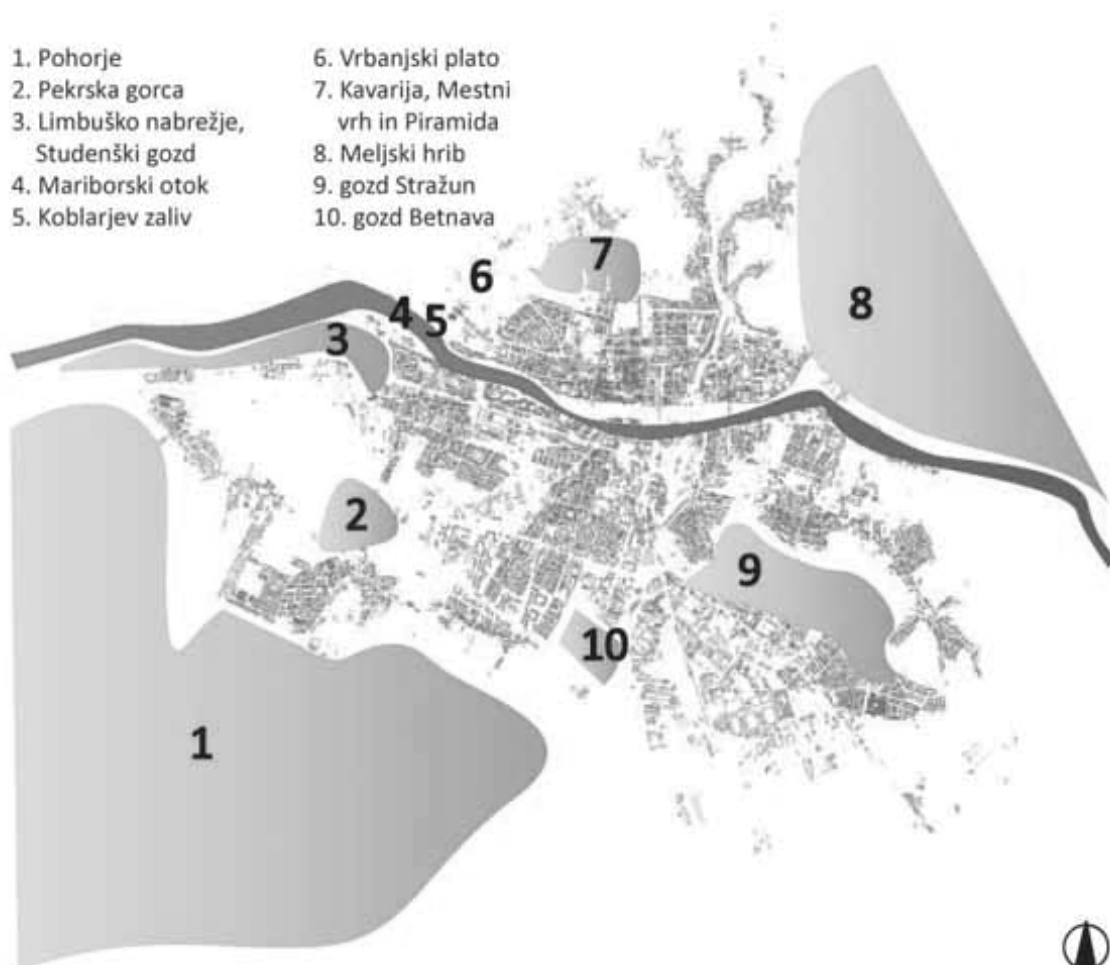
V nadaljevanju podajam karto organizacije dejavnosti po UZMM, iz katere je razvidna pretežna in posplošena usmeritev prostora, ki jasno nakazuje usmeritev razvoja mesta. Z umeščanjem centralnih dejavnosti v geometrijsko središče jasno nakazuje formiranje novega jedra mesta z močno navezavo na obrežje reke. Centralne dejavnosti obdajajo pretežno homogena polja stanovanjske pozidave. Karta organizacije dejavnosti na naslednji strani.

Slika 11: Karta organizacije dejavnosti v mestu (Urbanistična zasnova mesta Maribor, 2004)

4 INVENTARIZACIJA, ANALIZA IN VREDNOTENJE

Lokacija, nekoč pomembno prometno križišče poti sever-jug in vzhod-zahod je še danes stičišče panevropskih prometnih koridorjev; V. koridorja ter kraka X. koridorja. V času osamosvojitve mesto zgubi svojo pomembno vlogo v prostoru s centralizacijo države. Zaradi prevladujoče težnje po veliki koncentraciji moči v državnem centru (Strategija... , 2004) mesto začne razvojno stagnirati. Kljub navideznim poskusom decentralizacije stagnacija razvoja traja še danes.

Teoretsko ozadje, predstavljeno v 2. poglavju, bom ponovno iz strukturno-morfološkega, socialno-funkcijskega, ekološkega in ekonomskega vidika obravnaval na konkretnem primeru obravnavanega območja mesta Maribor. Vsak vidik bom podrobneje razčlenil. V nadaljevanju večkrat opisujem lege v korelaciji z glavnimi elementi obravnavanega prostora, zato v začetku za radi lažjega razumevanja predstavljam pregledno shemo leg različnih elementov na območju mesta. Dodatno se v prilogi A nahaja Karta namenske rabe prostora.

Slika 12: Shema glavnih orientacijskih elementov v prostoru

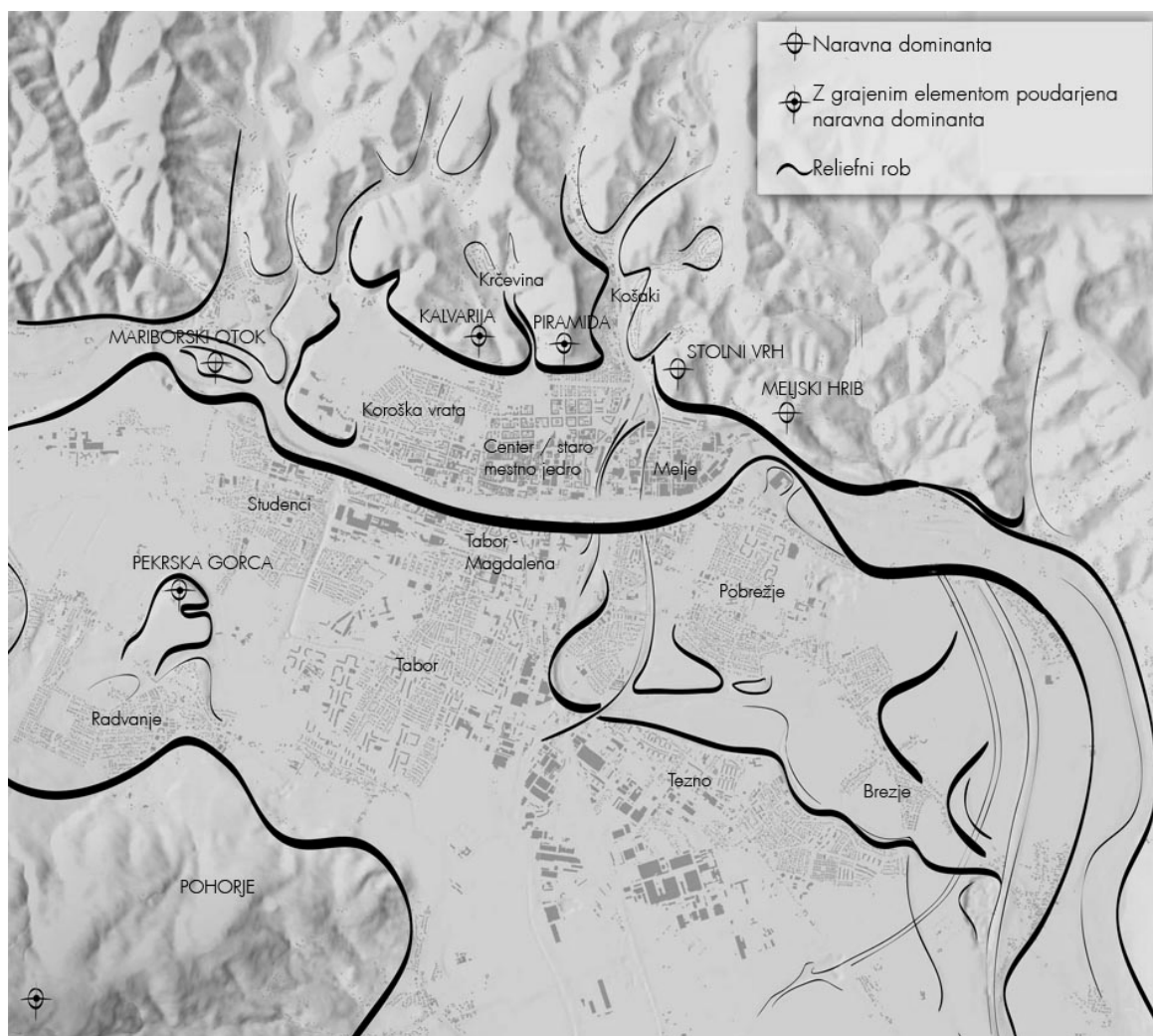
4.1 STRUKTURNO-MORFOLOŠKI VIDIK

4.1.1 Krajinske značilnosti

Za sam nastanek mesta je ključna ugodna lokacija v vršaju reke, kjer Drava iz ozke doline med Pohorjem in Kozjakom razširja strugo, upočasni svoj tok ter prične svoje dolge meandre po širokem Dravskem polju. Gričevje in hribovje predstavljata okvir mesta, obenem narekujejo njegov razvoj in širitev, z značilnimi poudarki pa mu dajeta identiteto.

Slika 13: Pokrajinske enote širšega območja

Slika 14: Strukturna karta reliefa območja (Kart. podlaga: DMR, 2009)

Slovenske gorice in Kozjak s svojo slikovitostjo prizorišč in ekološko pomembnimi prostori predstavljajo vrednejši prostor na severnem robu mesta. Poglavitni nosilec slikovitosti je gozdna in kmetijska raba prostora. Kozjak je praktično v celoti pokrit z gozdom z vmesnimi kmetijskimi površinami, medtem ko na območju Slovenskih goric najdemo gozdove načeloma na severnih legah, južne lege pa praviloma pokriva kmetijska raba.

Slika 15: Prostorske dominante, generatorji identitete Maribora. Zgoraj: Pohorje. Spodaj: Pekrska gorca, Kalvarija, Piramida

Južne lege vinogradniške krajine se neposredno stikajo z mestom, ponekod celo znotraj meje ožjega mestnega prostora. Za krajinsko enoto Slovenske gorice je mestu najbolj prepoznavna Kalvarija s cerkvijo Sv. Barbare, Mestni vrh ob zaključku promenade mestnega parka, Piramida s kapelico in vinogradi na severu, pa tudi Stolni vrh nad železniško postajo in Meljski hrib s proti mestu obrnjenim meliščem. Vsi ti prostorski elementi mesto zapirajo na severu, ki jih poselitev in ostala pozidava s težavo premagujeta v ozkih pasovih.

Pohorje obroblja mesto z južne strani. Smučišča z napravami sicer predstavljajo ekološko degradacijo prostora, a so danes praktično sestavni del mentalne slike in z močno prepoznavnostjo dodajajo vrednost doživljanja krajine območja. Prav izjemno močna strukturna poteza smučišča daje poleg dominant na severu izrazito identiteto mestnemu in širšemu prostoru. Hribovje Pohorja se proti severu vizualno izteče v naslednjo prostorsko dominantno – Pekrsko gorco s cerkvico, naslednji krajinski motiv⁶, ki soustvarja zahodni okvir mesta. Kljub navideznemu zveznemu prehodu Pekrska gorca ni enake geološke strukture in izvora.

Ulični mreži grajenega tkiva se v zahodnem delu mesta ni bilo potrebno prilagajati prostoru, saj je bila položena na le rahlo vzvalovljeno dravsko teraso, brez površinske vode ali podobnih prostorskih ovir in je tako geometrijsko pravilno izoblikovana po poljih pozidave. Sistem drevoredov ustvarja izrazito kinetičen prostor, mnoge drevoredne poteze pa se vidno zaključujejo na dominantah zelenega polobroča (Kalvarija, Piramida,

⁶ Krajinski motiv: Kučan, 1998.

Stolni vrh, Pekrska gorca, Pohorje). Parki zapolnjujejo pravilne ulične mreže (Koprivšek, 1999).

Morfološki okvir mesto proti jugu odpre iz Dravske doline razvijajoče se Dravsko polje. Kontrastno zahodnemu delu je prostor na vzhodnem delu mesta orientiran navzven, proti robovom polja. Tudi zelene površine se tukaj drugače kot v zahodnem delu pojavljajo na robu in členijo prostor po središču. To je jezik Stražunskega gozda, ohranjen »podaljšek« gozdov, ki se raztezajo po sredini Dravskega polja. Grajeno tkivo je rahljano proti središču in goščeno proti robu. Vidna je človeška odsotnost s strani oblikovanja zelenja v preteklosti. Prostor ima v tem delu precej organski značaj, kateremu se prilagaja tudi struktura ulične mreže. Razgibanost terena je opazna predvsem v samem središču, na območju gozda Stražun, kjer je potekala ledenodobna struga. Najizrazitejša je okrog 20m visoka ježa Tezenske (Studenške) terase, ki predstavlja izrazito mejo med nižje ležečim Pobrežjem in Stražunskim gozdom ter višje ležečo mestno četrtjo Tezno. Človek se je bil prisiljen prilagajati prostoru; posledica je prostor, ki na svojem robu iz geometrijske strukturiranosti prehaja na odprti krajini Dravskega polja v bolj organsko.

4.1.2 Naravne značilnosti

Pojem naravne značilnosti obsega izstopajoče prostorske prvine kot so relief, vodotoki in površinski pokrov, ki s prepletom tvorijo vizualno izstopajoče elemente, kot so z gozdom porasla območja, obrečni gozdovi, reliefno izpostavljena območja, obvodna krajina ipd.

4.1.2.1 Vodotoki

Vodotoki so pomemben element prostorske in obenem mestne strukture. So pomemben krajinski elementi in nosilci številnih funkcij, kot so ekološka, hidrološka, estetska, športnorekreacijska in socialna funkcija (Bizjak in Mikoš, 2001). Imajo značilnost povezovalnega koridorja in kot taki so, podobno kot drevoredi, vez med posameznimi območji ali ureditvami. Zgodovinsko so poglobitveni dejavniki za razvoj poselitve, danes pa v mestnem prostoru predstavljajo velik prostorski potencial za kvalitetne ureditve.

Edini večji vodotok je reka Drava. Glavni zeleni koridor skozi mestno strukturo, ki zaradi neurejenosti ter slabih premostitvenih možnosti ne razvija povezovalne funkcije mesta vzdolž obrežja, jasno deli mesto na severni in južni del. Vzrok slabih premostitvenih možnosti sta hidrološka zajezev reke in morfologija terena. Hidrološka zajezev na zahodu in vzhodu mesta ustvarja akumulacijske karakteristike reke, t.j. počasnejši tok na račun širše struge in višji vodostaj. Drugi, morfološki, faktor je višinska razlika levega in desnega brega reke od HE Mariborski otok in vse do Meljskega hriba, ki otežuje

gradbenotehnične posege v prostoru. Obrečna vegetacija je ohranjena predvsem na z divjo rabo degradiranem zahodnem delu desnega brega, katera se na zahodu in vzhodu izteka v obrečne gozdove. Intenzivnost pozidanosti nižje ležečega levega brega se stopnjuje od zahoda proti vzhodu. Manjši potočki vrejo na površje vzdolž celotnega desnega brega. Prostor kaže močan razvojni potencial.

Po južni strani teče Pekrski potok, ki predstavlja drug, na Dravo vzporeden, a manjši zeleni koridor. Je zelena povezava Pekrske gorce z mestnim gozdom Betnava. Potok s pripadajočim obvodnim pasom členi gosto pozidavo južnega dela mesta, obenem pa deluje povezovalno. V potok se steka nekaj manjših potočkov in izvirov Pohorja in Pekrske gorce. Zaradi svoje lege in longitudinalne oblike, ki povezuje rekreacijske površine ter stanovanjska območja, kaže dotični prostor izjemen potencial za razvoj nove linijske parkovne površine. Potencial se kljub neurejenosti površin kaže tudi v dejanski rabi prebivalcev območja.

Na območju Stražuna je bilo nekoč več vodnih izvirov. Z gradnjo in številnimi vodnjaki ter kanalizacijo se je nivo talne vode znižal, ponekod pa so bile z globokimi posegi spremenjene fizikalne razmere toka podtalnice. Danes je mogoče opaziti na območju Stražunskega gozda le še tri odprte izvire, najpomembnejši – »Mrzlica« napaja tri mlake, nato se izteka v Stražunski kanal. Gre za umetno strugo, izdelano v času med obema vojnoma, v katero je bila speljana mestna kanalizacija, še danes pa kanal odvaja mestno kanalizacijo Pobrežja in Tezna ter Stražunskega povirja. S tem je degradirano celotno območje gozda (smrad) in izviri ter izlivi čiste vode.

4.1.2.2 Gozdovi

Gozdovi v mestu predstavljajo velik strukturno-členitveni dejavnik. Poleg parkovnih struktur bolj ali manj ohranjene naravne gozdove v mestu predstavljata gozd Betnava in gozd Stražun. Ostali gozdovi območje zamejujejo ter mesto okvirjajo. V območje obdelave vstopajo na južnem obrobju gozdovi Pohorja, ki na celotnem južnem robu preko s poselitvijo prekinjenih zaostalih otokov tvorijo tudi jugozahodni rob mesta. Tukaj gozdovi skupaj z razgibano konfiguracijo terena opazovalcu jasno nakazujejo zaledje - Pohorje, ki je pretežno poraščeno z gozdom ter ustvarjajo sliko planov različnih mozaikov prepleta vinogradov in gozda, ki v pogledu postopno izginjajo v daljavi. Kartografski prikaz s poimenovanjem pomembnejših gozdov v prilogi C.

Na mestu vstopa reke Drave v območje iz zahoda vstopajo in se ob pomoči reke vrivajo v grajeno strukturo obrečni gozdovi – Limbuško nabrežje, ki se razvije v Studensko

dobravo. Omenjeni obrečni gozd se nadaljuje preko Mariborskega otoka in obrežja Bresternice proti obmestnem naselju Kamnica, kjer se gozd vidno umika in prilagaja potrebam poselitve. Na severu gozdovi pokrivajo predvsem osojne lege, saj prisojne zasedajo vinogradi. Gozdni rob na tem območju je izjemno členjen, deloma zaradi konfiguracije terena, predvsem pa je posledica stihijske poselitve in rabe območja. Tukaj se gozd tudi močno prepleta z glavnim mestnim parkom; posledica je prepredenost območja z divjimi rekreacijskimi potmi in intimnimi prostorčki. Gozd na Piramidi, ki se nadaljuje preko slemen gričev Ribniškega sela, Marinovega brega in Kaufmanovega brega, predstavlja neprekinjeno, ekološko pomembno gozdno povezavo z zaledjem mesta. Na severovzhodu se mozaik gozda še bolj drobi, zaplate so še manjše. Vse več je vinogradov, značilnih za Slovenske gorice.

Vzhod zaznamujejo rečni in obrečni gozdovi, ki skupaj z vznožji gričevja in reko tvorijo rob. Počasi odpirajo prostor proti jugu, od koder tudi poslednji ostanek v nizu gozdnih zaplat in obrečnih gozdov Dravskega polja tvori zeleni klin, ki deli celotni vzhodni del mesta – gozd Stražun. Členitveno najmočnejša naravna značilnost v prostoru mesta poteka vzdolž ježe ledenodobne rečne struge Drave. Stražun prav ob pomoči jež v terenu zadržuje poselitev obdajajoče stanovanjske gradnje, ki se počasi, a vztrajno zajeda vanj.

4.1.2.3 Drugi strukturno-morfološko izstopajoči elementi

Kot druge izstopajoče elemente v prostoru bi izpostavil predvsem Mariborski otok in Meljski hrib. Oba elementa sta izjemna tako z vidika nastanka kot svojega pomena, ki ga imata za mesto.

Mariborski otok, zavarovan kot naravna znamenitost že leta 1951, pozneje v letu 1992 še kot naravni spomenik, je nastal v rečni strugi Drave pri Mariboru na edinstven način na temelju marinskih laporjev s sekundarnim nanosom rečnih sedimentov. Tako je nastala značilna kapljičasta sedimentacijska geomorfološka tvorba, ki se je ohranila v naravni podobi do danes in je (po Bašu) »najmlajša geološka tvorba mariborske pokrajine«.

Slika 16: Mariborski otok (Panoramio, 2010)

Ekološko položaj otoka omogoča

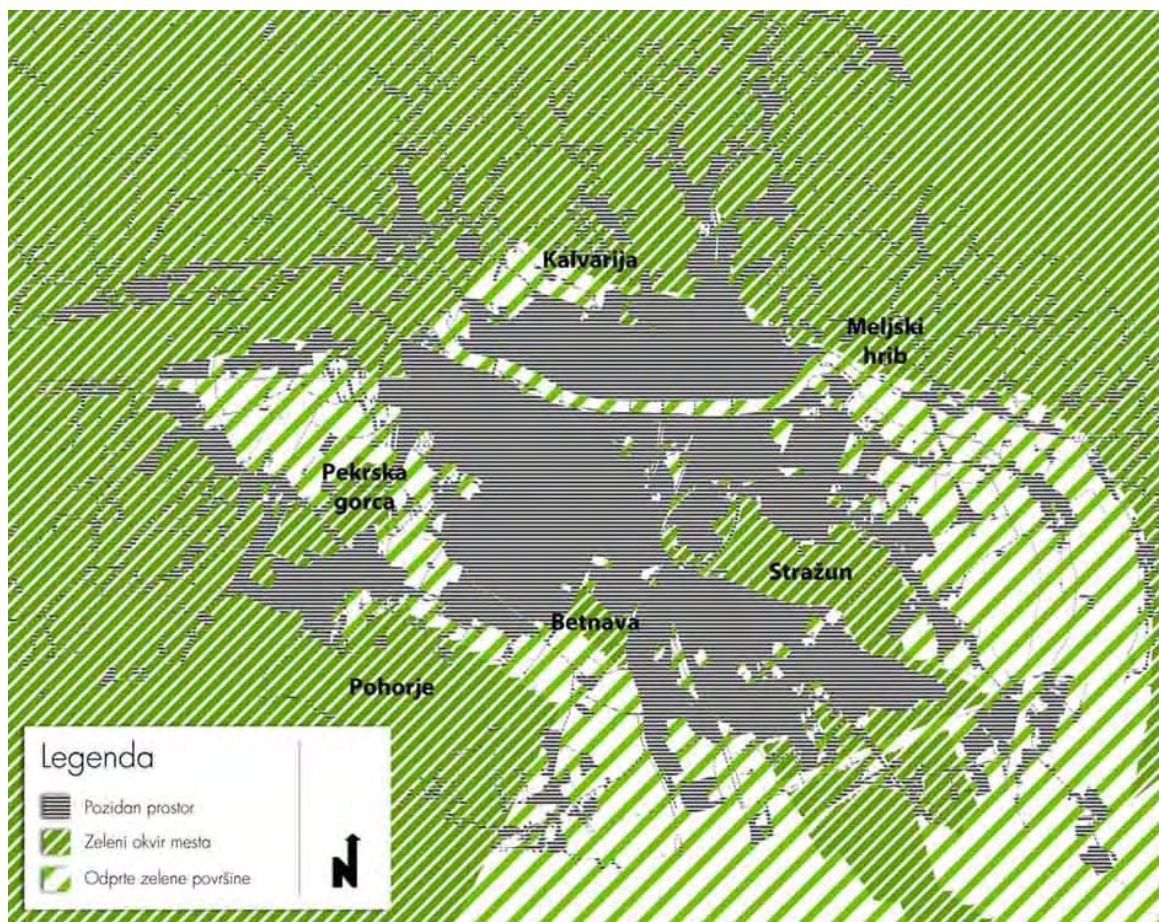
naseljevanje gorskih rastlin, ki jih z Alp prinese Drava in tako predstavlja otok danes rastišče gozdnih in travniških rastlin izjemno pestre floristične sestave, pri čemer se mešajo naplavljenе alpske s subpanonskimi vrstami (Drozg, 2006). Strukturno je otok izjemna tvorba v prostoru, ki daje območju svojevrsten pridih ter izjemen razvojni in povezovalni potencial. Kljub obstoječi infrastrukturi tudi zgodovinsko izjemnega kopališča, razvoj potenciala ovirajo okoljevarstveni razlogi.

Meljski hrib, na zahodu pokrit z vinogradi, je druga strukturno morfološka posebnost obravnavanega prostora. Geološka sestava in izpodjedanje reke Drave sta ustvarila melišče na južni strani. Zaradi svoje dolgotrajne prisotnosti in močnega prostorskega doživljanja je eden glavnih elementov mentalne slike tega dela mesta.

Slika 17: V ozadju melišče Meljskega hriba v sukcesijski zarasti

4.1.3 Večji odprti prostori

Slika 18: Shema razporeditve odprtih prostorov na obrobju mesta

Večji odprti prostori se nahajajo:

- Na zahodu mesta, pod vznožjem Pekrske gorce proti vzhodu do mesta ter proti zahodu; značilna je predvsem kulturna krajina.
- Na severozahodu mesta, pod Kalvarijo, na t.i. Vrbanskem platoju je vodovarstveno območje vodnega zajetja.
- Na vzhodnem delu mesta (vzhodno od gozda Stražun) sicer naravno obstaja večji odprti prostor, a ga delita nasipa kanala in avtoceste, prostor členijo manjše gozdne zaplate in kulturna krajina.
- Na jugu se mesto odpira proti Dravskemu polju, raba prostora je pretežno kmetijska z ostanki zaostalih obrečnih gozdov.
- Vzdolž celotnega mesta, od zahoda proti vzhodu, poteka koridor reke Drave.

4.1.4 Ustvarjene strukturne značilnosti

4.1.4.1 Parkovne ureditve

Mariborski mestni park, umeščen v severni predel Starega mestnega jedra, med vznožja Mestnega vrha in Piramide. Park se s severno ureditvijo treh ribnikov ob zaključku osrednje promenade v osi zajeda globoko v zeleno zaledje, a oblikovno zvezno prehaja v okoliško krajino. Park se ob prehodu v severni podaljšek na promenadi kaskadno dviguje preko stopnišč in platojev na najvišje ležeči severni ribnik. Ureditev tretjega ribnika ne leži v območju parka, temveč v obrobem gozdu ter tako navezuje park na okoliške gozdove. Obrobni gozdovi navezujejo park na objemajoča ga griča Piramida in Mestni vrh tudi z omrežjem poti. Iz gričev tudi lažje zaznavamo, kako močno se mestni park zajeda v samo mestno tkivo. Strukturno ga dopolnjujejo obdajajoči drevoredi in ga v jugozahodnem vogalu preko le-teh vidno navezujejo na športne površine rekreacijske cone Ljudski vrt. Na vzhodu se mestni park preko drevorednih potez Tomšičevega drevoreda močnejše navezuje na mestno tkivo in tvori linijski park. Proti jugu se park manj intenzivno navezuje preko zelenih površin, pomembnejšo navezavo tvori odprti prostor uličnega omrežja, ki se iz središča neposredno steka na pomembnejše parkovne površine – osno promenado in osrednjo parkovno tratno površino.

Slika 19: Južni del mestnega parka, ki se zajeda v mestno tkivo. Pogled s Piramide

Magdalenski park je drugi mestni park. Zaznamuje ga majhnost, deljenost z železnico na dva dela in slabša opremljenost, predvsem severne polovice. Severna polovica parka je tudi precej manj obiskana, obiskovalci ga koristijo predvsem kot prehodno površino. Parkovna dela ležita na različnih nivojih (južni nekoliko višje kot severni), ki ju deli železnica. Različnost nivojev ustvarja potencial za vzpostavljanje neposredne povezave (npr. v obliki podhoda pod železniško progo), ki ni izkoriščen. Z neposredno povezavo bi

park prevzel povezovalno funkcijo prostora in se na obdajajoče grajeno tkivo intenzivneje navezal, kar pa ni značilnost trenutnega stanja.

Slika 20: Del Magdalenskega parka južno od železniške proge

Preostale parkovne površine predstavljajo manjše četrtne in tematske parkovne površine, vezane na stanovanjske, kulturne in vzgojno-izobraževalne objekte. Manjše parkovne površine so Schreinerjev trg, Ertllov gozdiček in park ob Pekrskem potoku v južnem delu ter linijska parkovna ureditev Tomšičevega drevoreda, park na Slomškovem trgu, trgu Generala Maistra, trgu Borisa Kidriča in na Unionskem platoju v severnem delu mesta. Park ob Pekrskem potoku se poleg navezave na površine vzgojno izobraževalnih objektov navezuje na okoliško stanovanjsko krajino, obvodni pas Pekrskega potoka in odprti prostor v smeri proti Pekrski gorci.

Razmestitev obstoječih parkovnih površin na območju UZMM je razvidna iz karte v prilogi C.

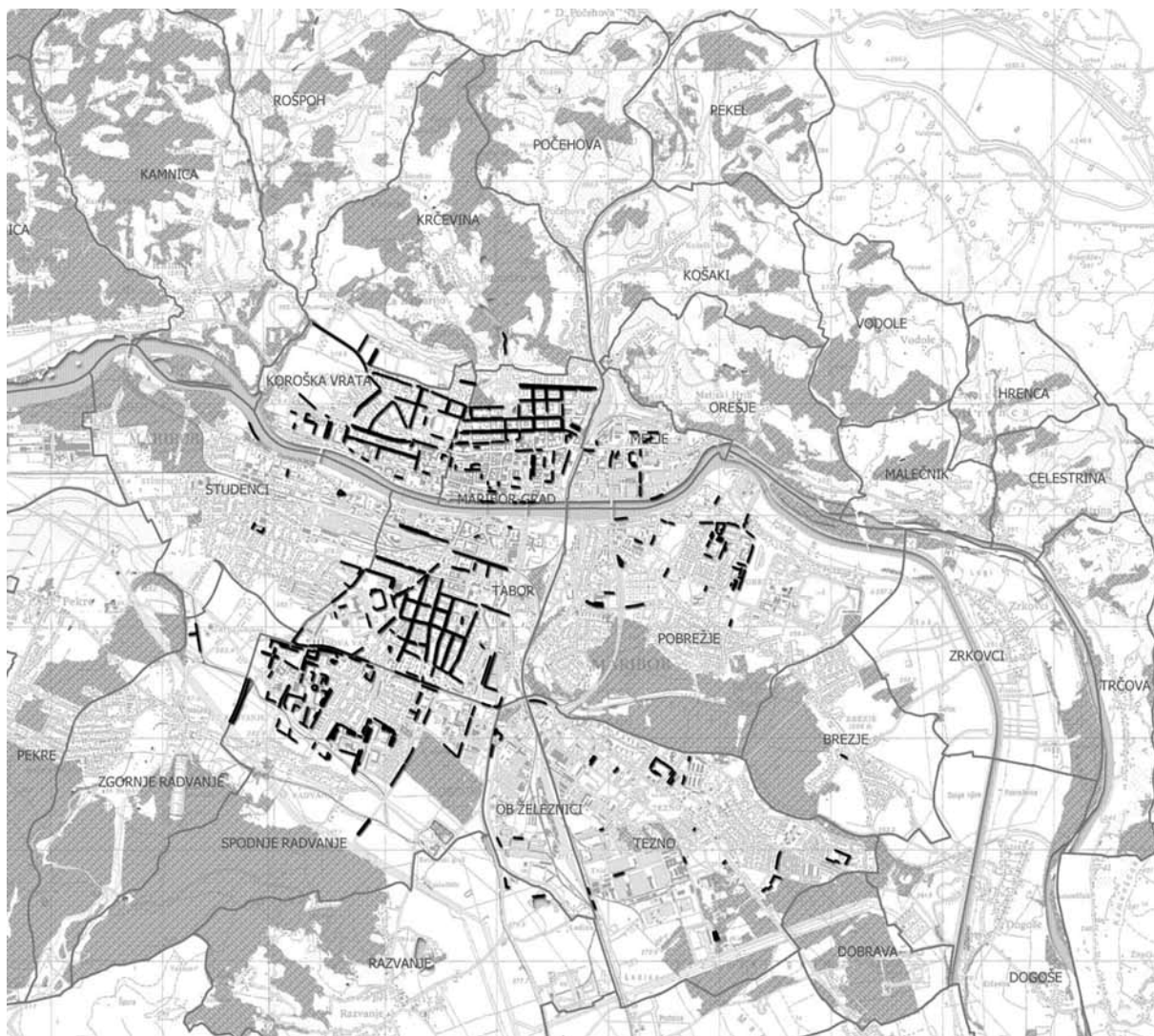
4.1.4.2 Drevoredi

Drevoredi imajo po svoji naravi značilnost povezovalnega koridorja in so tako vez med posameznimi parkovnimi ureditvami znotraj mesta ali pa jih povežejo z zelenim zaledjem v primestnih območjih. Številni drevoredi v Mariboru so vse manj povezani med seboj in z naravno bolj ohranjenim zaledjem ter mestnim zelenjem. Prostorska razmestitev drevoredov v Mariboru se prilagaja prometni mreži in tipologiji pozidave, kar ustvarja geometrijske vzorce linij, ki členijo grajene prvine. Veliko drevoredov se vizualno izteka v prostorske dominante in grajene poudarke na njih, npr. Kalvarija, Piramida, Stolni vrh, Pekrska gorca ali jih obrobja in uokvirja. Ob inventarizaciji drevoredov sem uporabil pravilo, da drevored opredeljujejo vsaj štiri drevesa, ki se v enakomernih ali drugače logičnih presledkih pojavljajo v liniji.

Prevladujejo bresti, gabri, javorolistne platane in javorji s pojavnostjo predvsem v zahodnem delu mesta, kar je, kakor meni Koprivšek (1999) posledica zgodovinskega

razvoja. Drevoredi poudarjajo mestne vpadnice, večje prometnice, členijo prostor tako vsebinsko kot oblikovno, odpirajo zelene poglede, ponekod tudi prikrivajo degradacije. Gledano kvantitativno, je mesto izredno dobro urejeno z drevoredi, z vidika kvalitete je stanje nekoliko drugačno. Mnogi drevoredi so prekinjeni in drevesa slabo vzdrževana, prisotno je t.i. »obglavljanje« dreves, zaznana je odsotnost nadomeščanja odstranjenih dreves v preteklosti. Strukturno je opazna razdrobljenost drevoredov v novejših predelih mesta (npr. Spodnje Radvanje in Pobrežje) glede na drevorede starejših delov, medtem ko je za najnovejše in industrijske predele (Zgornje Radvanje, Pobrežje vzhod, Studenci, IC Melje, IC Tezno) značilna skoraj popolna odsotnost drevorednih potez. Kontrastna je tudi sama prostorska raba – v starejših predelih drevoredi spremljajo ulice, členijo grajeno tkivo oblikovno in prostorsko, poudarjajo vpadnice ipd., medtem ko v novejših predelih drevoredi služijo kot poudarek arhitekturi, obrobijo parkirne površine, izobraževalne površine in (redko) vrtce. Pojav si razlagam kot posledico vse manjše celosti urbanističnega planiranja in upravljanja z mestnimi zelenimi površinami. Ob primerjavi stanja iz leta 1948 (Slika 6, stran 31) in danes (Slika 21, stran 50, leto izdelave 2010) opažam, da takratni prostorski obseg mesta (z izjemo takratnih industrijskih območij Melje in Studenci) sovпада z območjem velikopoteznih, bolje povezanih in zaključenih drevoredov. Edini izstopajoči in večji drevoredni potezi sta izjemoma opazni ob Dravograjski cesti (Spodnje Radvanje zahod) in Ljubljanski cesti (zahodno ob gozdu Betnava), ki pa sta povsem novega nastanka.

Za vzhodni del mesta je značilna skoraj popolna odsotnost ali močna drobljenost drevoredov. Pojavljajo se zgolj kot krajše prostorske cezure. Območja, kjer so drevoredi prisotni, izkazujejo veliko bolj mestni značaj kot obrobna območja, kjer drevoredov ni; Brezje, Radvanje, Košaki, Počehova, Krčevina, Studenci in večji del Tezna ter Pobrežja. Razmestitev obstoječih drevorednih potez na območju UZMM je dodatno razvidna iz karte v prilogi C.

Slika 21: Nepovezanost obstoječih drevoredov (Kart. podloga: TTN25, 1999)

4.1.4.3 Robovi in vstopi v mesto

Rob mesta je pogosto zelo dinamičen in zato redko dorečen. Zračna perspektiva na Maribor razkrije, da se mesto nahaja v zeleni posodi z jasno izraženimi naravnimi robovi. Jugozahodni del zapira vznožje Pohorja, na zahodu blago zapira ustje Drave, na severu dosega vinorodni gričevnat svet, na vzhodu ga zapira stara struga reke Drave (krajinski park). Le na jugovzhodu sega rob mesta v ravnico dravskega polja (Lobnik, 1999).

Mesto predstavlja polarnost v smislu izdelanosti mestnega roba – na levem bregu mesto obrobja kvalitetno izdelan zeleni rob in z grajenimi strukturami poudarjene naravne dominante. Ožji prostor mesta je tukaj praktično povsem zapolnjen, preostali odprti prostor (Vrbanski plato) je vodovarstveno zaščiteno pred gradnjo. Opazno je kontrastno razmerje med stavbami in zaledjem. Pozidava severno in severovzhodno od Kalvarije,

Mestnega hriba, Piramide ter Stolnega vrha se trakasto razvija po razgibanem terenu. Stihijna širitev pozidave ustvarja manj kvaliteten rob.

Slika 22: Novejša večstanovanjska gradnja pod vznožjem Pekrske gorce, zazidalni načrt URBIS d.o.o, 2003

Na desnem bregu naravni rob tvorijo le naravne dominante in odprta krajina, v katero grajeno tkivo disperzno prehaja. Na zahodu, pod vznožjem Pohorja, se gradnja zajeda v gozd Pohorja, tudi kvaliteta odprte krajine težko zadržuje pritisk pozidave. Obrobje nepozidanega odprtega prostora pogosto zasedajo vrtički ob nizih prostostojećih hiš ali stanovanjskih kompleksov, ki v pasovih prehajajo v odprto krajino proti zahodu. Podobno se dogaja na vzhodu mesta, le da pasovi niso na prometnice vpadnice prečni temveč vzdolžni. Lobnik (1999) izpostavlja problem, da 60% urbaniziranega območja zasedajo enodružinske hiše z vrtom. Prostorska določila (Prostorsko ureditveni pogoji za območje UZMM) ne dovoljujejo visokih faktorjev izrabe zemljišča, kar, če zanemarimo neracionalno izrabo prostora, povzroča nekontrastna razmerja med robom in središčem mestnega tkiva ter robom mestnega tkiva in odprte krajine zaledja.

Javornik (2006) govori, da se s širitvijo poselitve lahko odprti prostor vključi v strukturo mesta ali pa se ga spreminja v pozidan prostor. V slednjem primeru je krajina na robu naselja pojmovana kot rezervat praznega prostora za nadaljnjo poselitev in ne kot nekaj, na kar bi se navezovala zasnova objekta ali naselja, s čimer gradnja povzroča nadaljnjo gradnjo. Urejanje grajenega in odprtega prostora se največkrat omejuje na zelo majhnem merilu, največkrat izključno na gradbeno parcelo, zaradi česar je težko opredeliti kakovostno razmerje med naseljem in krajinskim kontekstom. Največkrat tako

zaznavamo kontrastno razmerje med objektom in krajino. Javornik v ta namen razmišlja o oblikovanju »vmesne« krajine, za katero pa je potrebno najprej določiti ustrezen program, ki bi se v njej odvijal. Najbolj smiselni ukrep je ekstenziviranje rabe. Povečanje vizualne privlačnosti, ekološke sprejemljivosti in možnosti večnamenske rabe s posameznimi točkovnimi in linijskimi posegi ter dodajanjem posameznih elementov: počivališča, sprehajalne poti, členjenje prostora z drevnino, ustvarjanje vegetacijskih zaslonov ipd. Na robu med naseljem večstanovanjskih objektov in krajino je potencial za vzpostavljanje kakovostnega roba oblikovanje poljavnih prostorov, tako da se v oblikovanje vključi tudi vplivno območje predvidene zazidave. To se lahko določi glede na območje vidnega stika med sosedstvom in krajino, glede na možno rekreacijsko območje, ki ga bodo uporabljali stanovalci soseske, ali glede na odnos z ostalimi stanovanjskimi soseskami.

Različnost izoblikovanosti mestnega roba se kaže tudi v odnosu mesto-reka. Grajeno tkivo se mestoma spušča na nivo reke in ima z njo vzpostavljen odnos, ponekod pa se bodisi zaradi vegetacije bodisi zaradi morfoloških lastnosti prostora, od reke oddalji ter s samim obrečnim pasom ne komunicira. Doživljanje prostora je zaradi stika reke najbolj kvalitetno na območju Lenta – najstarejšega dela mesta. Sicer tudi ta stik s počasnim, a vztrajnim odstranjevanjem obvodnih dreves razpada. Objekti največje kulturne vrednosti izgubljajo na izrazitosti, prepoznavnosti in kvaliteti doživljanja, saj se v prvi plan po obrežnem pasu izpostavljajo vrste parkiranih avtomobilov.

Slika 23: Različno vzpostavljen odnos med grajenim tkivom in reko. Levo Zahod severnega obrežja Drave in desno Lent

Vstopi v mesto so na območju redko izoblikovani. Poudarki so v obliki drevoredov ob vpadnicah izraženi šele v notranjosti mesta. Za vzhod – Dogoš, Brezje ob lokalni cesti Maribor – Ptuj je značilen zvezni prehod odprte krajine obmestja v mestno tkivo preko strnjene obcestne pozidave enostanovanjskih prostostojećih objektov ob ježi ene izmed dravskih teras. Sledi večstanovanjska gradnja kompleksov in trgovskih centrov (Pobrežje), kjer se pojavijo tudi drevoredni poudarki ob prometnici, ki nakazujejo vstop v mestno središče.

Jugovzhod – Ptujška cesta, regionalna cesta Maribor - Ptuj. Vstop v mesto je tukaj hipen. Zelena zaplata gozda, ki obenem objema avtocestno pentljo, predstavlja zeleni portal, nato se ob mestni vpadnici nizajo parkirišča, (predvsem avtomobilski) prodajni objekti in strnjena večstanovanjska gradnja, ki zakriva v ozadju pretežno prostostoječo enostanovanjsko gradnjo. Manjkajo krajinske ureditve, zelene cezure, drevoredi in drugi poudarki.

Južni vstop v mesto v celoti zaznamuje industrijska cona in na njenem robu umeščeni nakupovalni centri z obsežnimi parkirnimi površinami. Manjkajo krajinske ureditve, zelene cezure pogledov na proizvodne in skladiščne objekte. Degradirano območje industrijske cone je še posebno opazno ob vstopanju v mesto z uporabo železniške povezave, ki v odsotnosti zelenih cezur razkriva številne opuščene, razpadajoče ali drugače vizualno degradirane industrijske obrate industrijske cone Tezno.

Vzhodni vstop v mesto zaznamuje stik mešane intenzivne in ekstenzivne kmetijske rabe (njive, travniki, sadovnjaki) s prostostoječo gradnjo v na vpadnico prečnih nizih. Sledi strnjena pozidava prostostoječe enostanovanjske gradnje. Enako kot na jugu tudi tukaj ob uporabi železniške povezave opazimo manjkajoče cezure na poglede industrijske cone Studenci, kateri se pridružuje stihijska, zdaj že popolnoma strnjena pozidava Studencev, obrobljena z vrtički.

Severozahodni vstop v mesto najprej sooblikuje na eni strani ležeče gričevje Kozjaka, na drugi Drava z obrežnimi gozdovi. Enako kot na jugovzhodu tudi tukaj vstop poudarja zaplata gozda, ki obdaja mestno vpadnico. Končni vstop poudarja reliefna depresija, ki jo ob zaključnem vzponu iz nje poudarjajo večji objekti in kompleksi (termalni center, nakupovalni center, študentsko naselje. Vzporedno, na severu, poteka po lokalni cesti Kamnica-Maribor manjši, a najbolj kvalitetno izoblikovan vstop v mesto – Vrbanska cesta na odprtem prostoru Vrbanskega platoja, poudarjena z drevoredom (s strani ZVKD zaščiten Kamniški drevored).

Severni vstopi v mesto se vršijo v ozki dolini, skozi katero se razvija mestni predel Košaki. Vzporedno potekajo lokalna cesta, ki se napaja iz manjših krajev na severu mesta, hitra cesta z navezavo na avtocesto in železniška proga. Omenjeni pas prometnih povezav poteka v širini zgolj 60 – 90 metrov v različnih nivojih. Pogled z (glede na železniško progo višje ležeče) lokalne ceste se večkrat odpira na vizualno nezakrit kanal železniške proge. Celotno območje je zaradi močne prisotnosti prometa vizualno degradirano, tudi tukaj se kaže močan primanjkljaj zelenih površin in krajinskih ureditev. Odprte površine ob cesti predstavljajo parkirišča. Pogledi iz najvišje ležeče hitre ceste se najprej preko

zaščitne ograje odpirajo na višje ležeče, z gozdom in vinogradi pokrite griče. Ob prehodu v mesto pogled na območje železniške postaje in prog cezurira višja obcestna ograja. Vpadnica se izteče preko tako imenovane »bob steze« v industrijsko cono Melje. Gradnja na tem območju je stihijna in se prilagaja prometnemu omrežju, le to pa išče svojo pot po razgibanem terenu.

Slika 24: Hitra cesta Maribor-Pesnica, v ozadju železniške proge in industrijska cona Melje

Slika 25: Košaki, lokalna cesta z nezakritimi pogledi na železniško progo

4.2 SOCIALNO-FUNKCIONALNI VIDIK

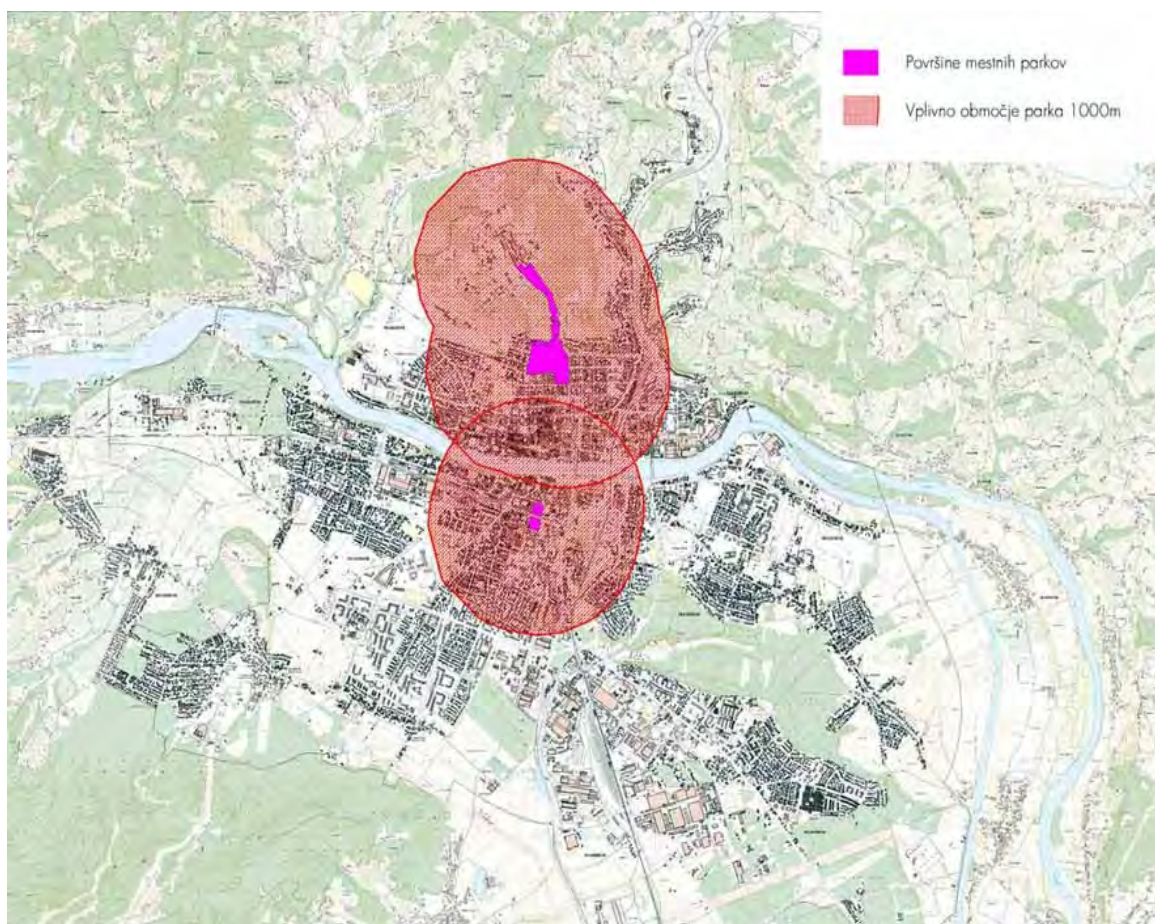
Osnovna naloga ZS je, da po socialni plati v čim večji meri zadovolji potrebe prebivalcev. Z vidika prostorskega urejanja in planiranja se zadovoljevanje potreb izraža preko umeščanja površin v predvidene radije od uporabnika in zagotavljanje (fizične) dostopnosti. Pravilo lahko poljubno večamo in manjšamo, saj velja tako za organizacijo (coning) prostora zgradbe, odprtega prostora vrta, parka, mesta, regije, države ali nenazadnje planeta. V primeru vzpostavljanja ZS mesta, gre za umeščanje zelenih površin v uporabnikom dostopne radije. S kvalitetno organizacijo lahko pomembno vplivamo na delovanje družbe v prostoru.

4.2.1 Parkovne ureditve

Na levem bregu se zaradi velikosti in ugodne lege mestnega parka kaže minimalni primanjkljaj zelenih površin v radiju 1000 m od mestnega parka, in sicer v velikosti 0.6 ha (Zeleni... , 2010). Širitev mestnega parka je možna v smeri Kalvarije, Mestnega vrha in Piramide, vendar se radij dostopnosti ne izboljša. Širitev oz. uvedba novih parkovnih površin v severnem delu mesta je smiselna na mestnih robovih. Primanjkljaj vzhodnega dela levega brega bi bilo potrebno zapolniti z zelenimi površinami, prilagojenimi tako industrijski namenski rabi območja kot tudi stanovanjski rabi. Industrijska cona Melje je z

vidika umeščenosti zelenih in odprtih površin povsem degradirana. Prebivalcem in uporabnikom prostora ni zagotovljeno niti minimalno socialno ugodno okolje. Obstoječe odprte in zelene površine so bodisi spremenjene v parkirišča bodisi so neurejene. Upoštevati je potrebno tudi, da je smiselno nove parkovne površine tako na vzhodu kot zahodu funkcijsko navezati na širše območje mestnega zaledja, podobno kot to funkcijo opravlja severni podaljšek treh ribnikov mestnega parka.

Stanje desnega brega je povsem drugačno. Celotno območje, kot razvidno v že prej obravnavanem strukturno morfološkem vidiku, vsebuje le manjši, z železniško progo deljen Magdalenski park ter manjše, četrtne parke, ki ne zadostujejo niti prebivalcem v vplivnih radijih 1000m. Širitev Magdalenskega parka je mogoča v smeri vzhod, na obstoječo odprto zeleno površino v neposredni bližini, a širitev ne obsega 50,4 hektarjev primanjkljaja mestnih parkovnih površin južnega dela mesta (Zeleni... , 2010), zato je potrebno poiskati druge primerne površine. Za umestitev so primerne površine, potrebne strukturnih ali oblikovnih sprememb in površine neizkoriščenih naravnih potencialov; degradirane proste površine, površine, katerih raba izgublja na pomenu, večja območja vrtičkarjev, večje odprte zelene površine znotraj ali na robu strnjene pozidave, območja mestnih gozdov in obvodni pasovi in obrežja. Vsi naštet atributi bodo uporabljeni pri iskanju novih ustreznih površin.

Slika 26: Vplivna območja oz. radiji dostopnosti obeh mestnih parkov (Kart. podloga: TTN25, 1999)

Razmestitev vseh parkovnih površin na območju UZMM je razvidna iz karte v prilogi C, dostopnost v prilogi D.

4.2.1.1 Mestni parki

V obeh v celoti javnih mestnih parkih - Mestni park in Magdalenski park, je bila opravljena inventarizacija opremljenosti z namenom prikazati stanje obeh mestnih parkovnih površin na območju obdelave. Osnovo kategorij popisa predstavlja obstoječi popis opravljen s strani Zavoda za urbanizem Maribor, katerega sem nekoliko razširil. Popisana je prisotnost naravnih elementov, infrastrukture, različnih programskih enot (igrišča, igrala, skulpture), objektov in oprema. Obseg popisa je kvantitativen in kvalitativno ne opredeljuje stanja elementov, njihove umeščenosti ali dejanske uporabnosti. Prisotnost različnih parkovnih elementov je ob primerjavi vidno različna. Magdalenski park poleg svoje majhnosti in deljenosti zaostaja še v smislu programskega obsega in opremljenosti.

Preglednica 10: Inventarizacija opremljenosti obeh mestnih parkov

Kategorije:	Elementi:	Mestni park	Magdalenski park
Naravni element	Trata	X	X
	Drevnina	X	X
	Vodna površina	X	
Infrastruktura	Poti	X	X
	Parkirna mesta	X	
	WC	X	
Programi na prostem	Otroško igrišče	X	X
	Športno igrišče	X	
	Skulpture	X	
Stavbni objekti	Razstavni prostor	X	
	Oder	X	
	Družabni prostor	X	X
	Razgledni objekt	X	
	Restavracija	X	
Oprema	Klopi	X	X
	Pitnik	X	
	Razsvetljava na drogovich	X	X
	Ambientalna razsvetljava		
	Koši za smeti	X	X

4.2.1.2 Tematske parkovne ureditve

Večina tematskih parkovnih površin, ogledanih na terenu, je v slabem stanju. Opazna je dotrajanost opreme, javno dostopna otroška igrišča so preobremenjena, največkrat slabo

vzdrževana ali celo neuporabna. Med ureditvami kvalitativno izstopajo reprezentančne parkovne ureditve na Slomškovem trgu pred zgradbo Univerze v Mariboru in Slovenskim narodnim gledališčem, nekatere odprte in zelene površine pred izobraževalnimi ustanovami (Prva in Druga gimnazija, osnovne šole), Ertlov gozdiček in del Betnavskega gozda. Socialna uporabnost površin pred izobraževalnimi ustanovami se izkazuje predvsem med šolskimi odmori in v večernih urah, ko površine za druženje uporabljajo mladi. Od klasičnih parkovnih površin se te površine razlikujejo v odprtosti. Največkrat se navezujejo na trg, ulico ali drugo odprto površino, kar zvišuje možnosti socialnih stikov in s tem privlačnost prostora za uporabo predvsem mladih.

Večinski delež igralnih površin za otroke predstavljajo omejeno dostopne ureditve vrtcev in šol. Javno dostopne tematske ureditve so skoraj praviloma v slabem stanju. Sam razlagam stanje kot posledico splošnega pomanjkanja javnih zelenih in odprtih površin z ustreznimi programskimi elementi (igrala, igrišča, prostori za sprostitev ipd), kar povzroča preobremenjenost urejenih površin in hitrejšo obrabo elementov. Obstoječe stanje tudi tako potrjuje potrebo po dodatnih urejenih površinah.

4.2.1.3 Parkovna krajina

Parkovno krajino na območju obdelave predstavlja zeleni odprti prostor t.i. Papeževih poljan v sklopu Betnavskega kompleksa – med gozdom Betnava in vznožjem Pohorja na jugovzhodu območja obdelave. Z ožjo navezavo na Betnavski gozd in Pohorje ter širše v jugovzhodni smeri na odprto krajino Dravskega polja predstavlja izjemno privlačen prostor za rekreacijo prebivalcev. Poti same po sebi niso urejene za namen rekreacije - ni počivališč, informacijskih tabel in podobno, a so s strani kolesarjev, tekačev in drugih rekreativcev izjemno obiskane v vseh letnih časih. Razgledišče predstavlja manjša vzpetina, na katero je postavljeno razpelo.

Podobna raba prostora se pojavlja na območju vznožja Pekrske gorce in ostalih večjih odprtih prostorov (4.1.3 Večji odprti prostori, stran 45), katerih omrežja poljskih poti odprte krajine pretežno intenzivnih kmetijskih površin tvorijo za rekreativno rabo privlačna območja. Območja po obliki ne moremo uvrščati v kategorijo parkovne krajine, a kažejo izjemen potencial in smiselnost preoblikovanja v le-to. Z omenjenim posegom bi bolje izoblikovali rob mesta in lažje ohranjali večje odprte prostore, ki ločujejo posamezna stanovanjska območja.

4.2.2 Stanovanjska krajina

Stanovanjska krajina predstavlja pomemben del mesta in praviloma obsega največji delež njegovih površin (Kučan in Zapušek, 2009). Temu v Mariboru ni tako, saj stanovanjska krajina zaseda manjši del, pretežni 60% del stanovanjske pozidave predstavlja individualna gradnja z zasebnimi vrtovi, ki se pojavljajo v nizih ob prometnih površinah brez urejene javne odprte ali zelene površine. Izpostavljam, da v pojem stanovanjska krajina zajemam zaključene javne in poljavne odprte in zelene površine v sklopu ureditve večstanovanjskih zgradb in kompleksov. Ureditev površin prostostoječe enostanovanjske gradnje z izključno zasebnim lastništvom pripadajočih zelenih površin v svoji obravnavi ne upoštevam, upoštevam pa zelene površine javnega značaja v sklopu takih stanovanjskih sosesk.

Izpostavil bi, da predpisana določila urbanistične zasnove v prostorsko ureditvenih pogojih, predvsem faktorji izrabe zemljišč in faktorji zazidanosti parcel⁷ v Mariboru kljub temeljni usmeritvi usmerjanja poselitve navznoter spodbujajo individualno gradnjo in s tem širitev navzven. Menim, da so predpisani faktorji izrabe za mestni prostor nizki; 0.4 – 0.7 za prevladujočo eno- in dvostanovanjske stavbe, 1.2 za večstanovanjsko gradnjo, ter 2.4 za območje centralnih dejavnosti. Svoje mnenje utemeljujem s primerjavo drugih evropskih mest, katerih gostota poselitve na km² je nekajkrat višja kot na obravnavanem območju (Drozg, 2006). Faktorji zazidanosti parcel za območja večstanovanjske gradnje niso podani (MUV št. 19/06, Odlok o prostorskih ureditvenih pogojih za območje urbanistične zasnove mesta Maribor). Skladno s predpisi se s strani investitorjev lažje eliminira oblikovanje javnih in poljavnih odprtih zelenih površin in s tem posledično tudi formiranje (kvalitetne) stanovanjske krajine, saj se s tem znižujejo stroški izgradnje. K stanju pripomore dejstvo, da novogradnje niso velikopotezne, kvečjemu z nekaj stolpiči, katerih že predpisani minimalni delež pripadajočih urejenih zelenih površin predstavljajo obcestni pasovi in parkirišča⁸. Trend širitev poselitve na obrobje mesta v obliki stanovanjskih naselij vrstne in prostostoječe gradnje, skladen z opredeljenim problemom trenutnega prostorskega razvoja v SPRS (2004) kaže, da se stanje v bližnji prihodnosti ne bo spremenilo. Zato je pomembno, da se novo umeščene parkovne in odprte površine v kar največji meri navezujejo na stanovanjske soseske, vnaprej upoštevajo predvidene širitve gradnje, jih povezujejo med seboj in mestoma tudi členijo. Stanovanjska krajina

⁷ Faktor izrabe zemljišča ali FIZ je razmerje med bruto etažnimi površinami objektov nad nivojem terena in površino zemljišča gradbene parcele. Faktor zazidanosti ali FZ je razmerje med tlorisno površino pritličja in površino parcele.

⁸ Stanje kot povzetek pregleda prostorsko izvedbenih aktov za območje UZMM in ogled terena (september, 2010).

predstavlja glavni potencial prostora, ki ga je moč uporabiti pri vzpostavljanju oblikovnih, ekoloških, strukturnih in funkcionalnih povezav.

V fazi načrtovanja je potrebno smiselno proučiti odnose med stanovanjskimi krajinami in konkretnimi lokacijami, na katere bodo umeščene, pomemben je odnos do širše, obdajajoče jih prostorske vsebine. Proces načrtovanja naj bi vselej težil h kar najučinkovitejši vpetosti stanovanjske krajine v mestno zgradbo. Odnosi tako na ožji kot širši ravni pomenijo vzpostavljanje dialoga med stanovanjskimi objekti in odprtim prostorom v odnosu do širšega prostorskega konteksta. Osnovni pogoj za razvoj stanovanjskih krajin je torej premišljeno opredeljen odnos med stanovanjskimi objekti in njihovim neposrednim zunanjim prostorom na eni in odprtim prostorom na drugi strani. Premišljeno vzpostavljeni prostorski odnosi še niso dovolj za nastanek kakovostnih stanovanjskih krajin, le-te je možno vzpostavljati z nadaljnjim upoštevanjem potreb prebivalcev. Pomembno je zavedanje o pluralizmu interesov bodočih stanovalcev in dinamiki interesov glede na starost in socialni položaj posameznika znotraj družbe (Kučan in Zapušek, 2009).

Kučan in Zapušek (2009) združujeta različna teoretska izhodišča avtorjev, s katerimi določamo odnos med kakovostjo bivanja in fizično formo. Združitev Maslowove hierarhije potreb ter teorij, ki so proučevale odnos med kakovostjo bivanja in fizično formo, predstavlja oblikovanje sedmih meril, s katerimi bi lahko analizirali kakovost stanovanjske krajine. Predlagana so naslednja merila: prepoznavnost stanovanjskega območja in njegov odnos do širšega prostorskega konteksta, raznovrstnost programov, dostopnost programov, vzdrževanje stanovanjskega območja, možnost spreminjanja in razvoja stanovanjskega območja, možnost razumevanja in raziskovanja prostora (kompleksnost, skladnost, berljivost, skrivnostnost prostora) in občutek intime. Podana merila sem sam uporabil pri opredeljevanju kvalitete stanovanjske krajine mesta Maribor.

Večja območja oziroma otoki stanovanjske krajine se nahajajo v jugozahodnem delu mesta med Pekrskim potokom in cesto Proletarskih brigad. Opazen je znatno nižji faktor zazidanosti in višji faktor izrabe zemljišč. Z vidika organiziranosti in razporeditve objektov le-ti deloma usmerjajo obdajajoči jih prostor navzven in se na zunanji prostor s tem poskuša navezovati, deloma pa tvorijo polodprte prostore znotraj stanovanjskih kompleksov – atrije. Parkirne površine so odmaknjene na robove. Kvaliteto prostora kviri le pomanjkanje členjenosti same gradnje, s čimer mestoma povsem zapirajo prostor in ga delajo neprehodnega, nepreglednega. Z vidika doživljanja ga je moč označiti kot preveč intimnega in mestoma utesnjujočega. Z zaprtostjo se viša možnost razvoja vandalizma in kriminala, kar je značilno tako za omenjeno območje kot tudi podobno

organizirana območja stanovanjskih sosesk po Sloveniji (npr. Ljubljanske Fužine in Štepanjsko naselje, Kranjsko naselje ob Trgu Prešernove brigade, Planina ipd). Stanovanjska krajina večstanovanjske pozidave južno od Pekrskega potoka je bolj prehodna in jo ocenjujem kot kvalitetnejšo na območju. Edina se tudi smiselno navezuje na obdajajoči jo prostor z na eni strani ležečo enostanovanjsko gradnjo in na drugi strani odprte zelene površine ob Pekrskem potoku. Kompleksnejša in večja polja stanovanjske krajine se v severovzhodnem delu nahajajo v mestni četrti Pobrežje ter na jugovzhodu Tezna.

Slika 27: Zračni posnetek enega izmed značilnih oblik stanovanjske krajine s parkiriščem kot centralno ureditvijo. Lokacija: Studenci (DOF, 2009)

Preostala polja stanovanjske krajine na območju Maribora niso tako obsežna, tvorijo jo manjši med seboj slabše povezani otoki pozidave. Oblike lahko posplošeno razvrstimo v tri skupine stanovanjske krajine. Prva oblika, z večjim deležem zelenih površin je skoraj vedno centralno urejena s parkirnimi prostori, ureditev dopolnjuje z od središča rahlo zamaknjeno športno igrišče v slabem stanju. Vegetacija je prisotna v naključnih pršenih vzorcih ali kot robna zasaditev, zelenice in površine

za spontano otroško igro so odmaknjene ob robove cestišča. Pogosta je odsotnost otroških igralskih površin. Druga oblika je intenzivneje pozidana površina brez večje centralne ureditve. Zelene in odprte površine se nahajajo v obrobem pasu, ki se z manjšimi žepi zajeda med objekte, drugo stran obroblja parkirišče. Za tretjo obliko je značilen najvišji faktor zazidanosti, preostalo zemljišče v celoti predstavljajo prometne površine in formalno urejene zelene površine oz. obcestni pasovi. Kljub kritičnemu opisu menim, da vsi omenjeni tipi območij predstavljajo potencial pri urejanju stanovanjske krajine in njene funkcije pri soustvarjanju ZS mesta. Z ureditvijo in vnosom novih programskih vsebin lahko te površine ponovno zaživijo ter tvorijo pomemben del sistema. Območja stanovanjske krajine so razvidna iz karte v prilogi I.

4.2.3 Rekreativnost

Površine za rekreacijo so namenjene oddihu in aktivnostim na prostem. Lahko so prosto dostopne javne ureditve, namenjene širšemu krogu uporabnikov, lahko so poljavne ureditve v sklopu ureditve stanovanjske krajine, lahko pa so specializirane, omejeno dostopne površine, namenjene ožjemu krogu uporabnikov. Specializirane so praviloma v

privatni lasti, značilna je višja stopnja urejenosti in seveda zahtevana vstopnina. Za boljše razumevanje in opredeljevanje specializirane rekreacijske površine (npr. igrišča za košarko, tenis, nogomet, tekaške steze ipd.) navajam kot športne površine. Najpogostejše rekreacijske aktivnosti, ki niso vezane na specializirane površine, so hoja, tek, kolesarjenje, počitek v naravi, taborjenje, piknik, plezanje, opazovanje narave (statična oblika rekreacijske aktivnosti). Vodne površine se lahko uporabljajo za kopanje, ribarjenje, čolnarjenje. Posamezne aktivnosti so poleg ureditve primernih površin vezane na letni čas, npr. smučanje, tek na smučeh, sankanje in drsanje, posamezne aktivnosti so v tem času okrnjene (npr. piknik). Za omenjene sezonske aktivnosti je pogosta deljena uporaba površin glede na letni čas – površine smučišč izven zimske sezone pogosto služijo za druge oblike rekreacije.

Glede na programsko pestrost in obseg lahko večji skupek športnih igrišč ali rekreacijskih površin tvori športno oz. rekreacijsko središče. Obsežnejša območja izrazitih krajinskih značilnosti in ambientalnih kvalit, navezana na naravo zaledja mesta lahko nadalje označimo kot rekreacijska območja. V svojem obsegu vsebujejo območja gozdov, obrečne krajine in kmetijstva. Zaradi svoje odprtosti, naravnosti, kulturnih kvalit in bližine so prostori pasivne in aktivne rekreacije. Za območje je značilna možnost dostopnosti prostora (dostopne poti, parkirne površine ob izhodih), gibanja po prostoru (sprehajalne, kolesarske in druge tematske poti) in zadrževanje v prostoru (prostori za počitek, razgledišča itd.) (Šparovec, cit. po Sulič, 2008). Za zadovoljevanje potreb uporabnika so normativno potrebne tako manjše površine (igrala, igrišča, ureditve) kot tudi večji rekreacijski kompleksi oz. cone in območja. V ta namen je bila izdelana karta razporeditve vseh rekreacijskih površin, rekreacijskih površin nad 1.000 m² in večjih zaključenih rekreacijskih površin s površino nad 10.000 m². Razlikovanje je potrebno za namen ugotavljanja primanjkljaja rekreacijskih površin glede na velikost. Razmestitev vseh rekreacijskih površin in objektov in večjih zaključenih rekreacijskih površin je razvidna iz karte v prilogi E, dostopnosti so prikazane v prilogi F in G.

Ugotavljam, da so športna in otroška igrišča na območju obdelave urejena predvsem v okviru osnovnih šol in vrtcev: mala nogometna igrišča, igrišča za odbojko in košarko, tekaške steze, igrala za otroke, dodatna otroška igrišča ob vrtcih. Za površine je značilno, da so v dopoldanskem času namenjene vzgojno-izobraževalni dejavnosti, v popoldanskem času in ob koncu tedna pa so redke dostopne tudi ostalim prebivalcem mesta. Omejeno dostopne in tako bolj nadzorovane površine ob šolah in vrtcih so najbolj kakovostno urejene in vzdrževane. Manjši delež športnih površin se nahaja v ureditvah stanovanjskih sosesk. Zanje je značilno slabše vzdrževanje, dotrajanost ali celo uporaba površin za parkiranje avtomobilov. Ogled terena razkriva, da na celotnem območju

primanjkuje manjših rekreacijskih površin - urejena, javna, vedno dostopna igrala za otroke in druge manjše športno rekreacijske ureditve ter igrišča. Prostor je s tem manj privlačen za (mlade) družine z otroki, kar nedvomno predstavlja pomemben dejavnik pri soustvarjanju trenda selitve iz Maribora v obmestje, kot ga opisujejo analitiki mesta (npr. Drozg (2006) in drugi). Umeščanje tovrstnih ureditev, ki pogosto ne presegajo 100 m² (posamezno večfunkcionalno igralo, gugalnica ipd.) naloga zaradi delavnega merila dela ne obsega, vendar problem izpostavljam.

Rekreacijske površine večje od 10.000 m² (rekreacijske cone) se nahajajo predvsem v zahodnem delu mesta. Medtem ko v zahodnem delu mesta rekreacijske površine, kljub normativnemu pomanjkanju vsaj z radiji dostopnosti pokrivajo pretežni del območja, je večji del vzhodnega dela z vidika zagotavljanja rekreacijskih površin močno degradiran. Radiji dostopnosti večjih rekreacijskih površin (nad 10.000 m²) pokrivajo le zahodni del Tezna. V skrajnem vzhodnem delu je moč zaznati vpliv rekreacijskih površin v obmestju (Malečnik), a je lahka dostopnost zgolj navidezna, saj neposreden dostop ovira reka Drava. Realni radij dostopnosti 1000m stanovanjskega predela mesta ne doseže.

Za ureditev rekreacijskih površin je najbolj privlačna odprta krajina v bližini stanovanjskih sosesk, primerno oddaljena od obremenjenih prometnic in industrijskih objektov. Na privlačnost vpliva tudi bližina vodotoka, reliefno razgibana območja, obstoječe pešpoti in kolovozi, neokrnjena območja in ekološko ter prostorsko pestra območja, ki se poleg rekreacijske rabe lahko uporabljajo tudi v izobraževalne namene (npr. učne poti). Na območju obdelave so kot potencialna rekreacijska območja v odprtem prostoru opredeljene vse neurbanizirane površine, na katerih se lahko izvajajo določene dejavnosti, kot so tek, sprehod, izletništvo, kolesarjenje, kampiranje in podobno. Privlačna so tudi območja, kjer večji kompleksi športnih površin in objektov že obstajajo, proste površine pa omogočajo širitev in programsko dopolnitev. Med rekreacijsko najbolj privlačna območja štejejo območje Pekrske gorce, nabrežja reke Drave, območje ob Pekrskem potoku, Stražunski in Betnavski gozd, Kalvarija, Piramida in Mestni vrh z zaledjem, Meljski hrib ter Pohorje in njegovo vznožje. Izven območja obdelave najdemo še veslaški klub v Bresternici ter kompleks športnih površin v Malečniku, katere je smiselno upoštevati pri oblikovanju koncepta ZS, ki se lahko nanje navezuje.

Po programskem naboru, velikosti in urejenosti izstopajo tri obstoječa središča; Športni park Ljudski vrt v starem delu mesta, Športni park Tabor in območje Športnega parka Pohorje, ki je pretežno še v fazi formiranja. Kljub poimenovanju športne površine niso parkovno urejene.

4.2.4 Mestni in primestni gozdovi

Urejena in programsko dopolnjena mestna gozda, ki ju torej lahko imenujemo parkovna gozda, se nahajata v južnem kotu mesta. To sta gozd Betnava in v neposredni bližini ležeč Ertlov gozdiček. Oba gozda sta opremljena z igrali. Ertlov gozdiček je razdeljen na omejeno dostopno doživljajsko igrišče za najmlajše ter na parkovno-gozdno površino. Gozd Betnava je poleg igral, navezanih na drevesa gozda, opremljen še s športnim igriščem in sicer neurejenimi, a pogosto rabljenimi tekaškimi in sprehajalnimi potmi, ki se funkcijsko navezujejo na odprti prostor Papeževih poljan.

Preostali primestni gozdovi so gozdne zaplate ob Babnikovi in Lahovi ulici ter največja gozdna zaplata, gozd Stražun. Gozdne zaplate ob Babnikovi in Lahovi ulici predstavljajo zelene površine, ki se ob stanovanjski gradnji zajedajo v območje industrijske cone. Kljub trenutni neurejenosti pomembno členijo prostor in predstavljajo potencial za razvoj urejene zelene površine, ki jo tako območje stanovanjske gradnje kot tudi industrijska cona nujno potrebuje. Gozd Stražun zaznamujejo divja odlagališča, rekreacija brez urejene infrastrukture, vrtičkarstvo in osrednji t.i. Stražunski kanal, v katerega je bila nekoč (in delno tudi danes) speljana mestna kanalizacija. Območje gozda je danes opredeljeno kot območje gozdov s posebnim pomenom, nekoč namenjeno razvoju parkovnega gozda in rekreacijskih površin. Razvoj je v osrednjem delu glede na drobno privatno parcelacijo težko dosegljiv, a z vidika vizije načrtanega razvoja mesta dolgoročno smiselno, saj lahko ob popolni zapolnitvi mestnega prostora, namenjenega pozidavi, predstavlja osrednjo zeleno površino mesta. V ta namen se zdi v skrajnem zahodnem in vzhodnem delu, v sklopu navezave na obstoječe športne površine, urediti območje parkovnega gozda, ki bi z opredeljenim programom lažje kljubovalo morebitnim bodočim pritiskom pozidave.

4.2.5 Pokopališča

Skozi razvoj mesta se je formiralo več pokopališč. Kot drugod, se prvo pokopališče pojavi utrjeno ob cerkvi. Danes je to Slomškov trg, na katerem v spomin na prvo pokopališče iz 12. stoletja stoji svetilni kamen iz 16. stoletja. Leta 1783 so meščani zaradi prostorske stiske mestno pokopališče preselili na mesto današnjega Ljudskega vrta. To pokopališče se je nato obdržalo do leta 1937, ko so mestno pokopališče ponovno preselili, tokrat na Pobrežje, kjer eno od mestnih pokopališč stoji še danes. V Magdalenskem predmestju, danes mestna četrt Magdalena, se je do leta 1880 nahajalo magdalensko pokopališče. Ob koncu 19. Stoletja, ko mesto doseže Pobrežje, so v zahodnem delu nekdanjega pokopališča leta 1906 uredili današnji Magdalenski park, tudi to pokopališče se preseli na Pobrežje.

Pobreško pokopališče iz leta 1879 je danes skoraj povsem zapolnjeno. Zasnovano je v dveh delih, kar izhaja iz formiranja površin za pokop katolikov in nekatolikov. Mesto je pokopališče z razvojem povsem objelo in ga obdaja iz vseh smeri. Nepozidan prostor severno od pokopališča, domnevno predviden za širitev pokopališča, je danes po prostorskih aktih predviden za širitev stanovanjske gradnje. Drugo mestno pokopališče je pokopališče Dobrava, katerega nastanek sega v leto 1985. Pokopališče sestavljajo oddelki, ki se ločijo glede na tipe grobov: enojni in družinski; vrstni; žarni; muslimanski in oddelek za anonimne pokope. Prvotno je bilo zasnovano kot zelena travnata površina z manjši spominskimi obeležji. Kot zanimivost naj omenim, da se ob pokopališču Dobrava od leta 2007 nahaja tudi prvo pokopališče hišnih ljubljencev v Sloveniji.

Z vidika površin posebnega pomena, kakor sem jih poimenoval v tipologiji, je potrebno omeniti še spominski park Ledina, ki je urejen na vzhodu Radvanja, južno od Betnavskega gozda ob vznožju Pohorja.

4.2.6 Območja vrtičkov

Območja vrtičkov s svojim razvojem in funkcijo dopolnjujejo rekreacijski potencial in soustvarjajo mestno podobo, predstavljajo del naravnega okolja mestnim živalim in odpravljajo funkcijo razbremenjevanja mestne krajine (Simoneti, 1997). Pojavljajo se stihijsko na javnih zelenih površinah, v in na robu stanovanjskih naselij, na javnih zemljiščih, na robovih cest, v bližini vodotokov, kmetijskih površinah idr. Ogrin (1994) meni, da potreba po teh površinah ne bo zamrla, zato je pomembno, da se določijo lokacije za to dejavnost, ki bo z minimalno parkovno ureditvijo območij, z zasaditvijo robov in notranjo členitvijo prostora s posameznimi drevesi in drevesnimi skupina pripomogla k vizualni urejenosti prostora.

Na območju obdelave se nahaja 285.316 m² površin vrtičkov, nahajanje le-teh jasno izkazuje različnost vzhodnega in zahodnega dela mesta. V zahodnem delu se vrtički nahajajo ob robu grajenega tkiva, soustvarjajo rob mesta z odprto krajino zaledja. V vzhodnem delu vrtički niso tako izrazito pomaknjeni na obrobje. Nasprotno, številne površine vrtičkov se nahajajo globoko v grajenem tkivu, kar kaže na neizdelano mestno identiteto območja - prebivalci vzhodnega dela zaradi pomanjkanja mestotvornih elementov prostora ne jemljejo kot mestnega, kar se izraža v divji rabi prostora.

Slika 28: Razporeditev vrtičkov po grajenem tkivu mesta

Gradnja večjih trgovskih kompleksov je ukinila številne površine. Predvidevamo lahko, da se bodo nove površine vrtičkov pojavile drugje, najverjetneje z radialnim zamikom, torej na nov rob med grajenim tkivom in odprto krajino na novo nepozidano ali drugače neizkoriščeno zaplato prostora.

Rešitev problematike vidim v okviru reorganizacije – parkovni ureditvi vrtičkarskih površin s skupnimi večnamenskimi (shranjevalnimi) objekti in družabnim prostorom. Primer tovrstnega oblikovanja prostora navajam v primerih dobre prakse (poglavje št. 5.4.1, str 78). Za ukinjene površine je potrebno zagotoviti nadomestne površine v izogib nadaljnji širitvi obstoječe oblike rabe. Nove površine je potrebno umeščati na vizualno manj izpostavljenem območju, dobro dostopnem stanovanjskim območjem.

4.3 EKOLOŠKI IN VARSTVENI VIDIK

Načrtovani prostor ima lahko vključenih veliko prvin narave in lahko pušča spontane procese, a je v svojem bistvu še vedno ustvarjen za to, da služi človeku. Prostor mestne krajine je v svojem bistvu prostor izločanja oziroma omejevanja narave, ker si jo človek prireja (Šuklje, 2000). Urbani prostor mesta je povsem prilagojen potrebam človeka, vendar nujno potrebuje prisotnost in ustrezno razporeditev zelenih površin, da lahko zagotavlja ustrezne klimatske razmere (čistejši zrak, manj hrupa, manj vidnega in svetlobnega onesnaženja ipd).

Iz ekološkega in varstvenega vidika, izpostavljam tiste, ki skrbijo za ohranjanje različnih kvalitet prostora. So območja, pomembna za ohranjanje narave, z veliko ohranjenostjo in biotsko raznovrstnostjo, ohranjajo habitate flore in favne, naravne vire ali varujejo antropogeno kulturno dediščino, ki iz specifičnih lastnosti izkazuje pomembnost človeku. Kartografsko zato prikazujem:

- zavarovana (naravna) območja; priloga J,
- ekološko pomembna območja; priloga K,
- naravne vrednote; priloga L,
- območja vodnih virov; priloga M,
- območja in točkovne objekte kulturne dediščine; priloga N.

Na ekološko in varstveno izpostavljenih območjih veljajo specifična pravila urejanja in upravljanja. Na izpostavljenih območjih ali v vplivnem območju točkovno zavarovanih objektov morajo biti zato posegi skladni s podanimi pravili posegov. Pogoji za ohranjanje ekološko (in ekonomsko) stabilne in vitalne krajine je v razumevanju njene zgradbe. Tedaj lahko govorimo o trajnostni krajini, ki s svojim delovanjem ustreza različnim generacijam in je uspešno varovana pred negativnimi spremembami. Trajnostni razvoj (sustainable development) kakršnemu sodobno načrtovanje teži, je opredeljen kot sonaraven, trajno uravnotežen, torej takšen, ki omogoča izboljšanje kakovosti človekovega življenja, ko v prostoru zagotavlja vzdržno rabo naravnih virov za zadovoljevanje sedanjih potreb, ne da bi pri tem bile oškodovane prihodnje generacije (Lužnik, 2004).

4.4 EKONOMSKI VIDIK

»Ekonomsko gledano ima krajina vrednost zaradi potrebe po njej. Človekove primarne potrebe – potreba po hrani in po prebivališču - se odražajo tudi kot potreba po zemlji, krajini. Krajina pa je absolutno omejena dobrina, zato je potrebno z njo pravilno

gospodariti« (Bajželj, 2006). V nadaljevanju poskušam predstaviti probleme in potencialne iz ekonomskega vidika prostorskih vrednot.

4.4.1 Problemi prostora

Kot probleme izpostavljam visok primanjkljaj urejenih površin in s tem povezane visoke stroške vzpostavljanja ZS, nepopolno izkoriščanje ekonomskega potenciala javnih površin in divjo rabo. Na območju primanjkujejo površine, kot so npr. območja za piknike in podobne večje odprte površine, ki bi poleg družbene prinesle tudi ekonomsko korist. Pomanjkanje obenem vzpodbuja divjo rabo prostora, ki se kaže v obliki kurišč v gozdovih, vrtičkih na parcelah v javni lasti ipd. Divja raba zaradi nenačrtovanosti posegov večkrat vodi v uničevanje in degradacijo, kar neposredno predstavlja tudi ekonomske stroške.

4.4.2 Potenciali

Ekonomski vidik opredeljuje pomanjkanje dobrine kot povpraševanje. Največji ekonomski potencial zato vidim v pomanjkanju urejenih površin, namenjenih rekreaciji in druženju. Zelene površine, ki presegajo normativne potrebe po urejenih zelenih površinah lahko predstavljajo tudi ekonomske koristi. Tovrstna območja predstavljajo ureditve, kot so površine za prostočasne aktivnosti in druženje v naravi tako manjših kot večjih skupin. Podrobna oblika rabe se lahko opredeljuje kot javno dostopen rekreacijski park, namenjen piknikom, rekreaciji in socialnim stikom ali kot javno omejeno dostopne parkovne ureditve območij vrtičkarske dejavnosti. Smiselnost ideje trženja prostorov, ki bi pripomogli pri soustvarjanju in vzpostavljanju ZS mesta, utemeljujem s primerom vrtičkarjev. V izračunu, ki sledi, sem upošteval trenutno stanje in uporabo površin v le 8-ih mesecih v letu. »Najemnino« površin sem določil na podlagi 1% deleža⁹ minimalne plače¹⁰ in normativne potrebe 10-12 m² po površinah vrtičkov na prebivalca (Gälzer, 2001).

Preglednica 11: Ocena višine najemnine za uporabo parkovno urejenih površin namenjenih vrtičkarstvu

Minimalna plača prebivalca RS	Delež namenjen zelenim površinam po URGE za mesta = delež namenjen iz gospodinjstva na mesec	Cena normativno potrebne površine (10 - 12 m ²) na prebivalca na mesec
562.07 €	1 %	5,62 €

⁹ Odstotek izhaja iz primerjalne analize načrtovanja in upravljanja zelenih površin evropskih mest. Odstotek, ki ga v obravnavani študiji za upravljanje zelenih površin namenjajo uspešna mesta, sem prenesel na raven gospodinjstva.

¹⁰ Opredeljeno z zakonom o minimalni plači, objavljenem v Uradnem listu RS št. 13/2010.

Obstojećih 293.013 m² vrtičkarskih površin¹¹ lahko predstavlja 24.417 individualnih vrtičkarskih enot s pripadajočim deležem parkovne ureditve. Delež parkovne ureditve v razmerju do pridelovalnih površin je pomemben dejavnik, ki vpliva na splošni izgled ureditve. Ker mora rešitev enakovredno upoštevati vse oblike rabe prostora, je delež pridelovalnih površin in parkovnih površin enak. Zato je delež površin namenjen trženju le 50%. Upoštevati je potrebno tudi, da so površine uporabne le 8 mesecev v letu (od pomladi do pozne jeseni).

Preglednica 12: Tabela ocene bruto prihodka iz 50% uporabe površin, namenjenih vrtičkarstvu

Število enot	x	Mesečna najemnina (v €)	x	Ocena trajanja letne vrtičkarstva (v sezonah)	=	Prihodek (v € na leto)
12.108 (24.417 x 50%)		5,62		8		544.375

4.4.3 Izsledki

Raziskave drugih avtorjev kažejo, da visoka kolektivna zavest in pripadnost prostoru prebivalcev znižujeta stroške vzdrževanja prostora. Za to je potreben preskok na področju družbenega odnosa do zelenih površin. Potreben je dvig kolektivne zavesti in pripadnosti prostoru, katere ustvarja participacija javnosti pri prostorskem načrtovanju¹². V poglavju 5.3.3 podajam izsledke primerjalne analize načrtovanja in upravljanja zelenih površin evropskih mest. Raziskava, ki je bila opravljena s strani projekta URGE' (Urban Green, »Developement of Urban Green Spaces to Improve the Quality of Life in Cities and Urban Regions«) (Baycan-Levent in Nijkamp, 2008) obravnava uspešnost različnih politik upravljanja s prostorom. Rezultati so uporabni kot pomoč pri oblikovanju smernic za upravljanje z zelenim sistemom mesta.

Smiselnost uvedbe parkovno urejenih površin za vrtičkarje je potrebno globlje ekonomsko ovrednotiti in analizirati, vendar menim, da ideja in okvirna ocena prihodka potrjujeta kolektivno moč družbe, ki temelji na minimalnem prispevku posameznika oz. uporabnika. Z uvedbo tovrstnega upravljanja s prostorom bi zvišali kvaliteto bivanja vseh prebivalcev mesta, sredstva pa bi pripomogla k zagotavljanju vzpostavitve, vzdrževanja in širitve ZS mesta.

¹¹ Vrednost ne izključuje vrtičkarske dejavnosti na zemljiščih, ki niso v lasti Mestne občine Maribor.

¹² Dejstvo izpostavljajo različni avtorji; Nijkamp in Baycan-Levent, Rogers in Power (2000) in drugi.

4.5 VREDNOTENJE PROSTORA

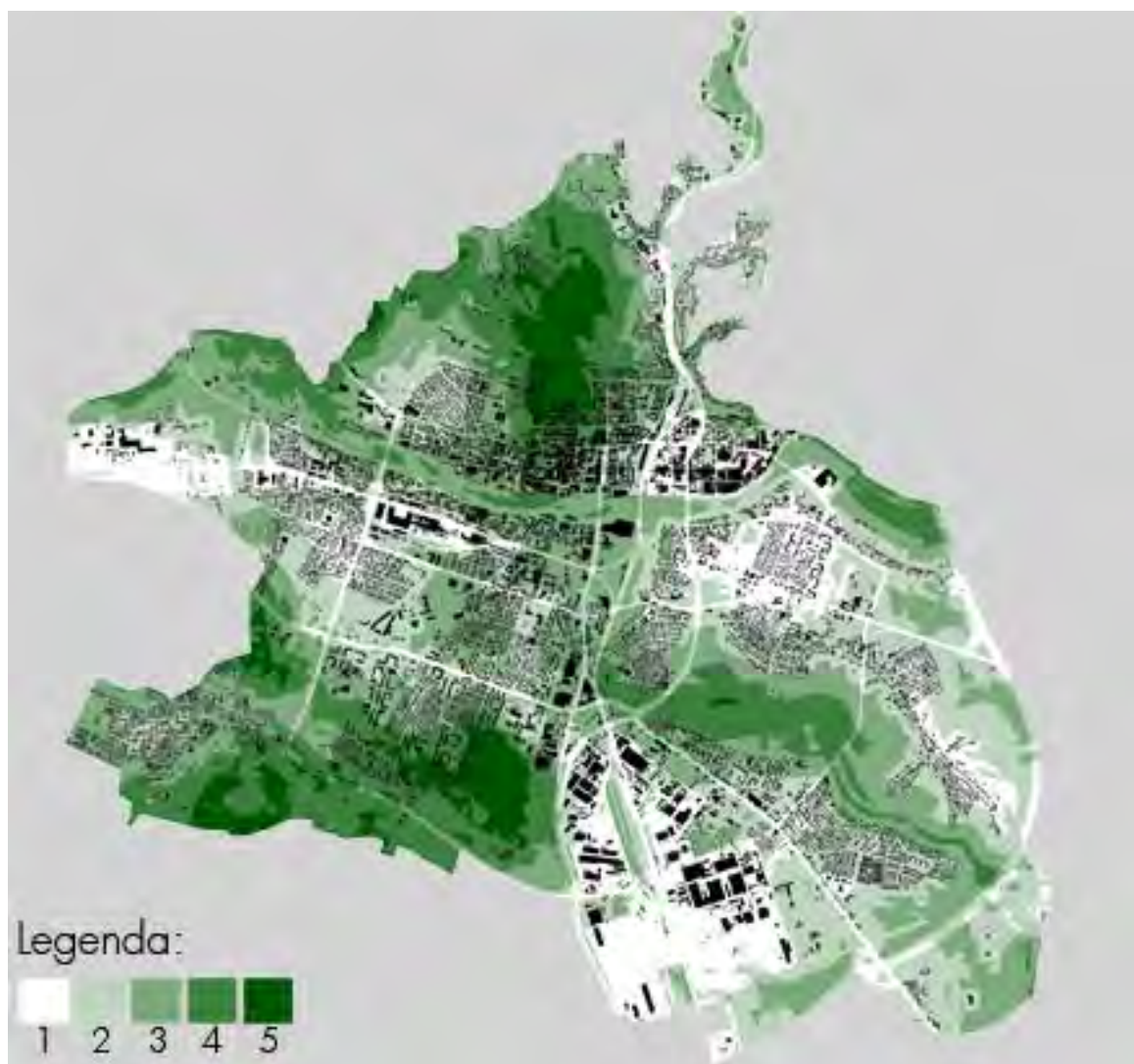
Vrednotenje prostora izvajam z izdelavo modelov kvalitet (privlačnosti) prostora in degradacij (ranljivosti). Združitev privlačnosti in ranljivosti opredeli ustreznost. Model z združitvijo pozitivnih in negativnih vidikov pravzaprav prikazuje poenostavljeno kvaliteto bivanja na območju. Skupaj z inventarizacijo in ostalimi analizami prostora služijo modeli kot pomoč pri umeščanju različnih sestavin ZS. Pri sestavi modelov so bili upoštevani naslednji atributi: območja odprte krajine (oddaljenost od stavb), bližina gozda, bližina vodnih zemljišč in potokov, bližina parkov in bližina rekreacijskih površin kot privlačnost (kvalitete) ter majhna oddaljenost od večjih prometnic in železniških tras kot ranljivosti (degradacije) prostora. Kot indikator slabših bivalnih kvalitet so vključene tudi površine, namenjene proizvodnji in skladiščenju. Model vsebuje 5 stopenj, ki označujejo kvaliteto bivanja – 5 kot najvišjo in 1 kot najnižjo stopnjo. Območja z najnižjo oceno izkazujejo potrebo po izboljšanju stanja, medtem ko območja z visoko oceno opredeljujejo območja, na katere je ZS smiselno močnejše navezovati – predstavljajo glavna vozlišča mrežnega modela zasnove. Model kot najmanj kvalitetna območja bivanja izpostavlja predvsem območja industrijskih con (Melje, Tezno, Studenci). Presenetljivo in povsem nepričakovano močno izpostavlja tudi del mestne četrti Pobrežje, ki kaže pomanjkanje tako gozdnih in vodnih površin, kot tudi športnih in parkovnih površin, zato ga model označuje kot enega najslabše ocenjenih na območju.

Model ne upošteva vizualnih degradacij, generatorjev hrupa, svetlobnih emisij in podobnih dejavnikov. Prav tako zaradi pomanjkanja podatkov o družbenih vozliščih (kot so programsko razširjeni trgovski centri, kulturne ustanove in prostori različnih društev) omenjene kvalitete prostora niso bile vključene v model. Postopek izdelave modelov je potekal s pomočjo računalniških programov MapInfo in ProVal.

Zaradi splošnega pomanjkanja zelenih površin v mestu model ustreznosti slabše podrobneje usmerja umeščanje novih zelenih in drugih javnih odprtih površin v prostor, saj tvori manj podrobno oz. slabše strukturirano sliko stanja - homogena polja posameznih vrednosti so večja. V postopku umeščanja je zato potrebno ob upoštevanju analiz in inventarizacije prostora uporabiti klasičen ali 'gestalt' način prostorskega načrtovanja. Kot opisuje Marušič (2001), je zasnova rešitve (v primeru prostorskega planiranja je to izbor ustreznega mesta za nek poseg ali zasnova namenske rabe prostora) lahko pripravljena 'po načrtovalčevem občutku' oziroma na način, ki ga v literaturi opisujejo kot 'gestalt' ali kot celostno obravnavo problema. V tem primeru neka prostorska opredelitev, na primer mesta posega ali zemljišča za dejavnost, 'nastaja' ob celostnem poznavanju prostora in ob prav bolj ali manj neartikuliranem obravnavanju

zahtev dejavnosti po tem, kakšne morajo biti razmere v prostoru, če naj bo lokacija posega ustrezna. Tak pristop bi lahko imenovali 'klasičen' način prostorskega planiranja, pri katerem težko govorimo o postopku. Tudi merila za to, kakšen prostor je mogoče opredeliti kot ustrezen, v tem primeru niso izrecno formulirana. Gre za celostno dojetje problema ustreznosti zemljišča za neke dejavnosti. Običajno so pri tem tako merila primernosti kot merila ranljivosti pomešana ali pa se varstvena merila izvajajo iz nekih predhodno opredeljenih 'prepovedi' za rabo prostora, na primer iz predhodno opredeljenih vodovarstvenih območij, območij varstva naravne dediščine, območij varovalnih gozdov, nenazadnje tudi I. območja kmetijskih zemljišč. Prav primer slednjih pa kaže na to, da je uporaba tovrstnih vnaprejšnjih varstvenih opredelitev spremljana z vrsto težav. Vnaprejšnje opredelitve namembnosti prostora pomenijo namreč lahko po eni strani take omejitve za rabo prostora, da jih je težko, včasih sploh nemogoče upoštevati, po drugi strani pa prav zato, ker jih ni mogoče dosledno upoštevati, ne pomenijo ustreznega usmerjevalnega mehanizma. Marušič dodaja, da opredelitev ustreznosti tako ostaja bolj ali manj skrit postopek, 'čudežni preblisk intuicije', ki ga J. Lyle skuša prikazati kot postopno zorenje rešitve.

Obsežne modele ranljivosti in vpliv urbanizacije na okolje je v svoji nalogi Presoja urbanističnih načrtov z vidika varstva okolja izdelal Aleš Koprivšek (2000).

Slika 29: Model ustreznosti (oz. kakovost bivalnega okolja) za območju UZMM

5 PRIMERI DOBRIH PRAKS

5.1 ZELENİ SISTEM MESTA GRADEC

Zelene površine so bile opredeljene v urbanističnem načrtu naknadno. Mreža zelenih linijskih elementov je bila opredeljena kot kratkoročni in dolgoročni izvedbeni plan (Grünes, 2006).

5.1.1 Cilji

- ohranjanje rekreacijskega potenciala in mikroklimatske funkcije zelenega obroča,
- vzpostavitev omrežja obstoječih zelenih in odprtih površin s potmi in zelenjem,
- medsebojna povezava zelenih površin v sistem,
- zvišanje pomena posamezne zelene površine z vključitvijo v mestni kontekst.

5.1.2 Funkcije zelenih površin

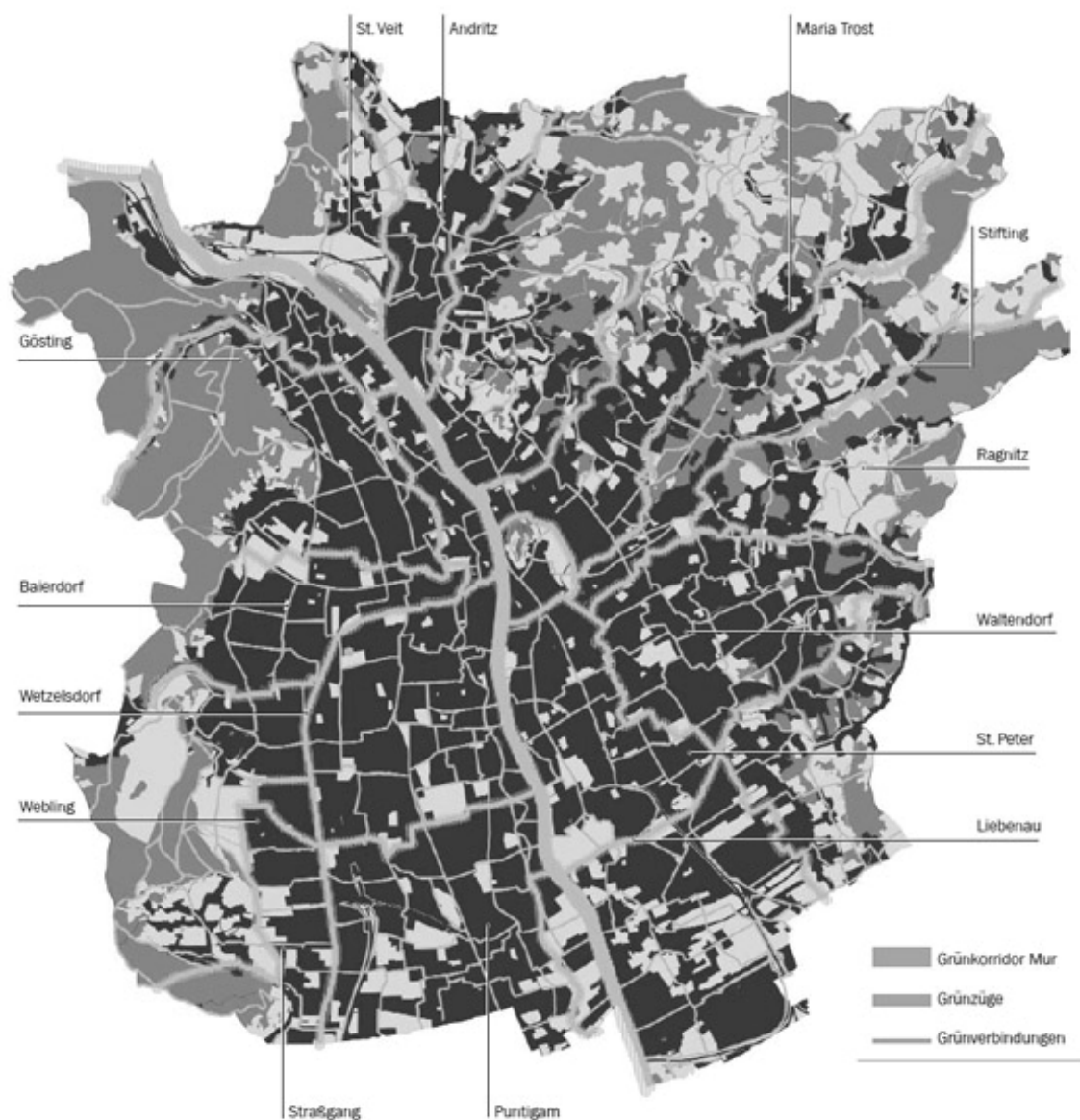
Opredeljene funkcije za mrežo zelenih linijskih elementov so prometno-povezovalna, ekološko-klimatska, rekreacijska in oblikovna.

5.1.3 Zasnova

V urbanističnem načrtu je opredeljen zeleni okvir, ki ga obdaja grajeno tkivo mesta. Na južni strani, na območju Murske ravnice, okvir ni sklenjen. Opredeljene so različne vrste zelenih površin, ki so precej enakomerno razporejene znotraj grajenega tkiva. V načrtu zelenih linijskih elementov so le-ti opredeljeni po prostorskih nivojih. Ogrodje omrežja so zelene poteze, katerih potek je praviloma radialno iz zaledja proti Muri.

Preglednica 13: Strukturne prvine zelenega sistema mesta Gradec, Avstrija

Prostorski nivo	Površinski elementi	Linijski elementi
Mesto	Zeleni okvir	Zeleni koridor reke Mure (Grünkorridor Mur)
Mestni predel	Večje zelene površine v grajenem tkivu	Zelene poteze (Grünzüge)
Mestna četrt	Manjše zelene površine v grajenem tkivu	Zelene povezave (Grünverbindungen)

Slika 30 : Zeleni sistem mesta Graz; Grajeno tkivo, obdano v zeleni okvir, zelene površine znotraj grajenega tkiva in zelene poteze (Grünes Netz Graz, 2006)

5.1.4 Vsebine

V načrtu namenske rabe so opredeljene naslednje vrste zelenih površin:

- javne parkovne površine,
- zasebne parkovne površine,
- vrtički,
- pokopališča,
- prodajne vrtnarije in
- športne površine z možnostjo izgradnje pokritih športnih objektov.

5.2 ZELENİ SISTEM MESTA LJUBLJANA

ZS mesta Ljubljana lahko označimo kot primer vzpostavljanja ZS s številnimi prostorskimi potenciali. V zvezdasto strukturo urbanega tkiva se zajedajo zeleni klini zaledja, celotno območje pa objema zeleni obroč zaledja. Osnovno zasnove ZS Ljubljane je leta 1994 izdelala skupina profesorja Dušana Ogrina s sodelavci (vsi avtorji navedeni v virih). Nadalje sta zasnovo razvijali Ina Šuklje Erjavec (Uirs) in Maja Simoneti (Luz).

Osnovo tvorijo štiri nasproti ležeča programska jedra. To so; na zahodu mestni gozd na Rožniku s parkom Tivoli, na vzhodu Golovec in Grajski hrib, na jugu stik mesta z barjem ob reki Ljubljanici in obsežno severno jedro obrečne krajine ob Savi, ki se preko kmetijskih zemljišč zajeda v mesto. Gradnik ZS so še znotraj mestnega tkiva razporejene posamezne prvine mestnega zelenja, parki, trgi, otroška igrišča, sprehajališča in ulične ureditve. Pri krožnih povezovalnih prvinah je izpostavljena POT, ki je zaradi svojega večplastnega značaja in obodnega poteka izredno pomemben del ZS (Kučan, cit. po POT, 2008).

5.2.1 Cilji

Glavne cilje predstavljajo vzpostavitev mreže zelenih povezav in mozaika zelenih površin, aktivacija zelenega obroča, navezava celotne mreže povezav na le-tega ter navezovanje ZS mesta na širše regionalno zaledje.

5.2.2 Funkcije zelenih površin

»Analize so izdelane na podlagi dostopnih podatkov in obravnavajo potenciale prostora po treh ločenih vidikih sistema: strukturno-morfološkem, funkcionalno-socialnem in ekološkem. Kot izhodišče za odločitev o predlogu zasnove pa je služila še skupna analiza problemov in konfliktov v prostoru. Na podlagi ugotovitev je oblikovana generalna zasnova sistema zelenih površin, ki opredeljuje območja varovanja obstoječih kvalit in novih predlogov ureditev, potrebnih za vzpostavitev ustreznega ZS mesta in predlog podrobnejše tematske zasnove.« (DKAS, 2010)

»Zeleni sistem mesta je opredeljen kot ena ključnih vsebin prostorskega plana. Obravnava vidik povezovanja zelenih površin in odprtih prostorov mesta v smiselno in razpoznavno prostorsko celoto, tako z vidika sooblikovanja mesta, zadovoljitve potreb prebivalcev, kot tudi ekološkega ravnovesja in kvalitete bivanja v mestu. Poudarek je predvsem na celoviti analizi obravnavane tematike, oblikovanju generalnega

prostorskega koncepta in iz njega izpeljanega podrobnega tematskega koncepta kot tudi na pripravi trdnih in kvalitetnih izhodišč za končno pripravo plana« (DKAS, 2010).

5.2.2.1 Zasnova

Slika 31: Zeleni sistem mesta Ljubljana; Zvezdasto grajeno tkivo z zelenimi klini obroča (Dkas)

5.2.3 Vsebine

»Osnovni koncept ZS je "koncept zelenih klinov", ki se dopolnjuje s poudarjenimi krožnimi in prečnimi povezavami in točkovnim omrežjem lokalnih javnih parkov. Zasnova podrobneje razčleni površine ZS in območja prekrivajočih - dopolnilnih rab po kategorijah oziroma tipih odprtega prostora in zelenih površin mesta. Novost v načrtovanju je uvedba "režimov ZS" za območja prekrivajočih rab« (DKAS, 2010).

5.3 SPECIFIČNO ZANIMIVI PRIMERI

Navajam primere, ki predstavljajo posamezni segment vzpostavljanja ZS – načini urejanje mestnih četrti, razmeščanje odprtih in zelenih površin po mestnem tkivu ter posledice, primerjalna analiza upravljanja zelenih površin različnih mest.

5.3.1 Yves Lion – prečno povezovanje

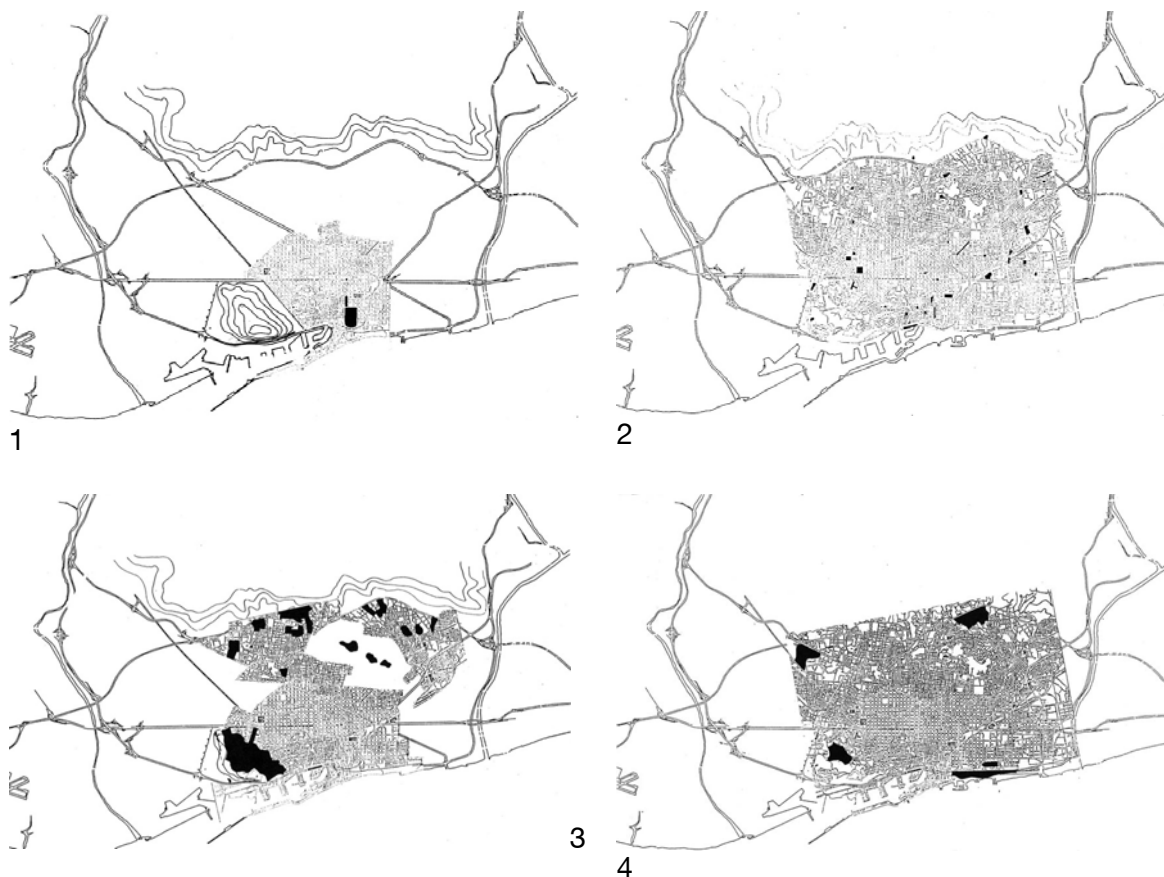
Izsek študije ureditve Chardonnet-Baud sektorja, Rennes, 2001 v okviru urejanja območja ravnice Saint-Denis, Pariz. Prikazano je urejanje obrežja z vzdolžno in prečno komunikacijo preko zelenih površin: reka – obrežje – mestno tkivo. V zahodnem delu in kot centralni klin se ohranjajo vrtovi breskovih nasadov (Lion, 2005).

Slika 32: Izsek plana Chardonnet-Baud sektor, Rennes, Francija. Avtor Yves Lion, 2001

5.3.2 Barcelona – ekonomski, družbeni vidik

Industrijsko mesto Barcelona je po desetletjih propadanja oživelo. To se je zgodilo z navduševanjem prebivalcev nad idejo projekta ureditve urbanih prostorov. Leta 1979 je mesto izvolilo svojo prvo lokalno upravo po Franco-vi diktaturi in zatiranju katalonske kulture in jezika. Skupina, zadolžena za urbano prenovo, ki jo je vodil Oriol Bohigas, je hotela ustvariti ali obnoviti vsaj en odprt prostor v vsaki soseski. Med letom 1981 in 1987 se ustvari sto javnih prostorov, razmeščenih po celotnem mestu – od središča do obrobja, od elitnih pa vse do najrevnejših sosesk. V celotnem procesu je sodelovalo lokalno prebivalstvo. Cilj je bil ustaviti širitev prometnega prostora, saj je početje energetske in prostorske potratno. Sredstva so bila omejena, brezposelnost visoka in špansko gospodarstvo šibko. Posledično je vsak prostor razpolagal s kvalitetami, ki so

Slika 33: 1-4, Risbe zametkov za vzpostavitev ZS Barcelone, kakor so nastajala v posameznih zgodovinskih obdobjih od 19. do konca 20. stoletja (Slikovno gradivo: Ana Kučan)

že bile prisotne, kar je zmanjšalo stroške izvedbe, učinki pa so bili hitro vidni. Okrog kompaktnega mestnega jedra je bilo mogoče ob obljudenih ulicah ustvariti majhen trg z dvema ali tremi klopmi ter urbanim elementom, npr. fontano. Parkirišče pred glavno postajo je postal javni trg namenjen pešcem. Najznamenitejša je prenova starega mestnega пристanišča, ki je postalo magnet za popoldanske in poznovečerne sprehode z novimi pomoli, kvalitetno oblikovanimi peš-mostovi, restavracijami in obnovljenimi tlaki. Uspešen in hiter razvoj ter regeneracija mesta so pripomogli, da je bila Barcelona leta 1992 izbrana za prizorišče Olimpijskih iger. Nastala je 5 km dolga sprehajalna promenada, opremljena z urbano opremo najvišjega razreda, zrastle so olimpijske vasi, mestne četrti so ozelenele, mesto je postalo resnično povezano s svojim zaledjem in morjem, ki ga je sprva utesnjevalo. Ko se nove ureditve počasi starajo, Barcelona še vedno privablja množice, postala je mednarodno razstavišče urbane ureditve. Zaradi javne participacije in vidnega napredka prebivalci želijo preživljati čas na javnih površinah, saj se tam počutijo varne. V 90-ih je stopnja kriminala padla v vseh soseskah, vključno z najrevnejšimi (Rogers in Power, 2000).

5.3.3 Primerjalna analiza načrtovanja in upravljanja zelenih površin evropskih mest

Jedro raziskave je primerjava načrtovanja in upravljanja zelenih površin v okviru evropskih mest z namenom pridobivanja strateških podatkov in razvojno usmerjevalnih politik upravljanja z zelenimi površinami. Raziskava pokriva podatke 23-ih evropskih mest, z namenom prikazati ključne dejavnike, ki prispevajo k uspešnosti in neuspešnosti načrtovanja in upravljanja. Obsežni anketni vprašalniki so bili izpolnjeni s strani pristojnih služb za upravljanje s prostorom. Podatki so bili obdelani s pred kratkim razvito umetno inteligenčno metodo Rough set analysis (analiza grobih vzorcev).

Preglednica 14: Izsledki poglobitnih pravil in skupin mest po stopnji uspešnosti (Baycan-Levent in Peter Nijkamp, 2009)

Pravilo	Pogoj ("if")	Mesto	Potem ("then")
1	Pristojna le ena služba za načrtovanje in planiranje zelenih površin	Antwerp, Bern, Birmingham, Espoo, Helsinki, Marseilles, Zürich	Uspešno
2	Delež zelenih površin je med 10% in 15% Pomembnost zelenih površin je srednja Prisotna je javna participacija	Antwerp, Bern, Birmingham, Leipzig, Montpellier, Salzburg, Turin, Dunaj	Uspešno
3	Delež zelenih površin se zvišuje Načrtovanje zelenih površin je v okviru urbanističnega planiranja mesta Prisotna je javna participacija	Antwerp, Istanbul, Malaga, Montpellier, Turin	Uspešno
4	Delež zelenih površin je manjši od 5% Delež zelenih površin se znižuje	Cracow, Ljubljana, Sarajevo	Manj uspešno
5	Pristojnih je več služb za načrtovanje in planiranje zelenih površin Javna participacija ni prisotna	Budapest, Genoa	Manj uspešno

Glede na dobljene rezultate izpostavljajo štiri ključna pravila za uspešno politiko načrtovanja in upravljanja z zelenimi površinami: delež zelenih površin, spremembe v deležu zelenih površin, število pristojnih služb za urejanje z mestnimi zelenimi površinami in javno participacijo. Če povzamem, se kot najuspešnejši način upravljanja kaže naslednji vzorec pogojev; delež zelenih površin v mestu je med 10% in 15 % ali se zvišuje, načrtovanje se izvaja v okviru urbanističnega planiranja mesta, za katerega je pristojna le ena služba. Izredno pomembnost kaže tudi prisotnost javne participacije. Podrobnejša spoznanja in izsledki ankete so podani v izvornem članku Planiranje in upravljanje urbanih zelenih površin v Evropi: Primerjalna analiza (Planning and Management of Urban Green Spaces in Europe: Comparative analysis) (Baycan-Levent in Peter Nijkamp, 2009).

5.4 PRIMERI DOBRE PRAKSE PODROBNEGA UREJANJA

V nadaljevanju navajam primere podrobnih ureditev. Prikazani primeri služijo kot usmeritev pri razmeščanju in organizaciji zelenih in odprtih površin, lahko tudi kot usmeritve za nadaljnje podrobnejše načrtovanje.

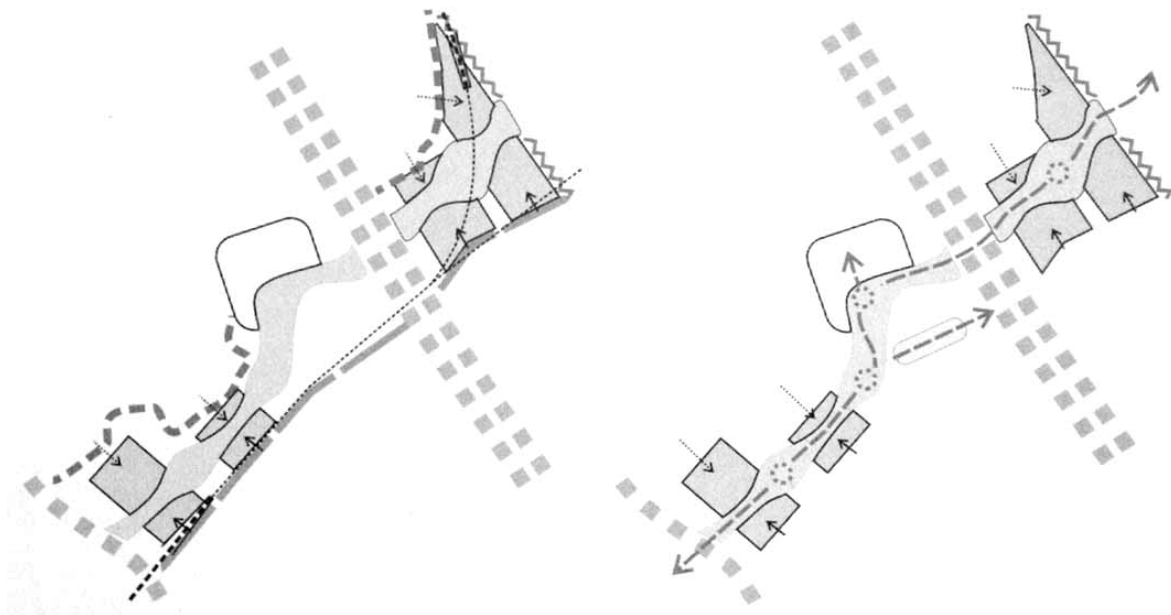
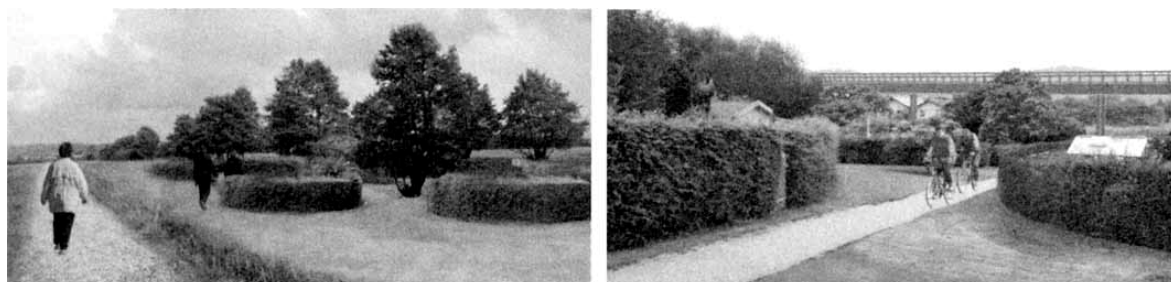
5.4.1 Ureditev površin vrtičkarjev

Primer ureditve površin, namenjenih vrtičkarjem, avtorja C. T. Sørensen-a v Danskem mestu Nærum iz leta 1952 prikazuje parkovno ureditev vrtičkarskega območja, ki sicer ni javno prehodno – gre za vrtičkarsko skupnost. Predstavlja parkovno urejeno območje sicer nezaželene rabe. Območje vključuje manjše zasebne pridelovalne površine, obrobline z živimi mejami. Posamezna drevesa in gruča členijo poljavni povezovalni prostor, v katerem so urejeni tudi družabni prostori oz. oprema za druženje vrtičkarjev. Celotno območje je od javnega prostora ločeno z ograjo.

Z reševanje problema vrtičkarjev in uporabo Sørensenovega oblikovnega pristopa so se med leti 1997 in 2003 ukvarjali tudi K. Jurkovič, D. Matjašec, A. Mlakar in M. Simoneti (Ljubljanski urbanistični zavod, Ljubljana). Raziskovalno aplikativna naloga, ki naj bi služila kot strokovne podlage za prostorski plan mesta Ljubljane analogno povzema obliko ureditve, organizacijsko pa vnaša v koncept prehodnost območja. Avtorji izpostavljajo, da lastnina teh zemljišč ni pomembna, pač pa ureditev, oblikovanje in funkcionalnost.

Slika 34: Nærum: Rešitev parkovne ureditve območja vrtničarjev (Vulgare)

Slika 35: Grafično predstavitevno gradivo naloge "Vrtički" projektne organizacije LUZ, Ljubljana. Povzemanje oblikovnega pristopa Sørensenove ureditve s preoblikovanjem v javno prehodno ureditev (Jurkovič in sod., 2004)

5.4.2 Ureditev obcestnih in cestnih površin

Primer urejanja obcestnih površin s pasovno zasaditvijo Parmbastion Avenue Ceramique, Maastricht, Nizozemska. Razvidni so različni vzorci ureditve obcestnih površin. (Roeselers).

Slika 37 (levo): Zasaditev osrednjega ločevalnega pasu prometnih površin (Roeselers)

Slika 38 (sredina): Osrednja zazelenitev, v ozadju trojni drevored avenije (Roeselers)

Slika 36 (desno): Prekinjanje in členitev pasovne obcestne zasaditve (Roeselers)

5.4.3 Naravne prvine v ureditvah trgov

Primer urejanje trga - König-Heinrich Platz, Duisburg, Nemčija. Vnos zelenih prvin in elementa vode v odprto površino. Avtorji rešitve (Agencija Ter) vnašajo tratno površino najprestižnejšo površino sodobnega mestnega središča izven nivoja tlaka, formalno »nedostopno«, kot del urbane opreme. Element vode je, nasprotno, umeščen na nivo tlaka, dostopen in zanimiv. Odprt prostor je s tem členjen, uporabniki in njihova aktivnost v prostoru pa usmerjena (Vulgare).

Slika 41 (levo): Formalna ureditev trga z elementi vegetacije (Vulgare)

Slika 40 (sredina): Izvennivojski zelene površine soustvarja urbano opremo (Vulgare)

Slika 39 (desno): Dostopen, uporaben in uporabnikom zanimiv element vode (Vulgare)

6 NAVADE IN ŽELJE UPORABNIKOV – JAVNOMNENJSKA RAZISKAVA

6.1 OPIS

Realno je pričakovati, da povprečni prebivalec ne želi odgovarjati na prekomplicirana ter preobsežna izpraševanja. Prav tako je potrebno zagotoviti anonimnost, zadostno številčnost (število anketiranih) ter obravnavati vse starostne skupine. Anketa je bila z vidika zbiranja podatkov razdeljena na dva dela. Prvi predstavlja zbiranje podatkov preko elektronske ankete. V izogib zlorabi, ponudnik storitve anketiranja SurveyMonkey preprečuje večkratno izpolnjevanje anketnega vprašalnika iz enakega internetega naslova (IP številke). Drugi del predstavlja zapolnjevanje manjkajočih podatkov za starostno skupino nad 55 let s fizičnim anketnim vprašalnikom, saj se je potrdila domneva, da elektronska anketa ne bo zagotavljala zadostnega števila anketiranih omenjene starostne skupine.

Javnomnenjska raziskava je bila opravljena na podlagi vprašanj, ki so za prostorskega načrtovalca najpomembnejša; tj. aktivnost (rekreacija), demografski podatek (starostna kategorija), začetna lokacija (bivališče), ciljna lokacija (smeri iz mesta ali območje znotraj mestnega tkiva), oddaljenost med začetno lokacijo in najbližjo ciljno lokacijo (najbližji park, gozd ali druga uporabna zelena površina) in potrebe uporabnikov (želje).

Anketa starostno opredeljuje vzorec anketiranih v štiri kategorije. V prvo spadajo otroci in mladostniki, stari od 10 do 25 let, ki se načeloma še izobražujejo, njihove ciljne zelene površine so predvsem igrišča in ostala območja, namenjena druženju in družabnemu preživljanju prostega časa. V drugo kategorijo spada vzorec anketirancev med 25 in 35 letom, njihova fizična aktivnost je največja, pojavlja se tudi izključno individualna rekreacija. Tretja kategorija obravnava anketirance med 35 in 55 letom. V tej kategoriji lahko govorimo o ljudeh, predvidoma družinah z umirjenim življenjskim ritmom, s potrebami po otroških igriščih. Predstavljajo skupino ljudi, ki obenem zastopajo prebivalce do 10. leta starosti (otroke). Predvidena je predvsem težnja po urejenih kolesarskih in peš poteh zaradi varnosti otrok. Četrto in zadnjo skupino predstavljajo prebivalci nad 55 let, katerih predvidene težnje ureditev so parki, urbana oprema odprtega prostora mesta in druga mesta za počitek in sprostitev.

6.2 REZULTATI ANKETE

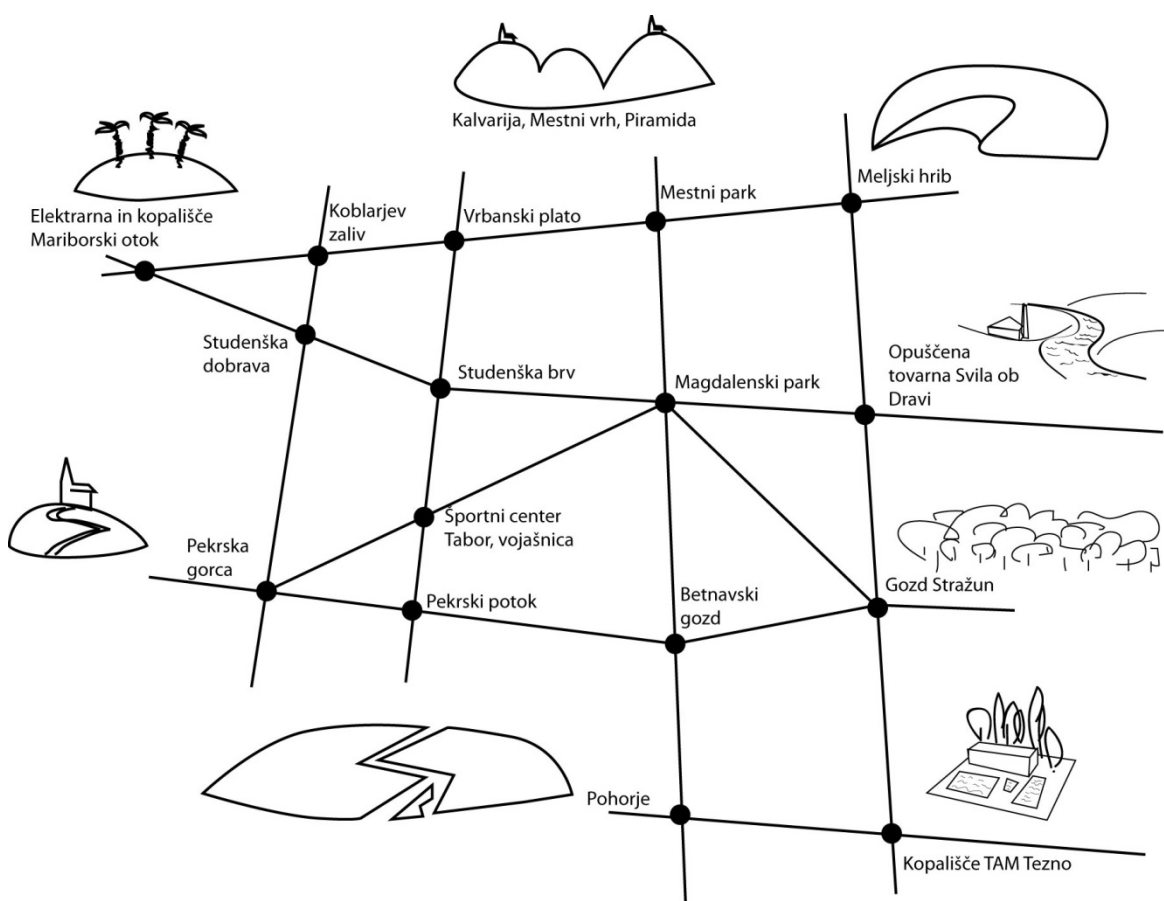
Anketna vprašanja, njihova tabelna in grafična interpretacija so prikazani v prilogah O in P.

6.3 INTERPRETACIJA REZULTATOV ANKETE

Rezultati enakomerno predstavljajo različne deleže anketiranih starostnih skupin. Visok delež prebivalcev mestnih četrti Magdalena, Tabor in Nova vas je najverjetneje posledica dejanske porazdelitve prebivalstva znotraj mesta. Rezultate javnomnenjske raziskave interpretiram kot potrebo po izboljšanju. Žal je skoraj tretjina anketiranih od najbližje uporabne zelene površine oddaljena več kot 15 minut. Menim, da je to nesprejemljivo. Grafični prikaz rezultatov na peto vprašanje, ki opredeljuje smer rekreacije in prebivanje prostega časa, kaže na primanjkljaj uporabnih zelenih površin oz. njihovo polarno razporejenost v mestu na sever in jug. Z vidika izraženih želja prevladuje potreba po kolesarskih in sprehajalnih poteh, urbani opremi in urejenih rekreacijskih površinah, torej aktivnih ureditvah. Sledi potreba po parkih in drugih urejenih zelenih površinah ter drevoredih. Želja po trgih je manjša, kar sam razlagam kot posledico primanjkljaja urejenih parkovnih ureditev in s tem prevelikega deleža pozidanih površin. Rezultati so primerljivi s spoznanji analiz.

7 IZHODIŠČA ZASNOVE

Ob sintezi koncepta si zastavljam cilj, da mora rešitev zagotavljati sorazmerne deleže specifičnih primanjkljajev, vsebovati kar najširši spekter različnih tipov športno rekreacijskih površin, parkovnih ureditev, kot tudi drugih urejenih odprtih in zelenih površin, ustrezno funkcijsko povezanih za zadovoljevanje potreb prebivalstva. Temeljna izhodišča rešitve so zadovoljevanje potreb uporabnikov vseh starostnih skupin, ureditev ali razširitev kar največ že obstoječih kvalitiet v prostoru, participacija uporabnikov, povezanost, trajnost in realna izvedljivost. Rešitev upošteva obstoječe prostorsko izvedbene akte in se izogiba direktnim rušitvam objektov. Teži k reorganizaciji mestnega ustroja desnega brega (Studenci, Tabor, Spodnje Radvanje). Ureditev območja starega mestnega jedra sledi ideji celotne rešitve in ne obratno, z namenom bolje povezati različna jedra. V določenih delih rešitev prilagajam potrebam in navadam uporabnikov, izpostavljam ali vzpostavljam pomembna vozlišča v prostoru.

Slika 42: Shema izhodiščnih vozlišč in navezav na okvir mesta

Osnovo sistema predstavlja navidezna mreža povezav med za ZS pomembnimi vozlišči v mestu. Povezave so lahko funkcijske (kolesarske, peš ali druge rekreacijske poti),

ekološke (drevoredi, linijske zelene poteze - koridorji skozi mesto) ali zgolj oblikovne poteze, ki povezujejo pomembne točke na zelenem obroču. Naravne dominante mestnega okvirja zaradi svoje intenzivne navzočnosti in nepremakljivosti krepijo vez med zeleno mrežo in mestom. Predstavljajo najpomembnejše »zunanje« gradnike sistema.

Mreža deli mesto na posamezna polja, kamor je smiselno umeščati manjše ureditve, pomembne za nivo četrti, soseske ali ulice. Vozlišča predstavljajo pomembnejše točke oz. območja v prostoru, kot so parki, trgi, rekreacijska središča ipd. Njihova pomembnost in izpostavljenost v prostoru osmišlja razširitve ali ureditve obstoječih vsebin, s čimer ustvarjajo najpomembnejše »notranje« gradnike sistema. Meje con predstavljajo potrebne povezave. Na vzpostavljene povezave se vključujejo in jih dopolnjujejo povezave nižjega reda – zbirne funkcijske poti ali strukturne poteze znotraj polj, ki v realnem prostoru predstavljajo ureditve mreže ulic nižjega reda.

Predlog koncepta se v veliki meri navezuje in opira na izhodišča UZMM, ki po različnih segmentih opredeljuje nadaljnji prostorski razvoj. Podane smernice so: naj bo razmestitev zelenih površin takšna, da zagotavlja prehode zelenih površin skozi mesto, naj večje zelene površine členijo mesto na mestne predele in jim zagotavljajo identifikacijo, manjše naj rahljajo grajeno tkivo in se navezujejo na velike zelene prodore v mesto, večje zelene površine mesta naj se oblikujejo kot območja za organizacijo športnih in rekreacijskih dejavnosti. Usmeritev tudi predlaga, da naj vsebino ureditve dopolnijo raznovrstni programi, vezani na posamezne kulturne spomenike in naravne znamenitosti na območju in na že zgrajene športne objekte. Omenjeni so parkovni gozdovi kot povezava grajene strukture mesta z zelenim obročem oziroma zelenimi površinami v zaledju. Na desnem bregu reke ležeči Betnavski gozd in zahodni del Stražunskega gozda, na levem bregu na območju Mestnega vrha, za Kalvarijo in Piramido, medtem ko bo v parkovne gozdove preategorizirana tudi večina preostalih manjših gozdov na območju grajenih struktur. Z vidika ZS UZMM osnovnemu cilju ohranjanja čim večjega deleža naravnih prvin oziroma vključevanje obstoječega in ohranjenega naravnega okolja v urbani prostor dodajam vnos novih odprtih zelenih in grajenih površin.

Vnos novih površin v obstoječ mestni prostor je glede na rezultate analiz prostora nujen za zagotavljanje oblikovnih, socialnih, ekoloških in klimatsko-regulativnih funkcij mesta. Koncept nadaljuje kvalitetna izhodišča urbanistične zasnove in poskuša usmeritve izraziti v nekoliko bolj opredeljenih površinah, vendar dopušča veliko odprtih možnosti prilagoditev. Številne manjše zelene in odprte površine so umeščene s prekrivanjem osnovnih rab – npr. manjša zelena površina znotraj homogenih območij namenske rabe površin za stanovanja, ki se namenja parkovni ureditvi. Koncept se izogiba rušitvam, če

to ni neobhodno potrebno ali racionalno. Odstranjuje, spreminja oz. neposredno ne upošteva oblik rabe prostora, ki predstavljajo moteč dejavnik z vidika vzpostavljanja ZS. Izpostavlja zagotavljanje normativne potrebe po zelenih površinah, sanacijo degradiranih površin, vzpostavljanje zelene mreže povezav in zvišuje kvaliteto oblikovne podobe mesta. Vizualno degradirana območja predstavljajo industrijski in stanovanjski predel Studencev, območje namenjeno obrambi (vojašnica Generala Maistra, Tabor) in območje predvidene pozidave prostih površin severno od Pobreškega pokopališča.

7.1 REŠITVE

Prvi sloj rešitve je mozaik manjših ureditev za potrebe na ravni četrti, ki ga imenujem mikromozaike zelenih površin. Je večje število manjših površin, ki območju obdelave dvigujejo nivo mestnosti ter vzpodbujajo razvoj manjših mestnih središč - vozlišč. V procesu umeščanja so bile upoštevane predvsem obstoječe proste ali neurejene površine, središča stanovanjskih sosesk ipd. Površine se preuredi v manjše trge, parke in druge manjše mestotvorne površine. Namenska raba se največkrat

prekriva z drugimi rabami. Funkcija je strukturno členitvena, funkcionalno povezovalna, ekološka in oblikovna.

Točkovne ureditve - ulične niše, vogali - z umeščanjem vodnih in drugih motivov, posamičnih ali para klopi ipd. naloga predvideva v okviru intenzivnejše participacije javnosti t.j.: organizacije delavnic na nivoju mestnih četrti po vzoru tovrstnega urejanja v mestu Barcelona, Španija.

Za potrebe po zelenih površinah večjih mestnih predelov in skladno z zasnovo namenske rabe in organizacije dejavnosti po UZMM v prostor umeščam večje zelene in odprte površine (mestni parki, rekreacijski in športni parki, večji mestni trgi). Imenujem jih makromozaike zelenih in odprtih površin, med katere uvrščam tudi večja območja naravnih prvin v prostor. Medtem ko je umeščanje manjših zelenih in odprtih površin potekalo z iskanjem neizkoriščenih in slabše urejenih površin, je organizacija

Slika 43: Plasti koncepta rešitve - mikromozaike, makromozaike, mreža povezav in zeleni obroč

makromozoika rigoroznejša z vidika poseganja v obstoječe stanje, saj je primanjkljaj večjih parkovnih površin z vidika vzpostavljanja delujočega ZS nedopusten. Kjer poteze mikro- in makromozoika niso združene, jih povezuje linijska vegetacijska mreža (drevoredi, nizke zasaditve trajnic, ozelenjeni obcestni pasovi). Drevoredne linije poleg povezovalne funkcije predstavljajo poudarke mestnih vpadnic, vstopov v mesto, vizualne cezure ali členitvene elemente strnjene pozidave. Linijske zasaditve imajo dve funkciji: nadomeščajo drevoredne poteze kot oblikovne, strukturne, funkcijske cezure ter obenem povezujejo mestno, parkovno in odprto kulturno krajino obrobja mesta. Mreža linijske vegetacije dopolnjuje funkcionalno omrežje in povezuje notranji mozaik zelenih površin z zelenim obročem mesta, katerega odprt prostor se iz kulturne uredi v parkovno krajino. Skladno s kazalci okolja¹³, opredeljenimi s strani Agencije za okolje in prostor, je »raba kmetijskih zemljišč z visokim deležem subnaravnega rastlinstva in kmetijska zemljišča, na katerih prevladuje nizko intenzivna pridelava ali mozaično prepletanje zemljišč z intenzivno pridelavo ne spreminja, preostala raba je pogojena na ekstenzivno«. Zaokrožene površine kulturne krajine na obrobju mesta so členjene z značilno trakasto strukturo parcelacije v pasovih, zato nadaljnja členitev le-te ni predvidena. Členjen in tipološko opredeljen zeleni obroč zaokrožuje celotno mesto in jasno nakazuje rob grajenemu tkivu.

Pomembno vlogo pri vzpostavljanju ZS-a mesta nosi povezovanje z njegovim zaledjem. Večje parkovne ureditve, tako zelene parkovne kot rekreacijske in športne, upoštevajo programske vsebine izven območja obdelave – športnorekreacijske in drugače turistično zanimive vsebine in se nanje močno navezujejo. To je pomembno iz dveh vidikov; prvi je povezanost v širšem prostoru s satelitskimi naselji mesta, drugi je vzpodbujanje razvoja ZS sosednjih območij kot pomoč pri regijski povezanosti, turistični privlačnosti širšega območja in vzpodbujanje razvoja kvalitetnega in delujočega ZS celotne regije.

Zasnova razmestitve zelenih in odprtih površin je priložena v prilogi R. Prostorski prikazi zasnove so priloženi v prilogah T, U, V in Z.

7.2 NOVE UREJENE ZELENE IN ODPRTE POVRŠINE

Z vidika parkovnih ureditev je za celotno rešitev pomembnih 7 večjih parkovno urejenih območij – športni park pod Pohorjem (1), povezovalni linijski park ob Pekrskem potoku (2), novi glavni mestni park Tabor na območju obstoječe vojašnice (3) z razširitvijo na športni park Tabor, ureditev nabrežja obeh bregov reke Drave (4), parkovni gozd v

¹³ Kazalci so opredeljeni na spletni strani http://kazalci.arso.gov.si/?data=indicator&ind_id=57.

mestnem gozdu Stražun (5), mestni park Pobrežje s športnim parkom in parkovnim gozdom(6) in športni park na Dravi (7).

Slika 44: Vpetost ustvarjenega mozaika odprtih in zelenih površin v polodprti okvir zaledja

7.2.1 Parkovne površine

Linjski park ob Pekrskem potoku vzdolžno povezuje območje Pekrske gorce mestni gozd Betnava. Prečno se navezuje na stanovanjsko krajino, južno na Pohorje in severno na novi mestni park Tabor. S svojim potekom povezuje ureditve, s čimer ustvarja pomembno vzdolžno zeleno potezo, podobno koridorju reke Drave.

Območje umestitve mestnega parka Tabor predstavlja stičišče treh večjih kvadrantov mestnega tkiva, kar mu daje izrazito ugodno lego. Predstavlja odgovor mestnemu parku starega jedra, z direktno navezavo na športne površine, ki se preuredijo v športni park. Z navezavo preko zelenih potez na sever in jug soustvarja eno najpomembnejših prečnih zelenih potez mesta.

Parkovni gozd Stražun s svojo vzpostavljenostjo koncentrira trenutno razpršene rekreacijske in druge aktivnosti prebivalstva na območju ter pomaga ohranjati ekološko pomemben preostanek naravnega okolja v mestu. Predstavlja osrednjo parkovno urejeno površino vzhodnega dela mesta in s tem pomembno vozlišče. Nanj navezana parkovna ureditev površin, namenjenih vrtičkarjem, s svojo urejenostjo zmanjšuje in zamejuje vpliv na ranljivo območje.

Mestni park Pobrežje dopolnjuje športni park in parkovni gozd. Severno se navezujejo na športni park na Dravi, vzhodno na parkovno krajino zelenega obroča. Skupaj tvorijo zaključeno parkovno območje mešanih programskih vsebin, z namenom zagotavljanja zadovoljevanja potreb prebivalcev.

Številne preostale parkovne površine so manjše, a zato nič manj pomembne. Soustvarjajo kompleksen preplet členitvenih in povezovalnih zelenih potez. Namenjene so višanju ekoloških, bivalnih in zaznavnih kvalitet prostora. Grajene strukture členijo na način, da jih pogosto povezujejo z gozdovi, nabrežji, večjimi parki ali drugimi programskimi vsebinami.

7.2.2 Grajene odprte površine

Grajene odprte površine predstavlja razpršen vzorec trgov in parkovnih trgov. Izstopa večja grajena odprta površina v geometrijskem središču mesta, pasovne ureditve grajenih odprtih površin na nabrežju Drave (Lent) in večje površine v posameznih predelih mesta. Skladno z organizacijo dejavnosti UZMM lokacija v geometrijskem središču predstavlja nov glavni mestni trg. Druge večje površine, umeščene v posamezne predele mesta, so namenjene formiranju središč na nivoju mestnih četrti in podpirajo mnogojedrno strukturo mesta. Preostali, po območju razpršeni manjši trgi, so namenjeni formaciji manjših vozlišč za potrebe sosesk.

7.2.3 Rekreacijski in športni parki

Rekreacijske površine v nalogi delim na športne parke in rekreacijske parke. Rešitev samostojnih športnih in rekreacijskih površin brez parkovne urejenosti v prostor naloga ne predvideva. Obstoječe parkovno neurejene športne površine največkrat razširjam v večje ali manjše športne parke. Rešitev predvideva razvoj več obsežnejših športnih parkov, ki pokrivajo različne discipline. Jugozahodno, pod Pohorje, umeščam športni park, vezan na naravo (planinarjenje, lokostrelstvo, lovstvo, golf ipd). Tovrstne aktivnosti

so na območju že prisotne, jih le razširjam in zaokrožujem. Športni park Tabor razširjam na športne aktivnosti, vezane na intenzivno specializirane športne površine (atletika, hokej, drsanje, košarka ipd) in ga z zeleno potezo navezujem na nogometni stadion ob starem mestnem jedru in manjši športni park pod Pekrsko gorco. Tretje, večje, območje športnih parkov se nahaja na severovzhodu. Območje, umeščeno na in ob vodne površine, je namenjeno vodnim športom, medtem ko manjše južno ležeče površine namenjam preostalim športom, morda tudi tistim, na območju mesta še ne- ali slabše razvitim.

7.2.4 Ureditev starega mestnega jedra

Ureditev starega mestnega jedra sledi konceptu zasnove celotnega mesta. Ker je območje v veliki meri podkleteno ali drugače ne dopušča zasaditve, se območje uredi s poenoteno urbano opremo, ki vključuje sedala, korita za zasaditev, koše in pitnike. Podobno kot drevoredi, urbana oprema tvori mrežo, ki ustvarja ulični prostor bolj privlačen. Predvidena urbana oprema starega mestnega jedra se oblikovno razlikuje od urbane opreme preostalega, sodobnega mesta, s čimer poskušam izpostaviti kulturni pomen starega mestnega jedra.

7.3 UREDITEV NABREŽJA

Parkovna ureditev nabrežja izkorišča do sedaj slabo izkoriščen krajinski potencial zelenega koridorja reke Drave. Skrajni vzhodni in zahodni deli parka se zajedajo v obrečna naravna območja, jih povezujejo in omogočajo razvoj in umestitev dodatnih programskih vsebin (npr. učne poti, ptičje opazovalnice ipd). Ureditev na zahodu povzema princip povezovanja in strukturnega členjenja po primeru dobre prakse, podanega v poglavju 5.3.1.

Urejeno nabrežje predstavlja pomembno vzdolžno potezo, ki poleg izboljšane vzdolžne komunikacije sedaj omogoča boljšo prečno prehodnost. Z ureditvijo se nabrežje strukturno in funkcijsko bolje povezuje z mestom. Zaradi visokih zaznavnih kvalitet grajenih prvin na območju Lenta in vsakoletne organizacije festivalnih dogodkov, je na tem območju predvidena nižja stopnja uporabe vegetacije, ki bi lahko zakrivala poglede – prevladujejo grajene odprte površine. Za območje desnega brega je predvidena daljša zvezna parkovna ureditev. Naravne sestoje obrežnih gozdov s številnimi vodnimi izviri, ki vstopajo na območje obdelave na zahodu, se zaradi ekološke vrednosti za prostor ohranja. Preostale ureditve so pretežno namenjene sanaciji vizualno degradiranih površin, programski povezanosti nabrežja in reke ter širši povezljivosti območja.

7.4 SMERNICE ZA UREJANJE IN UPRAVLJANJE ZELENIH IN ODPRTIH POVRŠIN MESTA MARIBOR

Zastavljeni koncept vsebuje urejanje obstoječih neizkoriščenih in slabše urejenih površin, ureditev in vključevanje stanovanjske krajine v ZS mesta, ureditev odprtih površin ob večjih trgovskih centrih, členitev površin industrijskih con z zelenimi pasovi in druge rešitve. Rešitev usmerja razvoj ZS mesta s podajanjem smernic, ki postavljajo okvir pri načrtovanju in upravljanju zelenih in odprtih površin mesta.

Smernice:

- Nove poti se urejajo po podanih profilih v poglavju 7.3.1 Tipični prerezi poti.
- Posamezne rešitve v prostoru se medsebojno povezujejo, dopolnjujejo in so oblikovno skladne.
- Uporabljeni materiali naj bodo kar v največji meri lokalnega izvora, predvsem ureditve grajenih odprtih površin večjega lokalnega pomena (reprezentativne ureditve) naj z uporabo lokalnih materialov zvišujejo identiteto mesta ali mestnih predelov.
- Zasaditev naj vsebuje lokalne vrste drevnine, uporaba tujerodnih vrst naj bo omejena na izstopajoče površine kot točkovni poudarki ali kot dopolnjevanje zasaditve površin, pomembnih na državnem ali meddržavnem nivoju.
- Ob načrtovanju obsežnejše širitve gradnje ali ko gradnja preseže vplivna območja parkovnih ureditev je obvezna ureditev zelenih in odprtih površin, ki zadovolji potrebe vseh starostnih in interesnih skupin in pripomore k mestnosti območij širitve.
- V prostorskih aktih se za vse površine opredeli FZ ter zviša FIZ, z namenom zagotavljanja racionalnejše izrabe prostora in strnitve grajenega tkiva.
- Gradbeno tehnična dokumentacija objektov javnega značaja in večstanovanjske gradnje mora za pridobitev gradbenega dovoljenja vsebovati mapo krajinske arhitekture.
- Izdaja uporabnega dovoljenja objektom javnega značaja in večstanovanjske gradnje se izda ob izvedbi krajinskoarhitekturne zasnove iz prejšnjega odstavka ter zagotavljanju vzdrževalnih dejavnosti.
- Trženje zelenih in odprtih površin, z izjemo parkovnih vrtičkarskih ureditev, se lahko na območju posamezne mestne četrti izvaja le na polovici (1/2) urejenih površin oziroma na površinah, ki po površini presegajo normativne vrednosti.

- Sredstva, pridobljena iz trženja uporabe javnih zelenih površin, se uporabljajo izključno za namen vzdrževanja in nadaljnje širitve ZS mesta.
- Za potrebe ZS mesta se v okviru uprave formira služba za koordinacijo načrtovanja, vzdrževanja in nadzora razvoja.
- Površine so lahko tako javno dostopne kot omejeno dostopne. Z vidika nadzora in varnosti je nekatere oblike, npr. vrtičkarska območja, potrebno urediti omejeno dostopna, medtem ko je urejanje rekreacijskih parkov in drugih prehodnih površin smiselno urediti na način javne dostopnosti in prehodnosti.

7.5 UREJANJE DEGRADIRANIH POVRŠIN

Kot degradirana območja sem označil vsa območja nizkih vizualnih kvalitiet, slabe urbane strukturiranosti. V kategorijo degradiranih območij spadajo območja industrijskih, proizvodnih in skladiščnih objektov ter stihijsko raščena gradnja, ki jih obdaja. Med omenjena območja spadajo deli mestnih četrti Studenci, Melje, Pobrežje in Tezno, katerih grajeno tkivo se strukturno členi in rahlja z vnosom linijske zasaditve (drevedri in grmovnice) in zelenimi potezami v obliki linijskih parkov. Linijske zasaditve hkrati zakrivajo vizualno izpostavljene objekte, namenjene proizvodnji in skladiščenju.

Območja vrtičkarjev predstavljajo drugo obliko degradacije prostora. Ker gre za drobljeno pridelovalno aktivnost na pretežno javnih zemljiščih, je problematika lažje rešljiva. Vizualno izpostavljena območja se odstranijo ter uredijo nadomestne površine na vizualno manj izpostavljenih in stanovanjskim predelom dobro dostopnih lokacijah. Nova območja se uredijo parkovno in omejeno dostopno. Raba individualnih objektov je prepovedana, saj je za namen shranjevanja in za namen druženja, informiranja ter medsebojne komunikacije predvidena postavitve skupnega večnamenskega objekta. Celotno območje se dodatno vizualno zakriva z robno zasaditvijo. Na celotnem območju obdelave je predvidenih 205.000 m² parkovno urejenih vrtičkarskih površin, razdeljenih na 6 območij, vsako v velikosti okrog 30.000 m². Zaradi parkovne urejenosti in s tem višje vizualne kvalitete območja ne predstavljajo več vizualne degradacije temveč prostorsko kvaliteto.

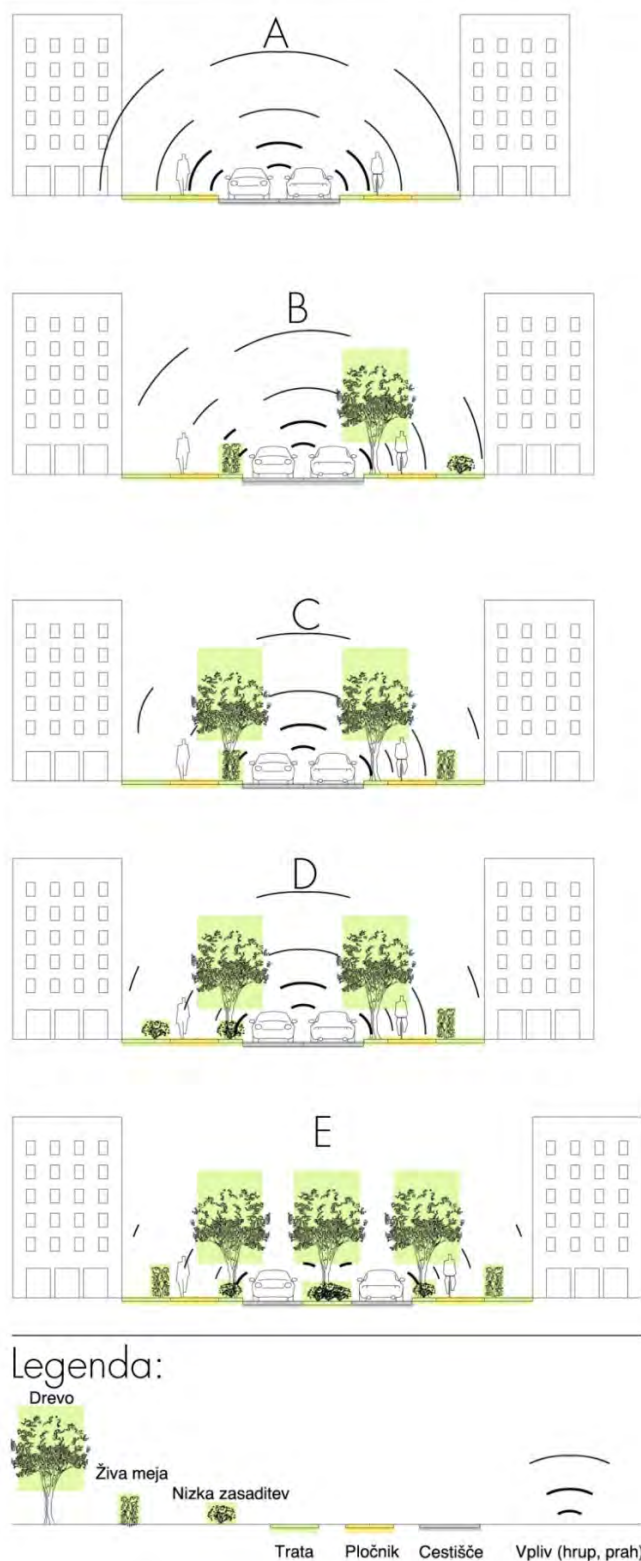
7.6 UREDITEV MESTNIH VPADNIC

Ureditve obcestni zelenih površin so pasovne. Zaradi prometne varnosti je na različnih mestih zasaditev pogojena na nizko (do 70cm), srednjo (do 1.5m) in visoko (nad 1.5m) zasaditev. Podrobna členitev obcestnih površin v nalogi ni zaobjeta. Zasaditev poudarja

glavne mestne vpadnice, usmerja kvalitetne poglede na vedute in naravne dominante ter zakriva neželene poglede, kot so obsežna brezvegetacijska parkirišča trgovskih središč, proizvodni objekti, železniške proge ipd. Zaradi številnih drevorednih potez znotraj mesta je na mestnih vpadnicah smiselna uporaba drevorednih potez, katerim se, če je le možno, dodaja nižja zasaditev. Na mestih večjih prometnih obremenitev, kjer ob cesti poteka tudi pločnik ali kolesarska steza, je obvezna zasaditev grmovnic. Prisotnost vegetacijskih prvin z zadrževanjem hrupa in prometnega aerosola¹⁴ opravlja pomembno ekološko funkcijo, zato mora nabor rastlin vsebovati vrste, odporne na tovrstne ekološke pogoje.

¹⁴ Aerosol – je mešanica drobnih trdnih delcev ali meglic in kapljic tekočin. Značilni primeri aerosola so dim in smog.

7.7 VZPOSTAVLJANJE FUNKCIJSKIH IN STRUKTURNIH POVEZAV

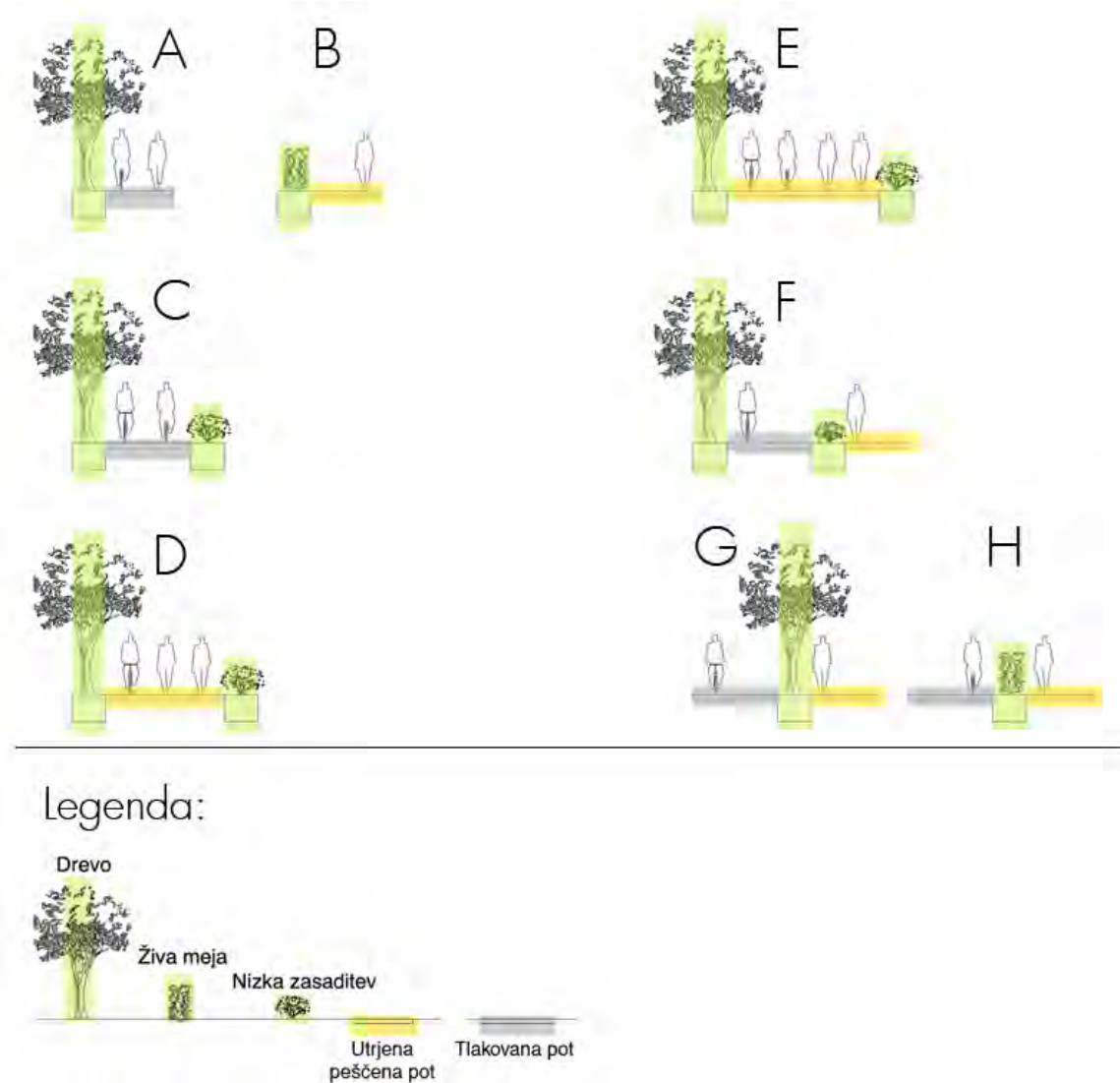

Slika 45: Obcestna vegetacija in vpliv motoriziranega prometa

Funkcijske povezave v veliki meri sledijo strukturno-členitvenim potezam. Funkcionalna vozlišča sovpadajo z zelenimi in odprtimi površinami. Pregledna karta omrežja funkcijskih povezav je priložena v prilogi S. Omrežje vzpostavljam z namenom vzpodbujanja uporabe trajnostne oblike transporta (javni potniški promet, peš, kolo), višanja privlačnosti okolja in vzpodbujanja rekreacije. Omrežje funkcionalnih poti se v kar največji meri izogiba večjim cestnim prometnicam in vpadnicam v izogib nastajanju konfliktnih situacij. Za prečkanje so na najpomembnejših mestih predvidene gradbenotehnične intervencije z izven-nivojskimi rešitvami, kot so podhodi, nadhodi in mostovi.

Oblikovno, če je le mogoče, poti vedno spremlja pas nizke vegetacije ali drevored; v notranjosti mesta z namenom ustvarjanja ločilnega pasu med motoriziranim in nemotoriziranim prometom. Obcestna vegetacija ekološko služi tudi kot hrupna in prašna ovira. Ob mestnem robu in odprti krajini zaledja vegetacija soustvarja ekološke povezave, strukturno členi prostor, dopolnjuje počivališča ter ustvarja prostor bolj privlačen.

7.7.1 Tipični prerezi ureditev poti

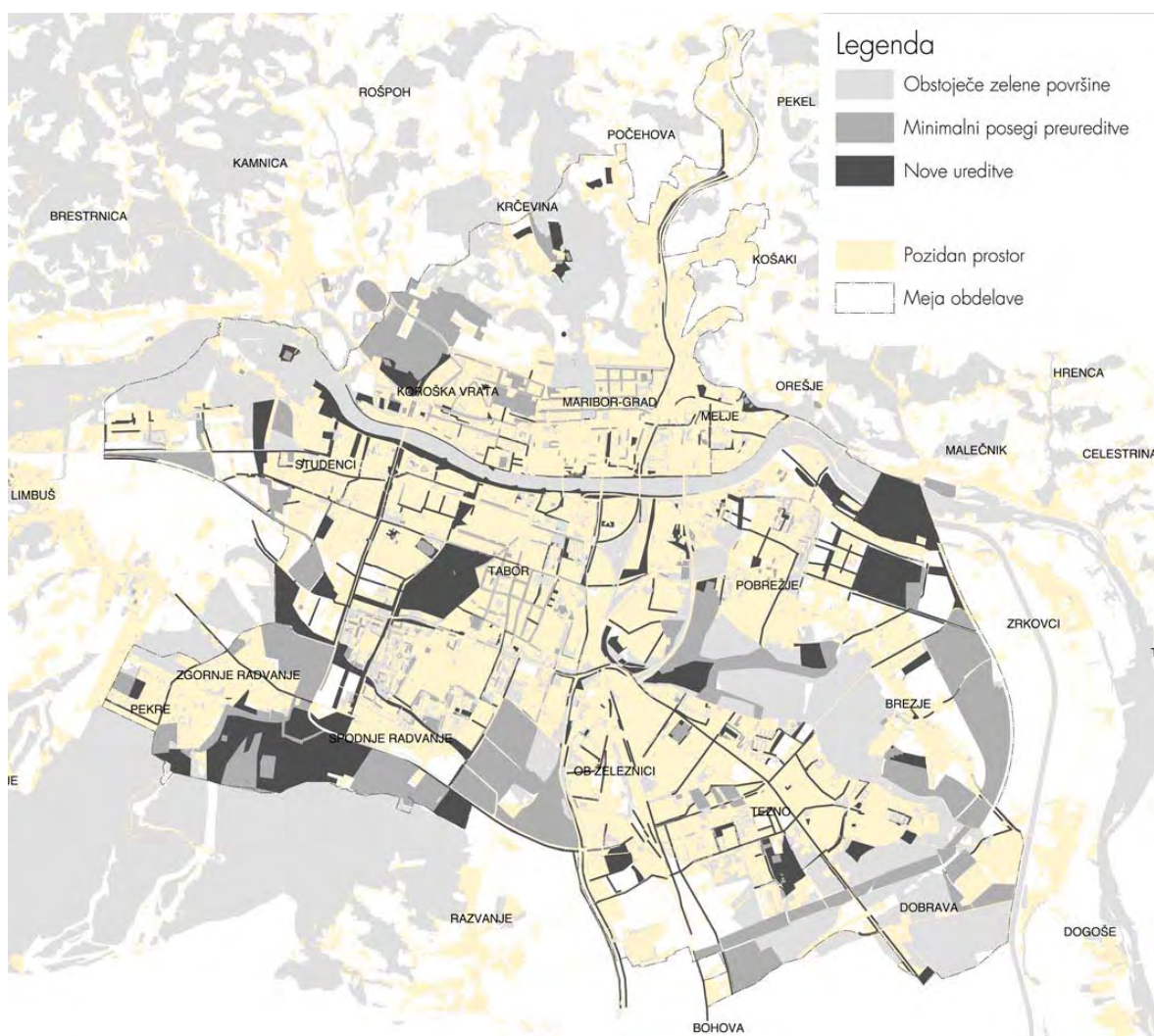
Slika 46: Različice prečnih profilov ureditev poti

Omrežje poti sestavljajo različni prečni profili, pogojeni z različnimi namembnostmi – kolesarjenje, rolanje, hoja oz. tek. Funkcionalne povezave znotraj mesta služijo predvsem vsakodnevnim migracijam, so ožje kakor v odprti krajini in praviloma asfaltirane ali drugače tlakovane. Poti izven strnjene pozidave so širše. Asfaltirane ali drugače tlakovane so le tiste, namenjene rolanju in glavne kolesarske poti, druge poti so utrjene z drobljencem. Ob zaključkih in ključnih predelih poti, npr. pod vznožji ali na vrhu vzpetin, vzdolž daljših vzponov, na točkah, ki nudijo kvalitetne poglede ipd., se umestijo počivališča – manjše ureditve s klopmi, koši, informacijskimi in usmerjevalnimi tablam. Ob razpoložljivi infrastrukturi se počivališča opremlja s pitniki. Vegetacija, ki spremlja poti,

služi za usmerjanje ali zastiranje pogledov, izboljšuje mikroklimo (senca, dišave cvetočih grmovnic ipd), ob cestah predstavlja tudi oviro hrupu in prašnim delcem.

7.8 STRUKTURA REŠITVE

Kot končno predstavitev rešitve podajam strukturno karto sistema, ki izpostavlja obstoječe zelene površine, površine, na katerih je predviden minimalni poseg za doseganje želenega ciljnega stana in nove ureditve.

Slika 47: Strukturna karta rešitve

8 SKLEP

Osnovni namen naloge je bil vnos zelenih in odprtih površin v območje mesta Maribor. Raziskave o primanjkljajih tovrstnih površin so s strani drugih avtorjev¹⁵ že bile opravljene, zato se s ponovnim preverjanjem primanjkljaja v nalogi nisem ukvarjal. Bistvo naloge je bilo iskanje prostih površin, mestnih škrbin, iskanje in vzpostavljanje funkcijskih povezav, izpostavljanje značilnosti ter prostorskih kvalitete.

Analiza prostora je pokazala, da količina neizkoriščenega prostora presega normativne potrebe po zelenih površinah, saj je bilo v končni rešitvi umeščenih 89 ha izključno parkovnih površin, 173.3 ha športnih parkov, 23.8 ha rekreacijskih parkov in 68.5 ha parkovnih gozdov. Na območje obdelave je bilo umeščenih tudi 59 grajenih odprtih površin (trgov in parkovnih trgov) v skupni velikosti 13.7 ha. Površine se medsebojno dopolnjujejo, členijo urbano strukturo in s svojo prisotnostjo poskušajo dvigovati nivo mestnosti, pripadnosti prostoru in kolektivne zavesti prebivalcev. Menim, da bi s kvalitetno obnovo, vnosom novih in razbremenitvijo obstoječih površin bistveno zvišali trajnost ureditev, znižali stroške rednega vzdrževanja ter povišali zanimanje za uporabo. Poleg z UZMM opredeljenimi zelenimi površinami so bile v procesu umeščanja uporabljene tudi druge površine, opredeljene z drugimi namenskimi rabami. Predvsem je to značilno za umeščene grajene odprte površine in parkovne ureditve manjšega obsega ali povezovalne zelene poteze. Umestitev le-teh poteka s prekrivanjem rab. Z umeščanjem večjih območij zelenih in drugih odprtih površin na robove območja obdelave se poudarja in ohranja prisotnost klinov zelenega okvirja.

V postopku iskanja in umeščanja obravnavanih površin sem ob pregledu prostorskih aktov naletel na posamezna neskladja. Načrtovalci večkrat spremenijo obliko in umestitev površin, namenjenih zelenim površinam, s čimer posegajo v urbanistično zasnovo. Čeprav naj bi delež zelenih površin za predvidena območja zazidave ostal enak, se s tem vzorec zelenih površin mesta drobi in izgublja povezanost z zelenim omrežjem. Opravljene in dopolnjene so bile številne inventarizacije, ki za morebitno nadaljnje delo potrebujejo podrobno obdelavo in notranjo členitev (npr. športne površine, drevoredi). Osvetljeni so bili nekateri prej neznani problemi prostora – npr. obsežnost vrtičkarskih območij, izraziti primanjkljaj urejenih zelenih in drugih odprtih površin v mestni četrti Pobrežje. Večjo celovitost rešitve, predvsem pri nadaljnji členitvi funkcijskih povezav, bi bilo mogoče doseči z upoštevanjem družbenih vozlišč, kot so programsko razširjeni

¹⁵ Analiza je bila opravljena s strani Zavoda za urbanizem Maribor. Rezultati so bili podani v delovnem gradivu.

trgovski centri, kulturne ustanove in prostori različnih društev, ki pa jih zaradi manjkajočih prostorskih podatkov ni bilo mogoče upoštevati. Nadalje so v postopku izdelave potencialno možnost razvoja pokazale tudi številne degradirane površine zaprtih atrijev, karejev, v katere koncept naloga ne posega, vendar je na tem mestu opaženi potencial smiselno izpostaviti.

Naloga ne obsega potrebne globine za neposredno vzpostavitev ZS, vendar menim, da dovolj dobro opredeljuje vzpostavljanje ZS mesta Maribor in predstavlja dobro osnovo za nadaljnje razširjene in poglobljene analize. Delno deduktivni postopek, opiranje na osnovna izhodišča Urbanistične zasnove za mesto Maribor; pregled in upoštevanje številnih prostorsko izvedbenih aktov pa zagotavljajo realnost izvedbe. Po vzoru Zelenega sistema Ljubljane (1994) predlagam razdelitev območja na posamezne dele in njihovo podrobnejšo programsko opredelitev ter organizacijo natečajev. Prav tako je potrebno območje obdelave razširiti, s čimer bi zadovoljili potrebo po nadaljnjih analizah povezovanja mesta z njegovim zaledjem.

9 POVZETEK

Diplomsko delo obravnava prostorske probleme in potencialne z namenom vzpostavljanja zelenega sistema mesta Maribor s poudarkom na njegovem novem, južnem delu. Vzpostavljanje ZS temelji na izkoriščanju spregledanih potencialov prostora in podrobni opredelitvi zelenih in drugih odprtih površin po vnaprej izdelani tipologiji. Primanjkljaj zelenih površin je opredeljen na podlagi analiz drugih avtorjev. Temeljna izhodišča so bila preverjena splošno preko različnih virov literature in nadalje opredeljena na podlagi štirih vidikov: strukturno-morfološkega, socialno-funkcionalnega, ekološkega in ekonomskega vidika. Prvi obsega naravne značilnosti in značilnosti grajenega prostora mesta Maribor, t.j. morfologija terena, stik mestne z odprto krajino in obrežjem reke Drave, strukturno podobo mesta, mestni rob in vstope. Socialno-funkcijski vidik obravnava problematiko zagotavljanja zelenih in odprtih površin prebivalcem. Ekološki vidik izpostavlja naravno in kulturno vredna območja in območja naravnih virov. Ekonomski vidik splošneje obravnava predvsem neizkoriščene tržno zanimive prostorske potencialne in učinkovitost upravljanja z zelenimi površinami. Podatke, pridobljene z analizami in inventarizacijo, sklepa vrednotenje. Širše in splošno vrednotenje prostora je bilo opravljeno z izdelavo modelov privlačnosti in ranljivosti, združenih v model ustreznosti. Podrobno vrednotenje prostora je bilo opravljeno na podlagi poznavanja prostora in uporabe ekspertnega znanja (klasična ali 'gestalt' metoda, Marušič, 2001) z upoštevanjem analiz tudi drugih avtorjev.

Analiza prostora je pokazala, da obravnavano območje razpolaga z zadostno količino potencialno primernih površin za urejanje in vzpostavljanje ZS mesta. Podani koncept zasnove vsebuje razširitev obsega zelenih in drugih odprtih površin, opredeljenih v urbanistični zasnovi mesta Maribor in jih podrobno tipološko opredeljuje. Poglavitni predlogi koncepta zasnove so razmestitev večjih in manjših parkovnih površin, razmestitev večjega števila grajenih odprtih površin, razmestitev športnih in rekreacijskih parkovnih površin, oblikovanje načrtovalskih posegov za sanacijo degradiranih območij potrebnih prestrukturiranja, razširitev omrežja drevoredov in drugih linijskih zasaditev, zasnova funkcionalnega omrežja povezav s tipičnimi načini urejanja in smernice za urejanje mestnih vpadnic. Rešitev dopolnjujejo smernice za urejanje in upravljanje zelenih ter drugih javnih odprtih površin.

10 VIRI

10.1 CITIRANI VIRI

- Bajželj B. 2006. Finančno vrednotenje kakovosti v krajini. Diplomsko delo. Ljubljana, Biotehniška fakulteta. Oddelek za krajinsko arhitekturo: 96 str.
- Balantič I. 2007. Regionalni zeleni sistem Ljubljanske urbane regije. Diplomsko delo. Ljubljana, Biotehniška fakulteta. Oddelek za krajinsko arhitekturo: 115 str.
- Baycan-Levent., Nijkamp P. 2008. Planning and management of urban green spaces in Europe: Comparative analysis. *Journal of urban planning and development*, 135, 1: 1-12
- Bizjak A., Mikoš M. 2001. Obnova in rehabilitacija koridorjev mestnih vodotokov. *Urbani izziv*, 12, 2/01: 51-57
- Bricoleurbanism. 2010
<http://www.bricoleurbanism.org/whimsicality/urban-fabric-form-comparison/>
- Connex. 2010
http://www.connex.info/uploadConnex/ConnexSlovenia/Dokumenti/APM_Karta%20linij_18032009.jpg
- DOF 1 – Digitalni ortofoto posnetek. Merilo 1 : 100. 2009. Maribor, Služba za Geografski informacijski sistem ter obdelavo podatkov (digitalni podatki v rastrski obliki)
- DOF 5 – Digitalni ortofoto posnetek v merilu 1 : 500. 2009. Maribor, Služba za Geografski informacijski sistem ter obdelavo podatkov (digitalni podatki v rastrski obliki)
- DKAS, Društvo krajinskih arhitektov Slovenije. 2010
<http://www.dkas.si/?id=5,17,320&author=33>
- Doležal M. 1991. Pregled zelenih površin in možnost njihove povezave v sistem na ožjem območju mesta Ljubljane. Diplomsko delo. Ljubljana, Biotehniška fakulteta. Oddelek za krajinsko arhitekturo: 57 str.
- Doležal M., Kučan A. 1996. Nove vsebine in strukture odprtega prostora – Nujnost in možnost njihovega vključevanja v prostorske dokumente. V: *Strokovno gradivo: Urejanje prostora v urbanem okolju na ravni planskih in prostorskih izvedbenih dokumentov*. Ljubljana, Društvo krajinskih arhitektov Slovenije: 41-48
- Drozg V. 1999. Nekatere značilnosti fizične strukture slovenskih mest. *Dela*, 14: 195-207
- Drozg V. 2006. Regijsko mesto Maribor. *Revija za geografijo*, 1, 1: 9-39
- E-Ducation. 2010
<http://e-ducation.net/utopia.htm>

Forman R. 1995. Land mosaics: the ecology of landscapes and regions. New York, Cambridge University Press: 605 str.

Forman R., Godron M. 1986. Landscape ecology. New York, John Wiley and Sons: 620 str.

Forman R. 2008. Urban Regions - Ecology and Planning Beyond the City. New York, Cambridge University Press: 408 str.

GAEA+. 2010

<http://www.gaeaplus.si/sl/geopedia>.

Gälzer R. 2001. Grünplanung für Städte. Ulmer Eugen Verlag: 408 str.

Gälzer R. 1970. O načrtovanju zelenja v okviru urbanističnega planiranja v Hannovru. V: Zbornik simpozija: Zelenje v urbanem okolju. Ljubljana 3. – 4.9.1970. Ljubljana, Biotehniška fakulteta: 115-126

Gazvoda D. 1996. Zgodovinska primerjalna analiza odprtega prostora Ljubljane kot metoda za iskanje stanovitnih mestnih krajin. V: Urejanje odprtega prostora v urbanem okolju. Ljubljana, Društvo krajinskih arhitektov Slovenije: 28-35

Gazvoda D., Kučan A., Krušnik C., Turk B. 1997. Naravno okolje mesta Ljubljana kot razvojni dejavnik. Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Inštitut za krajinsko arhitekturo, Inštitut za biologijo: 29 str.

Geopedia. 2010

<http://geopedia.si/>

Google Maps. 2010

<http://maps.google.com/>

Goriup Z. 1983. Mestno zelenje kot kvalitativni dejavnik bivalnega okolja – ekološka izhodišča za načrtovanje. Ljubljana, Urbanistični inštitut SRS: 132 str.

Grünes Netz Graz. 2006. Prostorski plan. Graz, Stadtbaudirektion: 51 str.

Hladnik J. 2000. Narava v mestu kot element prostorskega plana. Med odnosom in načrtovanjem. V: Narava v mestu. Med načrtovanim in spontanim. Zbornik 7. redne konference Društva krajinskih arhitektov Slovenije, Ljubljana, oktober 2000. Matjašec D., Marinček P., Simoneti M. (ur.). Ljubljana, Društvo krajinskih arhitektov Slovenije: 39-44

Javornik L. 2006. Primestna krajina kot uresničevanje bivanjskih utopij. Diplomsko delo. Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo: 101 str.

Jurkovič K., Matjašec D., Mlakar A., Simoneti M. 2004. Vrtički. V: Katalog del: Zapisi v krajini. Ljubljana, Društvo krajinskih arhitektov Slovenije: 39

- Koprivšek A. 1999. Branje krajinske morfologije prostora. *Arhitektov bilten*, 39, 143/144: 68-69
- Koprivšek A. 2000. Presoja urbanističnih načrtov z vidika varstva okolja. Diplomsko delo. Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo: 100 str.
- Kučan A. 1994. Zeleni sistem Ljubljane. *Urbani izziv*, 6, 26/27: 65-72
- Kučan A. 1995. Zeleni sistem Ljubljane kot razvojni in varovalni dejavnik. V: Varstvo narave zunaj zavarovanih območij. Zbornik mednarodne konference ob evropskem letu varstva narave. Ljubljana, MOP, Urad Republike Slovenije za prostorsko planiranje, Biotehniška fakulteta, Inštitut za krajinsko arhitekturo: 241-248
- Kučan A. 1998. Krajina kot nacionalni simbol. Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana. Zbirka Spekter, 1/98: 217 str.
- Kučan A. 2000. Zeleni sistem - zamisel in praksa. V: Narava v mestu - med načrtovanim in spontanim. Konferenca Društva krajinskih arhitektov Slovenije. Ljubljana, Ministrstvo za okolje in prostor: 84 - 92
- Kučan A., Zapušek A. 2009. Stanovanjske krajine in kakovost bivanja. Predstavitev ukrepov zaboljšanje bivalne kakovosti. Izvirni znanstveni članek. *Annales, Series historia et sociologia*. 19, 1: 18 str.
- Lion Y. 2005. *Urban textures*. Basel, Birkhäuser Basel: 160 str.
- Lobnik U. 2003. Maribor. Overload.; preurejanje mesta (1993 – 2003). Maribor, Mestna občina Maribor: 15 str.
- Lobnik U. 1999. Značilnosti prostorskega razvoja urbane strukture. *Arhitektov bilten*, 39, 143/144: 62 – 65
- Lužnik, J. 2004. Ekološko omrežje v obmestnem prostoru; primer Maribora. Diplomsko delo. Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo: 95 str.
- Lynch K. 1974. *The image of the city*. 12th printing. London, The MIT Press: 193 str.
- Marušič J. 1998. Metodološke osnove. V: Zbirka: Regionalna razdelitev krajinskih tipov v Sloveniji. Ljubljana, Ministrstvo za okolje in prostor RS, Urad RS za prostorsko planiranje: 120 str.
- Marušič J. 2001. Priročnik za krajinsko planiranje, Teoretske osnove in praksa. Digitalno učno gradivo. Ljubljana, Biotehniška fakulteta: 119 str.
- Mihelič B. 1996. Odprti javni mestni prostor kot element urbane forme. V: Urejanje odprtega prostora v urbanem okolju. Zbornik letnega srečanja Društva krajinskih arhitektov Slovenije, Ljubljana, november 1996. Hudoklin J. (ur.). Ljubljana, Društvo krajinskih arhitektov Slovenije: 19-27
- NVatlas. 2010

<http://gis.arso.gov.si/atlasokolja/>

- Ogrin D. 1982. Vrednotenje odprtega prostora in možnosti razvoja. Sinteza, 58/60: 28-34
- Ogrin D. 1989. Slovenske krajine. Ljubljana, Državna založba Slovenije: 239 str.
- Ogrin D., Marušič J., Kučan A., Simoneti M., Kopač., Doležal M. 1994. Zeleni sistem Ljubljane – zasnova. Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Inštitut za krajinsko arhitekturo: 85 str.
- Panoramio. 2010
<http://www.panoramio.com/photo/3366510>
- Pogačnik A. 1999. Urbanistično planiranje. Univerzitetni učbenik. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo: 252 str.
- Prostorski plan Mestne občine Maribor: Urbanistična zasnova mesta Maribor. Šmid A (ur.). Maribor, Mestna občina Maribor. 2004: 75 str.
- Prostorska zasnova. Prostorski plan Mestne občine Ljubljana. Cerar M. (ur.). 2002. Ljubljana, Mestna občina Ljubljana, Oddelek za urbanizem: 132 str.
- Roeselers. 2010
<http://www.roeselers.nl>
- Rogers R., Power A. 2000. Cities for a small country. London, Faber and Faber: 309 str.
- Simoneti M. 1992. Urejanje mestnega prostora: Javne zelene površine. Ljubljana, LUZ: 49
- Simoneti M. 1997. Mestne zelene površine: med ljubiteljstvom in stroko. Ljubljana, Znanstveno in publicistično središče: 118 str.
- Simoneti M. 1997. Usmeritve in pogoji za nadaljnji razvoj vrtičkarstva v Ljubljani: razvojno aplikativna enoletna raziskava. Ljubljana, Ljubljanski urbanistični zavod: 76 str.
- Simoneti M., Kranjc U., Vidic L. 2008. Pot, največja načrtovana javna zelena površina v Ljubljani. Ljubljana, Trajekt, Zavod za prostorsko kulturo: 97 str.
- Simoneti M. 2000. Predgovor k zborniku. V: Narava v mestu, med načrtovanim in spontanim, 7. redna konferenca Društva krajinskih arhitektov Slovenije (DKAS), oktober 2000. Matjašec D., Simoneti., Marinček P. (ur.). Ljubljana, Društvo krajinskih arhitektov Slovenije: 118
- Strategija prostorskega razvoja Slovenije. 2004. Bartol B., Bratina – Jurkovič N., Fatur A., Fon – Boštjančič N., Košak E., Lapanja A., Lenarčič F., Podlesnik F., Torbica J. (ur.). Ljubljana, Ministrstvo za okolje, prostor in energijo, Direktorat za prostor, Urad za prostorski razvoj: 75 str.

Sulič K. 2008. Analiza potreb po javnih zelenih površinah kot pomoč pri njihovem urejanju. Diplomsko delo. Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo: 129 str.

SurveyMonkey, 2010

<http://www.surveymonkey.com>

Šepec B. 1994. Vloga zelenja v urejanju malih mest – na primerih: Slovenske Konjice, Laško, Hrastnik, Šmarje pri Jelšah. Diplomsko delo. Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo: 131 str.

Šuklje E. I. 2000. Narava v mestu ali mesto v naravi. Med odnosom in načrtovanjem. V: Narava v mestu. Med načrtovanim in spontanim. Zbornik 7. redne konference Društva krajinskih arhitektov Slovenije, Ljubljana, oktober 2000. Matjašec D., Marinček P., Simoneti M. (ur.). Ljubljana, Društvo krajinskih arhitektov Slovenije: 56-60

Šuklje E. I. 2001. Spregledani potenciali odprtega prostora mesta: novi tipi in kategorije mestne krajine. Urbani izziv, 12, 2: 25-34

Šuklje E. I., Simoneti M., Goličnik B., Kolenbrand N. 2001. Zeleni sistem. Strokovna podlaga. Ljubljana, Urbanistični inštitut Republike Slovenije: 59 str.

TTN 25 – Temeljni topografski načrt v merilu 1: 25000. 1999. Maribor, Služba za Geografski informacijski sistem ter obdelavo podatkov (digitalni podatki v rastrski obliki)

TK 25 – Topografska karta v merilu 1:25000. 1998. Maribor, Služba za Geografski informacijski sistem ter obdelavo podatkov (digitalni podatki v rastrski obliki)

Uredba o prostorskem redu Slovenije. 2004. Ur.l. RS št. 122/04

Vektorske podlage prostorskih podatkov Mestne občine Maribor. 2010. Služba za Geografski informacijski sistem ter obdelavo podatkov, Maribor

Vulgare. 2010

<http://www.vulgare.net>

Zeleni sistem. Delovno gradivo. 2010. Maribor, Zavod za urbanizem Maribor: 46 str.

10.2 DRUGI VIRI

DOF 1 infra – Digitalni ortofoto posnetek, infrardeči spekter. Merilo 1 : 100. 2009. Maribor, Služba za Geografski informacijski sistem ter obdelavo podatkov (digitalni podatki v rastrski obliki)

- Gazvoda D. 2001. Vloga in pomen zelenega prostora v novejših stanovanjskih soseskah. Urbani izziv, 12, 2: 35-42
- Jurkovič S. 1992. Analiza krajinskih enot mestnega obrobja kot prispevek k načrtovanju zelenega sistema Ljubljane. Diplomsko naloga. Ljubljana. Biotehniška fakulteta. Oddelek za krajinsko arhitekturo: 146 str.
- Maribor 1948. Digitalizirano gradivo. Maribor, Arhiv Sektorja za urejanje prostora Mestne občine Maribor (Izpis iz baze podatkov, maj, 2010)
- Marušič I. 1999. Mesta in krajinsko okolje, Mesta in urbanizacija. Ljubljana, Svet za varstvo okolja Republike Slovenije: 38-40
- Simoneti M. 1993. Javne zelene površine. Predstavitev raziskovalne naloge in delovnih tez (2. del). Urbani izziv, 23/25: 83-89
- Tibbalds F. 2003. Making people-friendly towns: improving the public environment in towns and cities. London, Spon Press: 116 str.
- TTN 5 – Temeljni topografski načrt v merilu 1: 5000. 1999. Maribor, Služba za Geografski informacijski sistem ter obdelavo podatkov (digitalni podatki v rastrski obliki)
- Uredba o vodovarstvenem območju za vodno telo vodonosnikov Ruš, Vrbanskega platoja, Limbuške dobrane in Dravskega polja. Ur. l. RS, št.24/07

ZAHVALA

Za napotke, koristne informacije in korektnost odnosa se zahvaljujem mentorici prof. dr. Ani Kučan.

Za pobudo teme diplomske naloge, usmerjanje in napotke se zahvaljujem mestnemu arhitektu Maribora Stojanu Skalickemu.

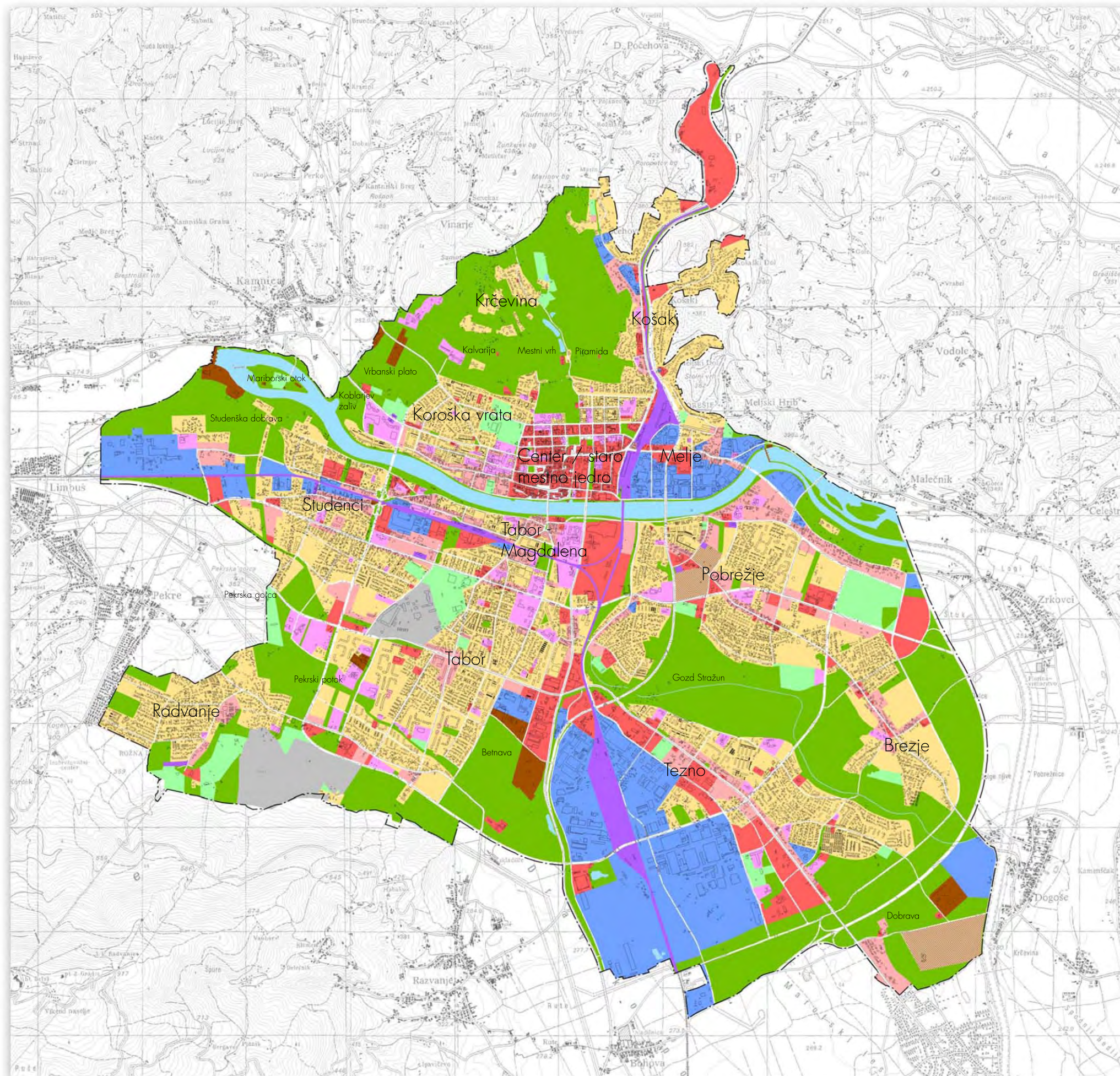
Zahvaljujem se celotnemu oddelku Sektorja za urejanje prostora, Mestne občine Maribor za spodbujanje, konstruktivne pogovore, za vpogled in izkušnjo realnosti upravljanja s prostorom.

Zahvaljujem se Službi za geografski informacijski sistem in obdelavo podatkov Mestne občine Maribor za posredovanje prostorskih podatkov. Še posebej Stašku Vešligaju za koristne nasvete in pomoč pri obdelavi podatkov.

Hvala prijateljem, znancem in vsem, ki so kakorkoli prispevali pri zbiranju podatkov, mi pomagali odkrivati skrite potenciale mesta, me spodbujali in stali ob strani.

Na koncu zahvala celotni družini za potrpežljivost, nasvete in nenehno spodbujanje. Hvala mami Ani za lektoriranje naloge.

11 PRILOGE

Legenda:

- Površine za centralne dejavnosti
- Površine za kulturne, izobraževalne in socialne dejavnosti
- Površine za komunalno in energetiko
- Območje izključne rabe za potrebe obrambe
- Površine za pokopališča
- Površine za promet
- Površine za proizvodnjo in skladiščenje
- Površine za šport
- Površine za stanovanja in dopolnilne dejavnosti
- Površine za stanovanja
- Vodne površine
- Zelene površine

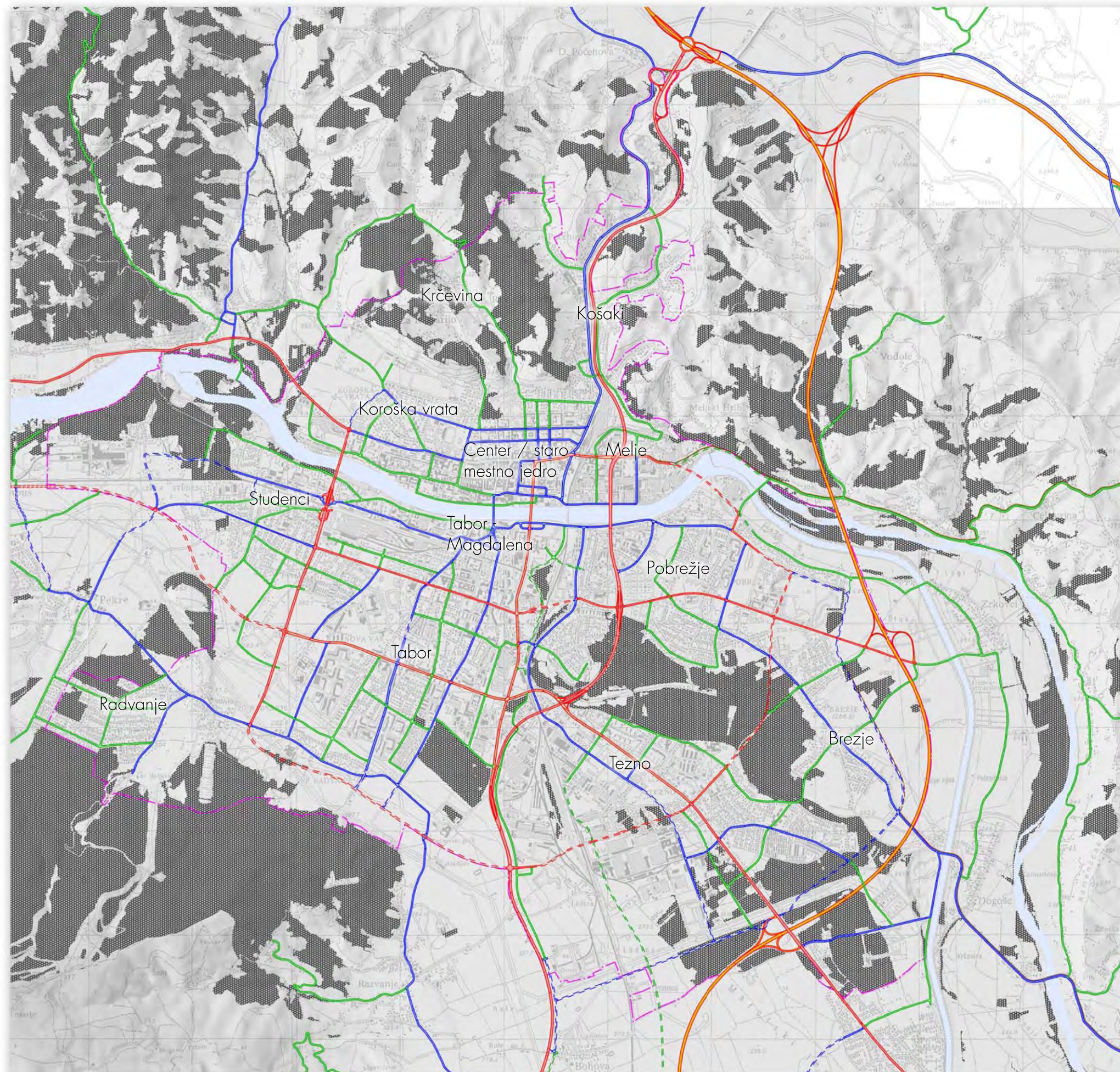
Območje obdelave

PRILOGA A: Namenska raba prostora

M 1:40 000

Klemenčič M. Zeleni sistem mesta Maribor s poudarkom na vzpostavitvi javnih zelenih površin v novem delu južno od Drave.
Diplomsko delo. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo, 2011

Legenda:

- Mestne ceste
- Zbirne mestne ceste
- Glavne mestne ceste
- Državne ceste
- Avtoceste
- - - Zbirne mestne ceste - predvideno *
- - - Mestne ceste - predvideno *
- - - Glavne mestne ceste - predvideno *
- Meja UZMM
- Stavbe
- Drava
- Gozd

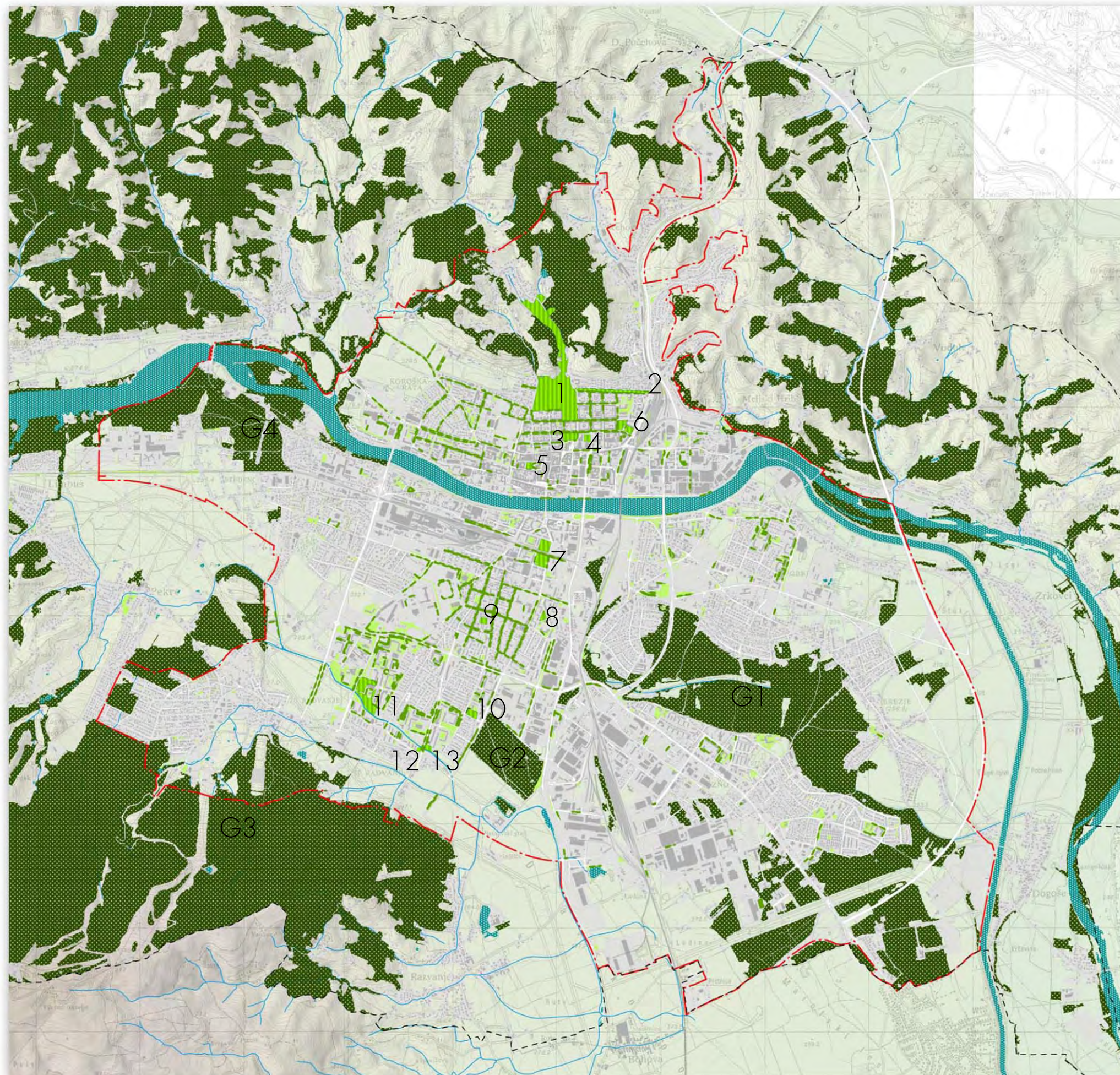
* ceste predvidene za izgradnjo ali predvidene za rekonstrukcijo

PRILOGA B: Prometna organizacija mesta

M 1:40 000

Klemenčič M. Zeleni sistem mesta Maribor s poudarkom na vzpostavitvi javnih zelenih površin v novem delu južno od Drave.
Diplomsko delo. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo, 2011

Legenda:

- Obstoječe parkovne površine
- Druge zelene površine v lasti občine (obcestno zelenje, manjše zelenice ipd)
- Gozd
- Drevoredi
- Vodne površine
- Potoki
- Železnica
- Cestno omrežje
- Grajeno tkivo
- Meja UZMM
- Meja občine

ŠIFRANT:

1. Mestni park	11. Park ob Pekrskem potoku
2. Tomšičev drevored	12. Park ob Pekrskem potoku (južni del)
3. Trg generala Maistra	13. Park ob Pekrskem potoku (Staneta severja)
4. Unionski plato	
5. Slomškov trg	
6. Trg Borisa Kidriča	
7. Magdalenski park	G1. Gozd Stražun
8. Park ob Celjski ulici	G2. Betnavski gozd
9. Schreinerjev trg	G3. Gozdovi Pohorja
10. Ertlov gozdček	G4. Studenška dobara

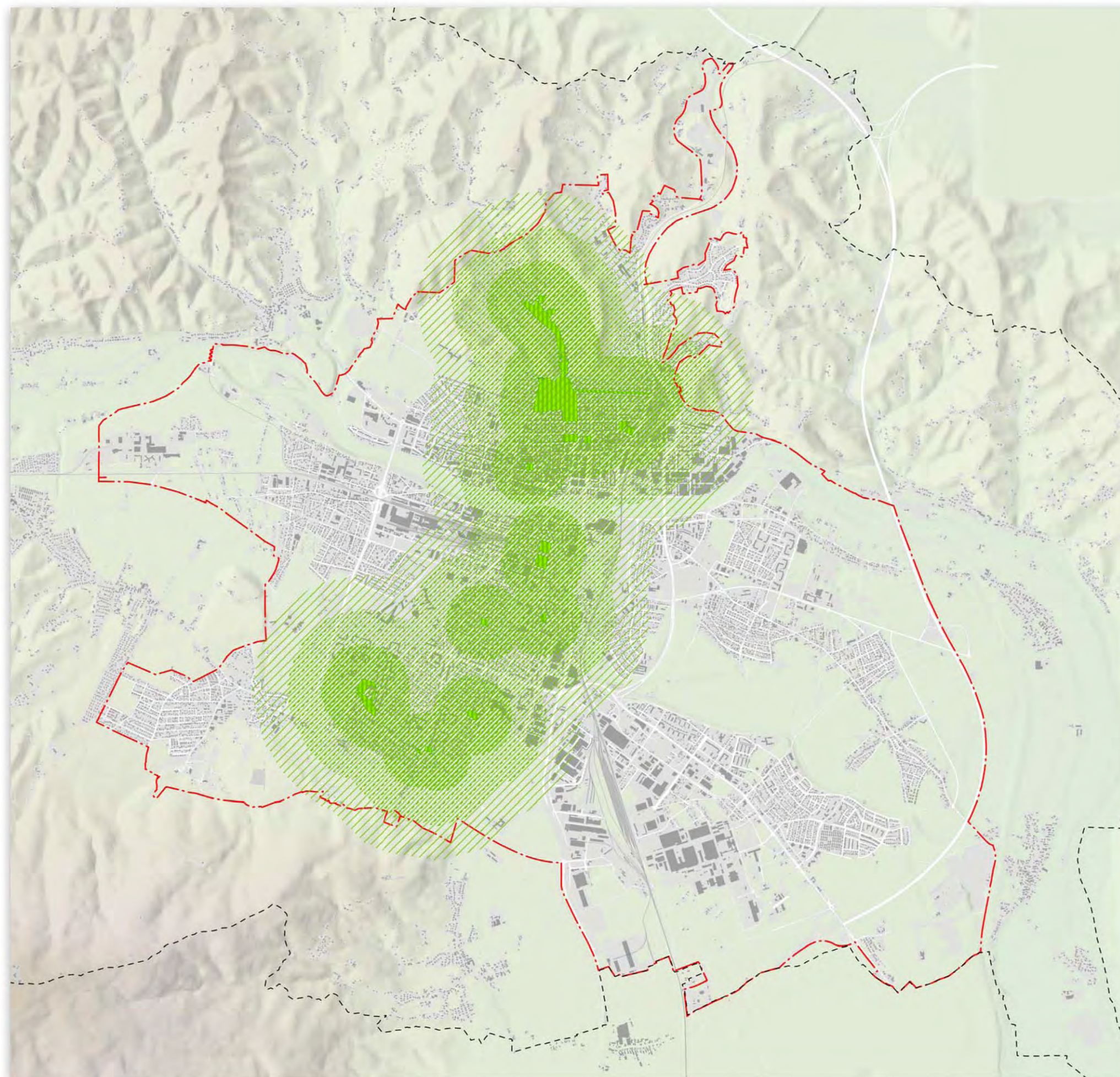
PRILOGA C:

Inventarizacija - parki, drevoredi in druge zelene površine

M 1:40 000

Klemenčič M. Zeleni sistem mesta Maribor s poudarkom na vzpostavitvi javnih zelenih površin v novem delu južno od Drave.
Diplomsko delo. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo, 2011

Legenda:

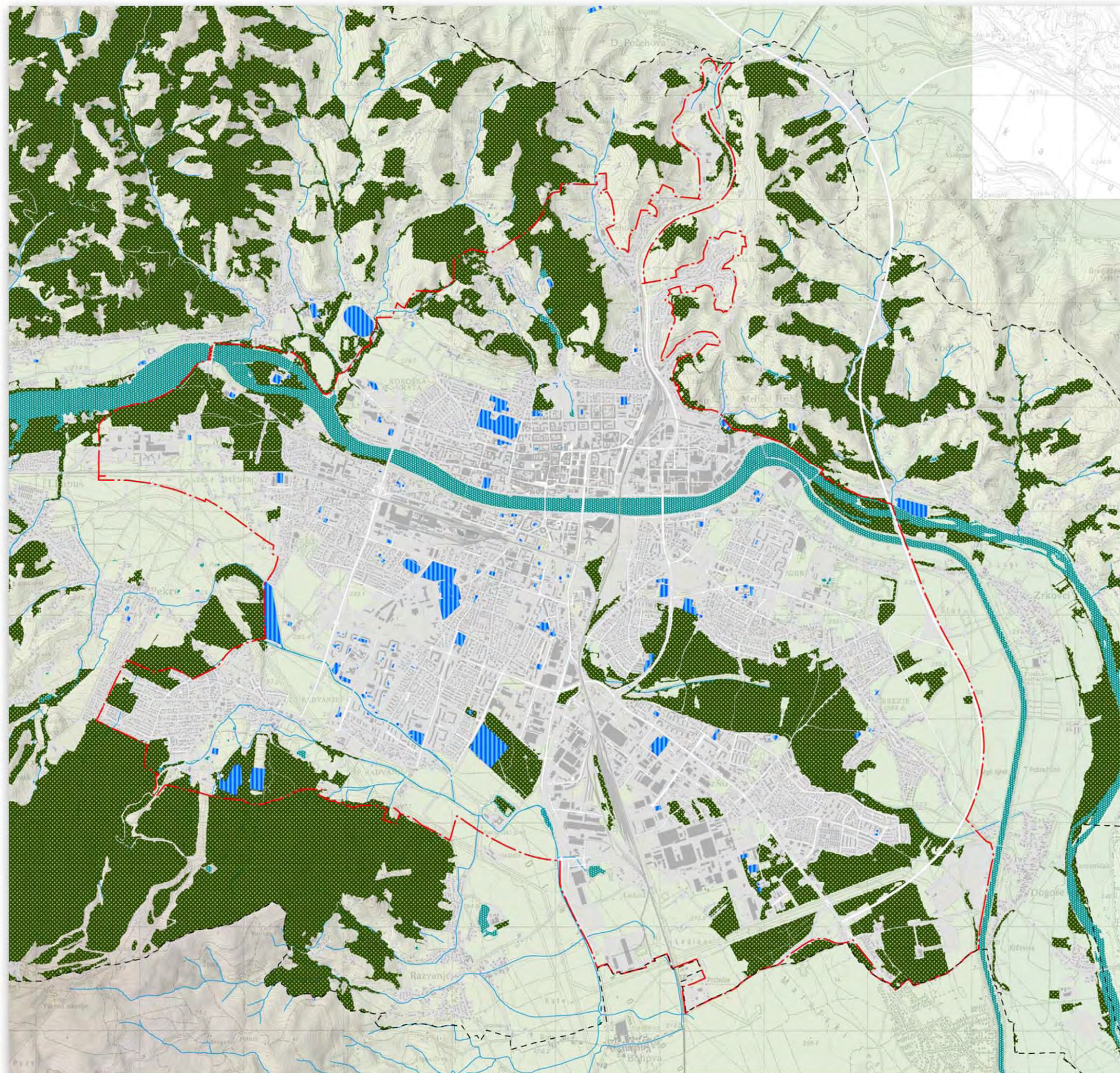
- Parkovne površine
- Dostopnost 5 minut
- Dostopnost 10 minut
- Dostopnost 15 minut
- Grajeno tkivo
- Cestno omrežje
- Železnica
- Meja UZMM
- Meja občine

PRILOGA D:
Dostopnost parkovnih površin

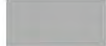
M 1:40 000

Klemenčič M. Zeleni sistem mesta Maribor s poudarkom na vzpostavitvi javnih zelenih površin v novem delu južno od Drave.
Diplomsko delo. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo, 2011

Legenda:

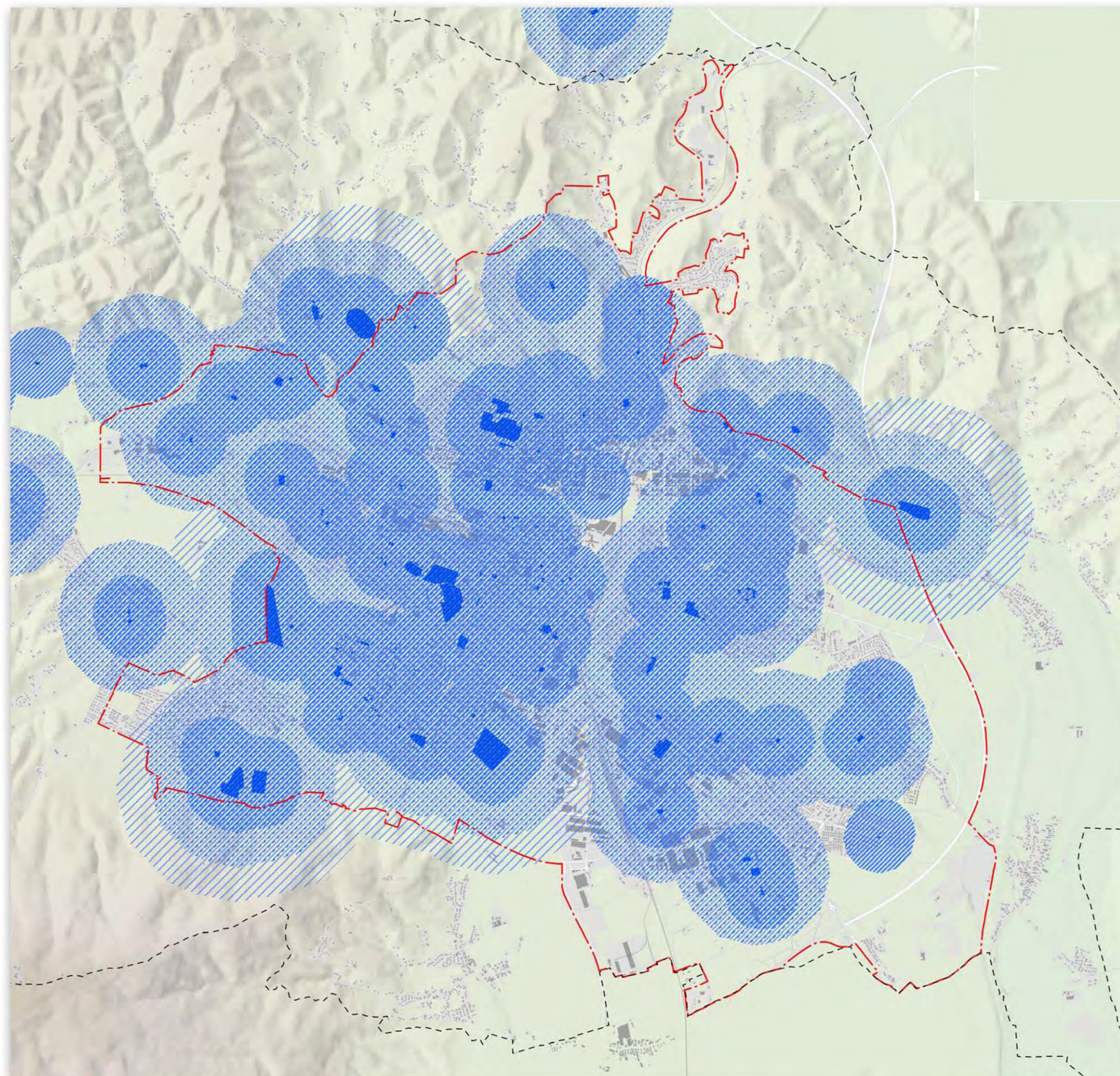
- Rekreatijske površine in objekti
- Gozd
- Potoki
- Vodne površine
- Železnica
- Cestno omrežje
- Grajeno tkivo
- Meja UZMM
- Meja občine

PRILOGA E:
Inventarizacija - rekreacijske
površine in objekti

M 1:40 000

Klemenčič M. Zeleni sistem mesta Maribor s poudarkom
na vzpostavitvi javnih zelenih površin v novem delu južno
od Drave.
Diplomsko delo. Ljubljana, Univerza v Ljubljani,
Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo,
2011

Legenda:

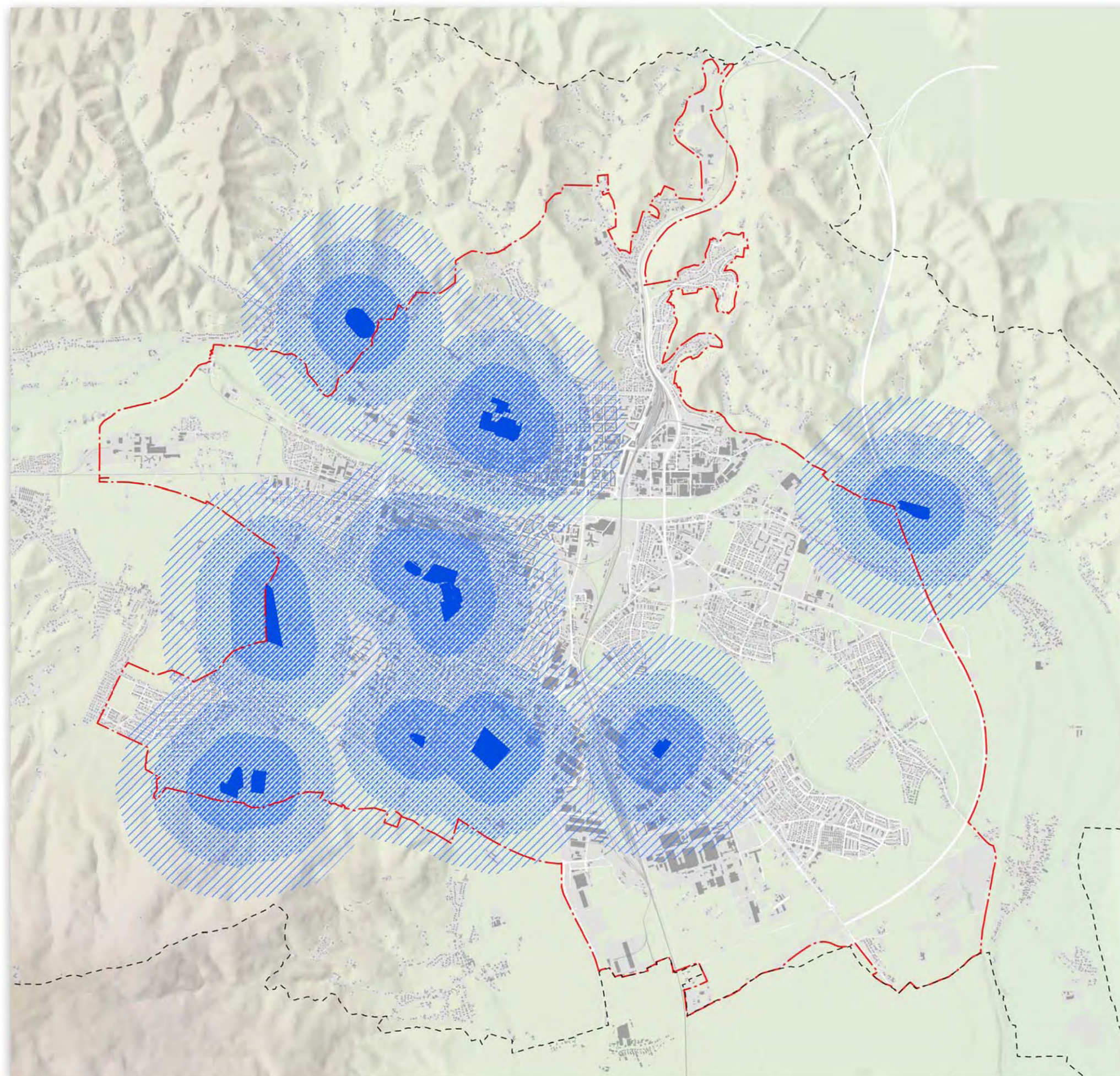
- Rekreatijske površine in objekti
- Dostopnost 15 minut
(za površine večje od 10.000 m²)
- Dostopnost 10 minut
(za površine večje od 1.000 m²)
- Dostopnost 5 minut
- Grajeno tkivo
- Cestno omrežje
- Železnica
- Meja UZMM
- Meja občine

PRILOGA F:
Dostopnost rekreacijskih površin

M 1:40 000

Klemenčič M. Zeleni sistem mesta Maribor s poudarkom na vzpostavitvi javnih zelenih površin v novem delu južno od Drave.
Diplomsko delo. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo, 2011

Legenda:

- Rekreatijske površine (večje od 10.000 m²)
- Dostopnost 5 minut
- Dostopnost 10 minut
- Dostopnost 15 minut
- Grajeno tkivo
- Cestno omrežje
- Železnica
- Meja UZMM
- Meja občine

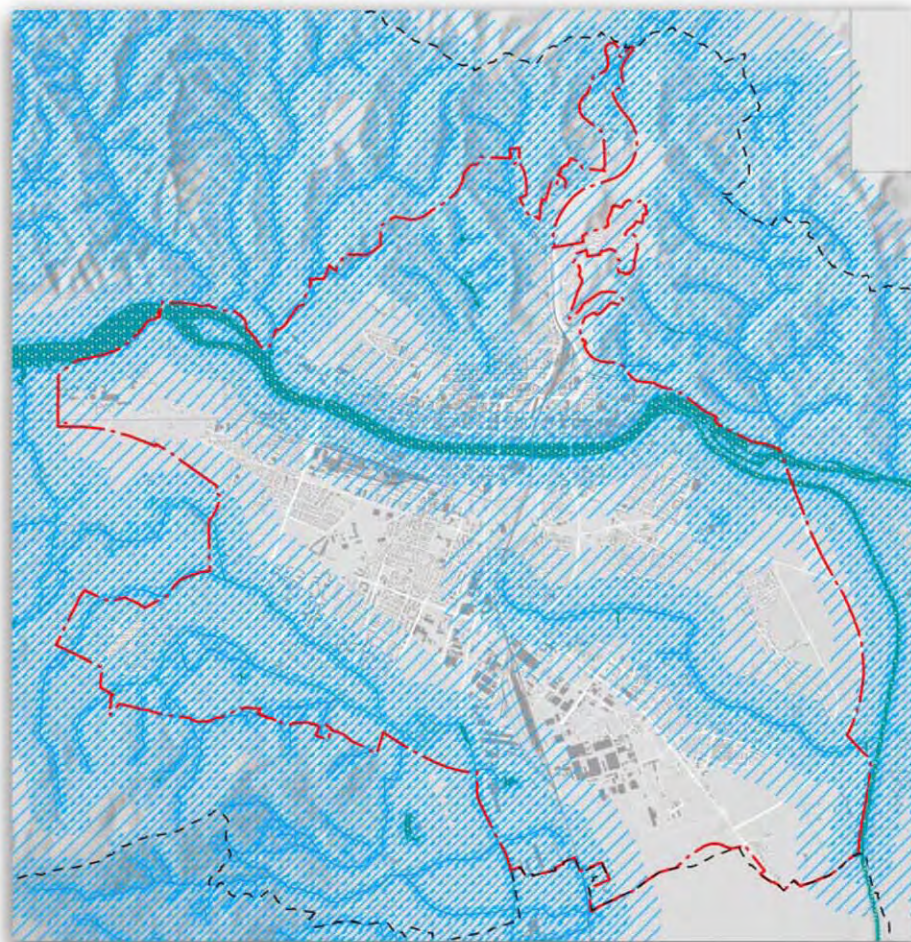
PRILOGA G:
Dostopnost rekreacijskih površin
večjih od 10.000m²

M 1:40 000

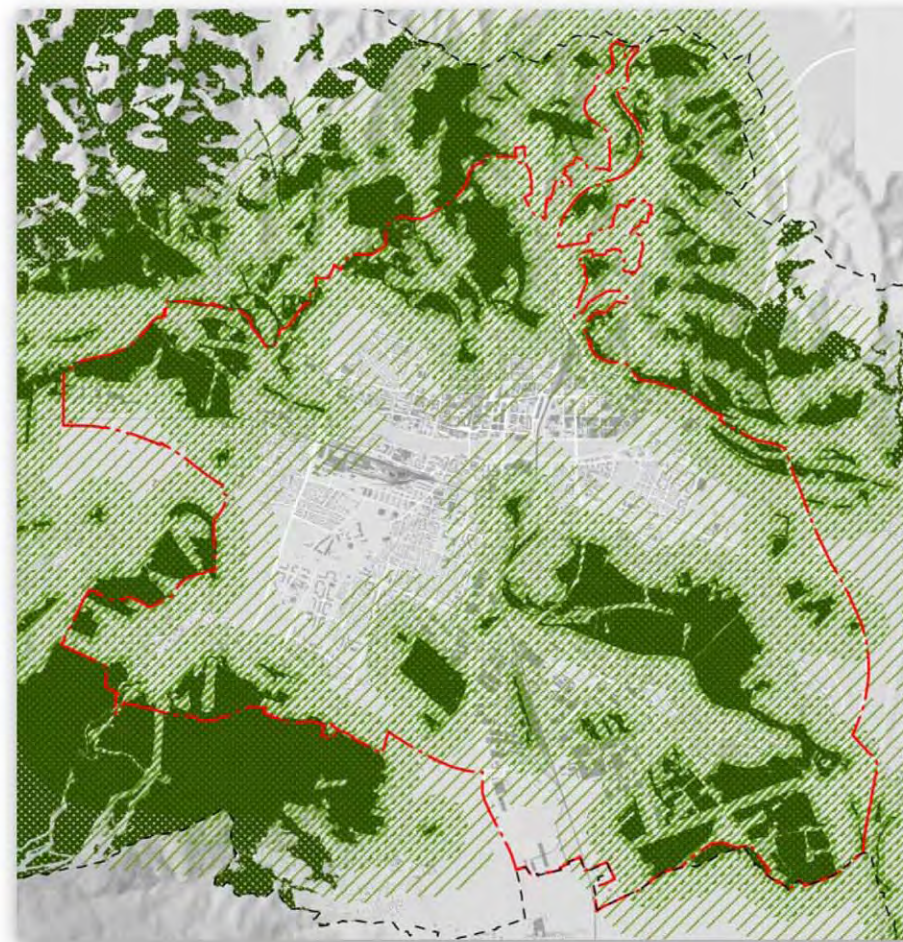

Klemenčič M. Zeleni sistem mesta Maribor s poudarkom na vzpostavitvi javnih zelenih površin v novem delu južno od Drave.
Diplomsko delo. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo, 2011

Dostopnost vode

Dostopnost gozda

Legenda:

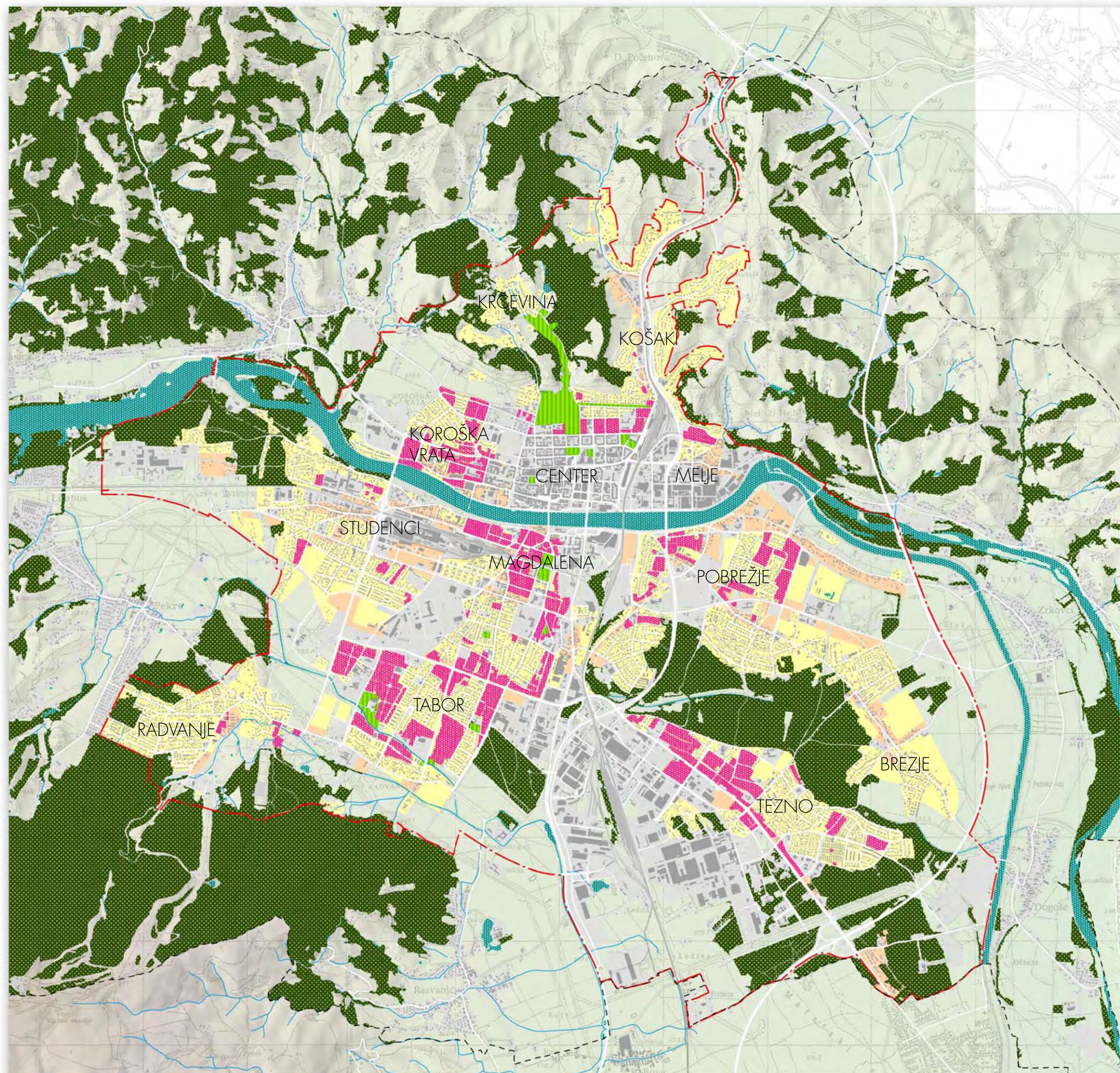
- Gozd
- Dostopnost 1 minuta
- Dostopnost 5 minut
- Dostopnost 10 minut
- Vodne površine
- Potoki
- Dostopnost 1 minuta
- Dostopnost 5 minut
- Dostopnost 10 minut
- Grajeno tkivo
- Cestno omrežje
- Železnica
- Meja UZMM
- Meja občine

PRILOGA H: Dostopnost naravnih prvin

M 1:80 000

Klemenčič M. Zeleni sistem mesta Maribor s poudarkom na vzpostavitvi javnih zelenih površin v novem delu južno od Drave.
Diplomsko delo. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo, 2011

Legenda:

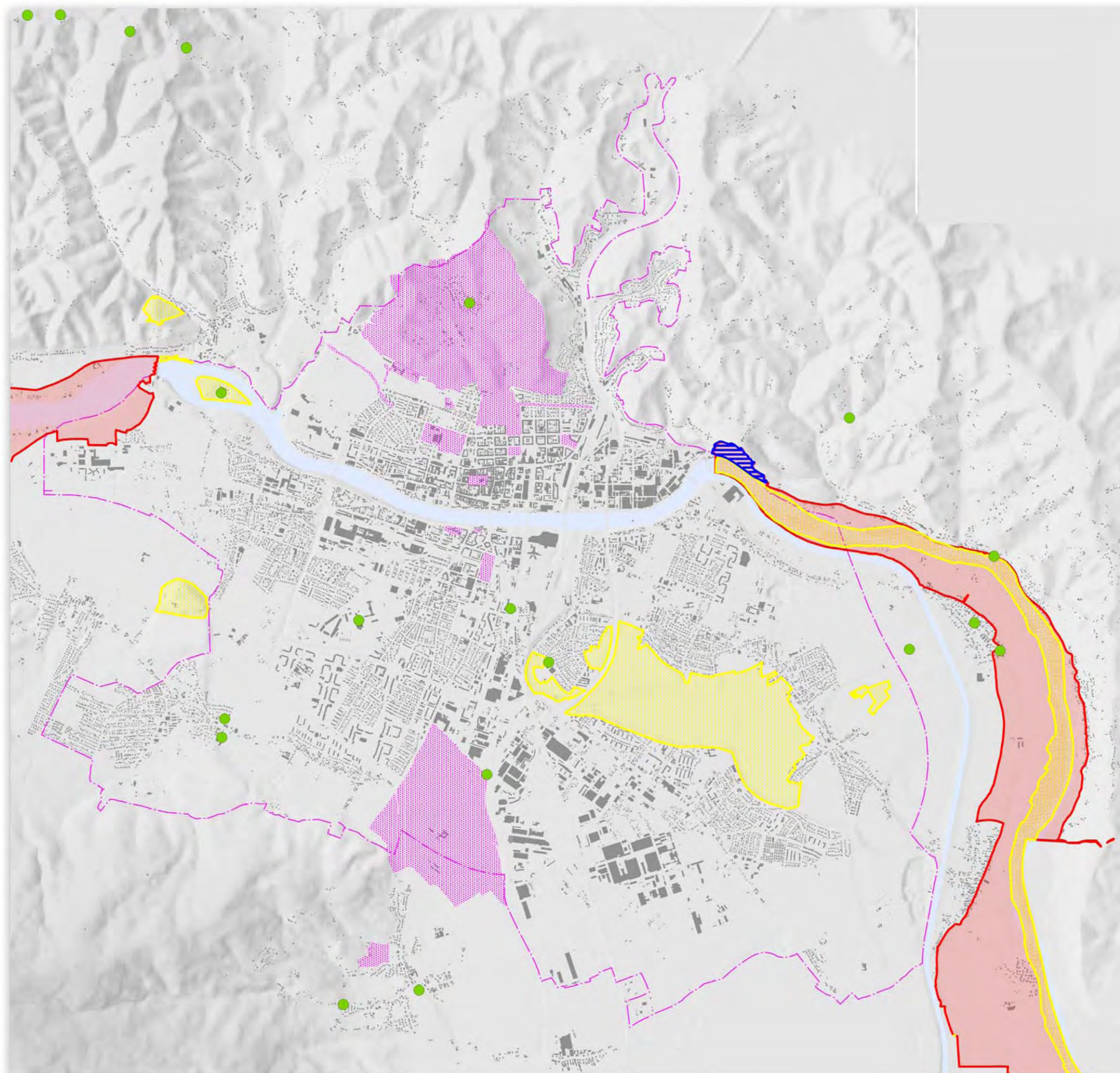
- Območja stanovanjske krajine
- Parki
- Površine za stanovanja in dopolnilne dejavnosti
- Površine za stanovanja
- Gozd
- Vodne površine
- Potoki
- Grajeno tkivo
- Cestno omrežje
- Železnica
- Meja UZMM
- Meja občine

PRILOGA I: Stanovanjska krajina

M 1:40 000

Klemenčič M. Zeleni sistem mesta Maribor s poudarkom na vzpostavitvi javnih zelenih površin v novem delu južno od Drave.
Diplomsko delo. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo, 2011

Legenda:

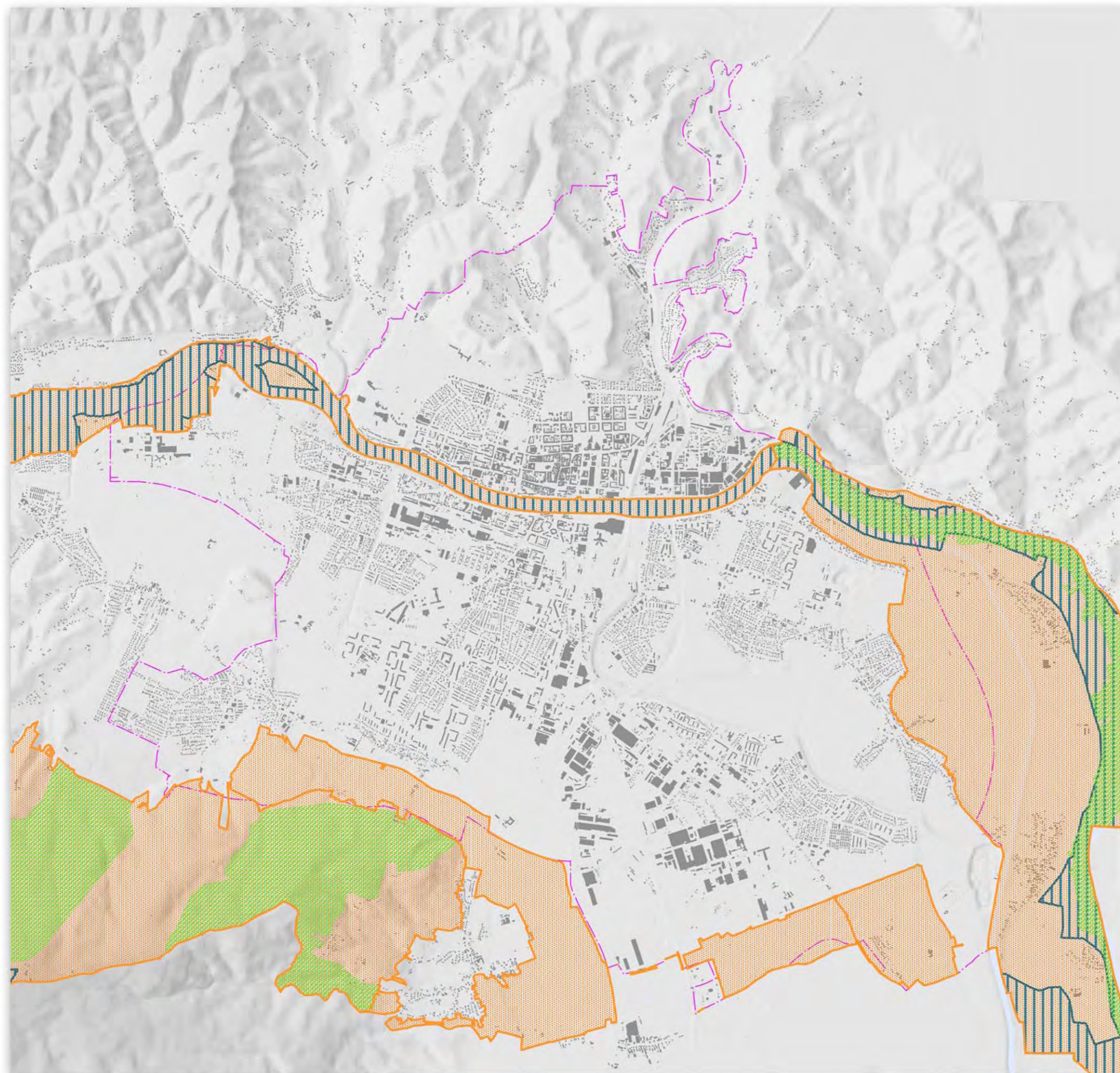
- Zavarovani točkovni objekt
- Krajinski park
- Naravni spomenik
- Parkovne ureditve
- Druge naravne znamenitosti
- Območje obdelave

PRILOGA J:
Zavarovana območja

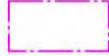
M 1:40 000

Klemenčič M. Zeleni sistem mesta Maribor s poudarkom na vzpostavitvi javnih zelenih površin v novem delu južno od Drave.
Diplomsko delo. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo, 2011

Legenda:

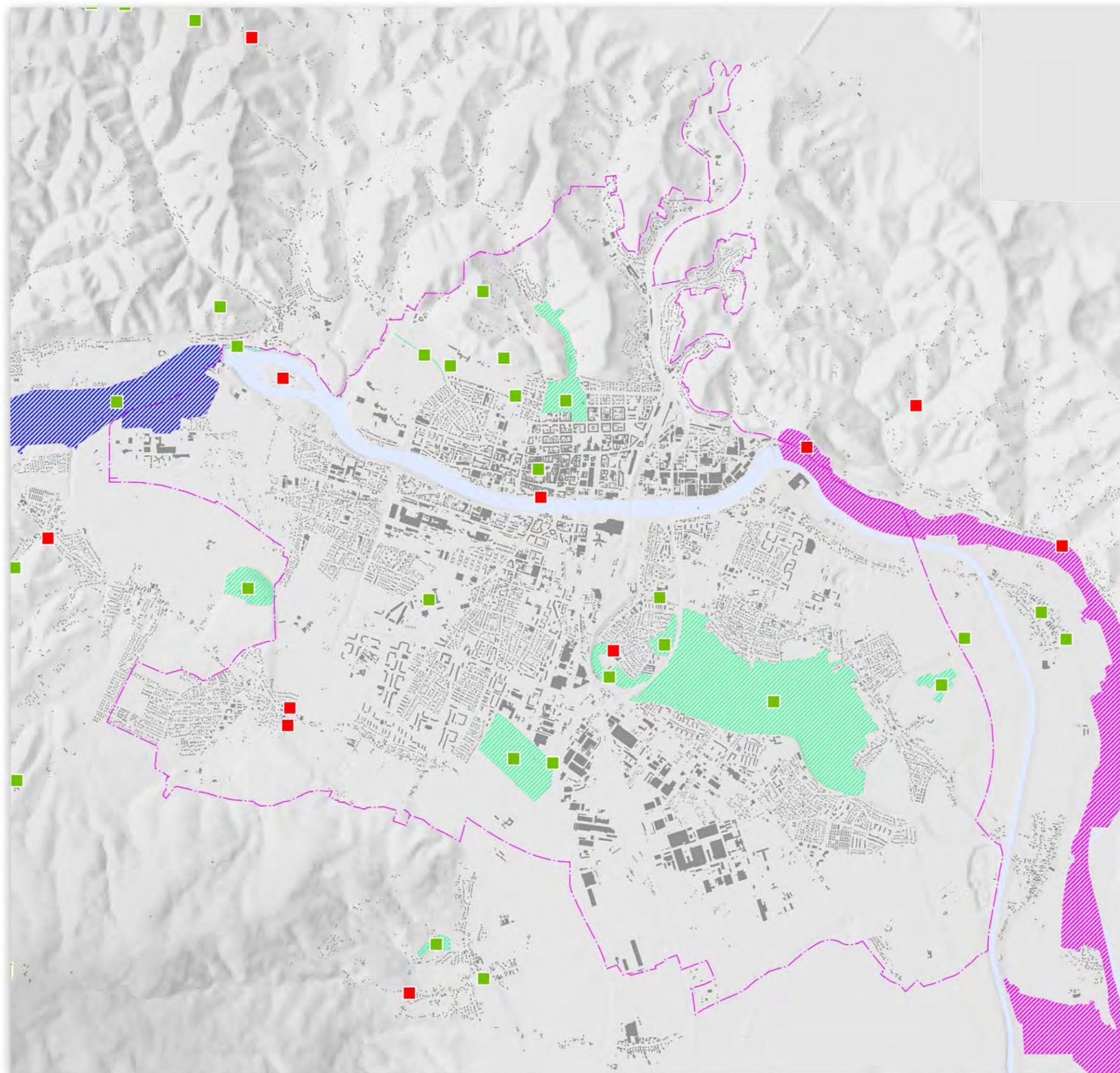
- Natura 2000 - posebna območja
- Natura 2000 - ptičja direktiva
- Ekološko pomembna območja
- Območje obdelave

PRILOGA K: Ekološko pomembna območja

M 1:40 000

Klemenčič M. Zeleni sistem mesta Maribor s poudarkom na vzpostavitvi javnih zelenih površin v novem delu južno od Drave.
Diplomsko delo. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo, 2011

Legenda:

Naravne vrednote-točke

- Lokalni pomen
- Državni pomen

Naravne vrednote-območja

- ▨ Gozdovi in parkovni gozdovi
- ▨ Akumulacijsko jezero na Dravi
- ▨ Reka Drava z rečno loko

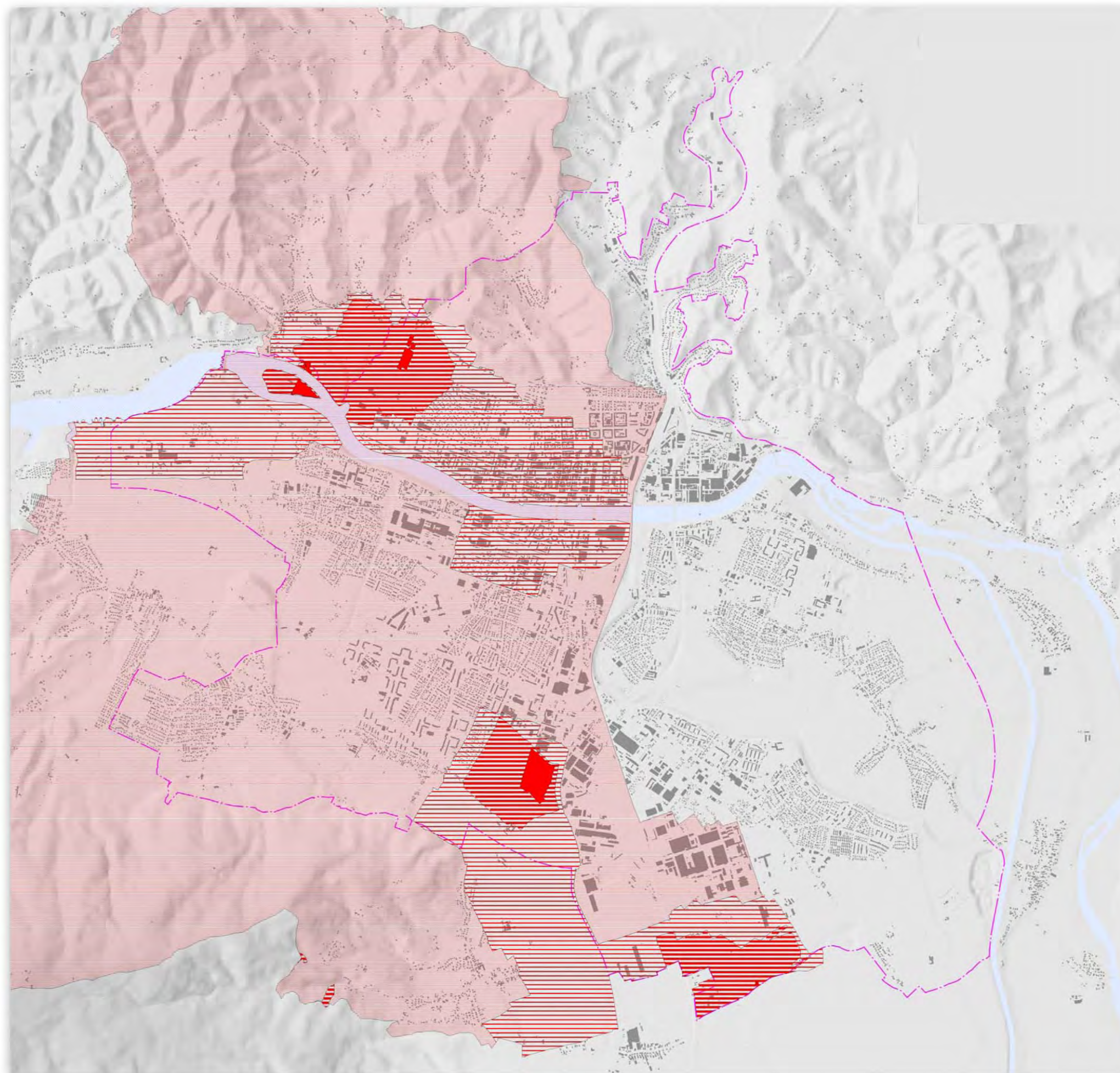
▭ Območje obdelave

PRILOGA L:
Naravne vrednote

M 1:40 000

Klemenčič M. Zeleni sistem mesta Maribor s poudarkom na vzpostavitvi javnih zelenih površin v novem delu južno od Drave.
Diplomsko delo. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo, 2011

Legenda:

- Širše vodovarstveno območje
- Ožje vodovarstveno območje
- Najožje vodovarstveno območje
- Območje zajetja

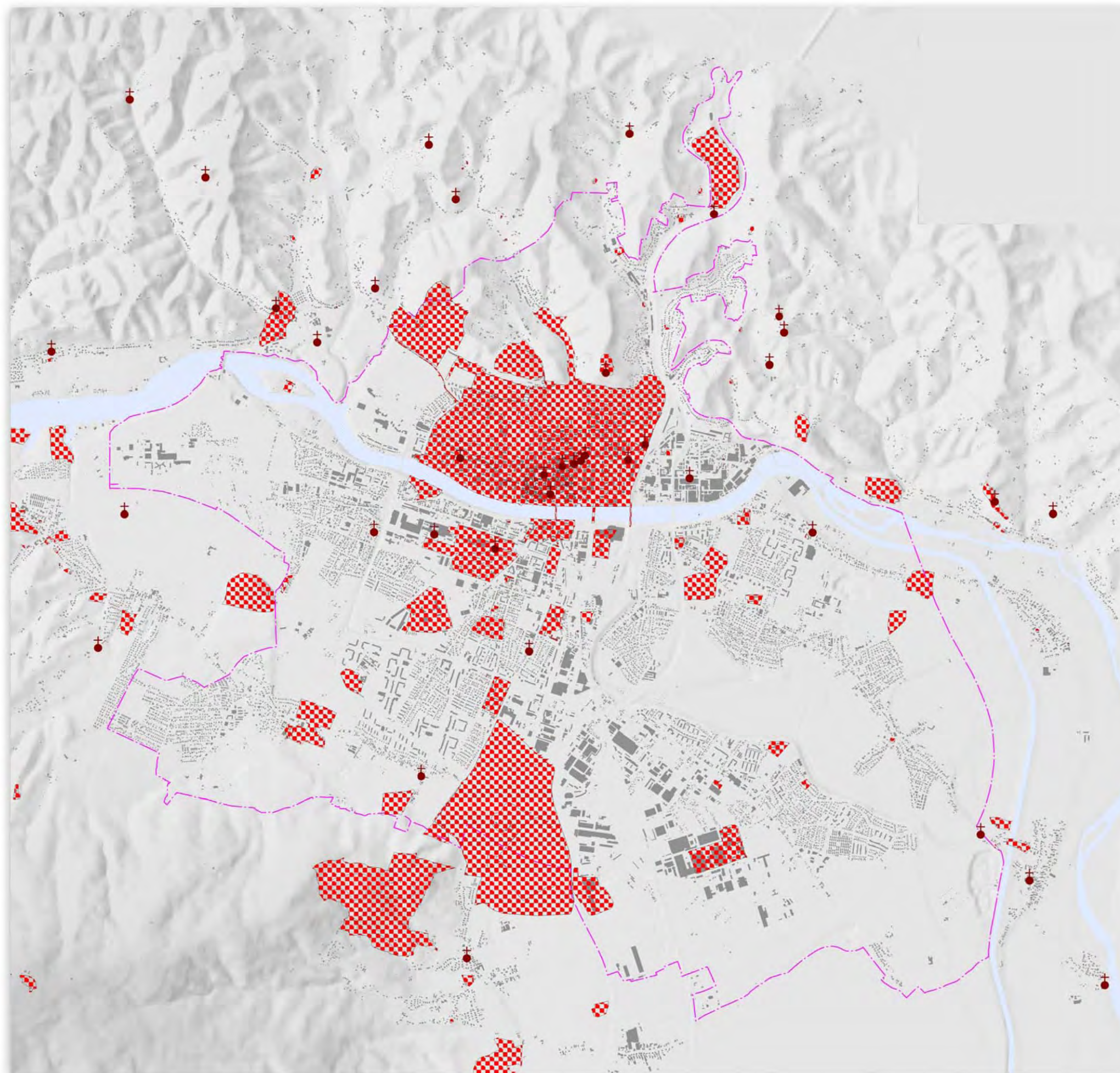
Območje obdelave

PRILOGA M: Območja varovanja vodnih virov

M 1:40 000

Klemenčič M. Zeleni sistem mesta Maribor s poudarkom na vzpostavitvi javnih zelenih površin v novem delu južno od Drave.
Diplomsko delo. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo, 2011

Legenda:

- Točkovni objekt kulturne dediščine (objekti, obeležja ipd)
- Območja kulturne dediščine
- Območje obdelave

PRILOGA N:
Kulturna dediščina

M 1:40 000

Klemenčič M. Zeleni sistem mesta Maribor s poudarkom na vzpostavitvi javnih zelenih površin v novem delu južno od Drave.
Diplomsko delo. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo, 2011

ANKETNI VPRAŠALNIK

Pozdravljeni!

Sem Marko Klemenčič, študent krajinske arhitekture. Pred vami je kratka anketa na temo rekreacija in zelene površine, ki se izvaja za namen izdelave diplomske naloge »Zeleni sistem mesta Maribor«. Anketa bo z ugotavljanjem teženj in navad prebivalcev mesta Maribor pripomogla k izdelavi boljše rešitve.

Hvala za vaš čas.

1. V prostem času se rekreiram :

a.) Da

b.) Ne

2. Pogostost rekreacije ali druge oblike preživljanja prostega časa na prostem:

a.) Mesečno

b.) Tedensko

c.) 2-3x tedensko

d.) 4-7x tedensko

3. Prebivam v mestni četrti:

a.) Koroška vrata, Center, Ivan Cankar (Košaki)

b.) Pobrežje, Brezje

c.) Tezno

d.) Magdalena, Tabor, Nova vas

e.) Studenci

f.) Radvanje

g.) Drugje:

4. Spadam v starostno skupino:

a.) 10 – 25 let

b.) 25 – 35 let

c.) 35 – 55 let

e.) 55+ let

5. Prosti čas in rekreacijo preživljam večinoma na območju (obkroži vse primerne in/ali dodaj):

a.) Znotraj mesta, na športnih/parkovnih površinah

b.) Smer SZ – Kamnica, Urban

c.) Smer Sever – Kalvarija, Mestni vrh, Piramida

d.) Smer Severovzhod – Meljski hrib, Slovenske gorice

e.) Smer vzhod – Stražun

f.) Jugovzhod – Betnava

g.) Jug - Pohorje

h.) Jugozahod – Pekrska gorca

i.) Zahod – Limbuško nabrežje

j.) Drugo:

6. Moje bivališče je od najbližjega parka, gozda ali druge javne uporabne zelene površine oddaljeno (peš dostop):

a.) Do 5 minut

b.) Do 15 minut

c.) Več

7. V mestni četrti, kjer prebivam, pogrešam (obkroži vse primerne in/ali dodaj):

a.) Parke ali druge odprte zelene površine

b.) Trge ali druge odprte tlakovane površine

c.) Urbano opremo (klopi/sedala, koši za smeti, počivalniki ipd)

d.) Urejene drevorede

e.) Kolesarske in sprehajalne steze

f.) Rekreacijske površine (igrišča, rekreacijske parke ipd)

g.)

Anketni vprašalnik				obdelava podatkov	
		Skupno število kandidatov:	95	100%	
Vprašanje:	Odgovor	Hits	%		
1. V prostem času se rekreiram	Da	88	92,63%		
	Ne	7	7,37%		
2. Pogostost rekreacije:	Mesečno	15	15,79%		
	Tedensko	36	37,89%		
	2-3x tedensko	24	25,26%		
	4-7x tedensko	20	21,05%		
3. Prebivam v mestni četrti:	Koroška vrata, Center, Košaki	28	29,47%		
	Pobrežje, Brezje	8	8,42%		
	Tezno	8	8,42%		
	Magdalena, Tabor, Nova vas	25	26,32%		
	Studenci	6	6,32%		
	Radvanje	12	12,63%		
4. Spadam v starostno skupino:	10 do 25 let	25	26,32%		
	25 do 35 let	28	29,47%		
	35 do 55 let	35	36,84%		
	nad 55 let	7	7,37%		
5. Prosti čas in rekreacijo preživljam pretežno na območju:	Znotraj mesta, na športnih in parkovnih površinah	39	41,05%		
	Smer SZ - Kamnica	19	20,00%		
	Smer sever - Kalvarija, Mestni vrh, Piramida	29	30,53%		
	Smer severovzhod - Meljski hrib, Slo. Gorice	10	10,53%		
	Smer vzhod - Stražun	8	8,42%		
	Smer jugovzhod - Betnava	10	10,53%		
	Smer jug - Pohorje	51	53,68%		
	Smer jugozahod - Pekrska gorca	20	21,05%		
	Smer zahod - Limbuško nabrežje	7	7,37%		
	Drugo	4	4,21%		
6. Moje bivališče je od najbližjega parka, gozda ali druge javne uporabne zelene površine oddaljeno peš:	Do 5 minut	56	58,95%		
	Do 15 minut	30	31,58%		
	Več	8	8,42%		
7. V mestni četrti kjer prebivam, pogrešam:	Parke ali druge odprte zelene površine	35	36,84%		
	Trge ali druge tlakovane površine	6	6,32%		
	Urbano opremo	45	47,37%		
	Urejene drevorede	29	30,53%		
	Kolesarske in sprehajalne poti	49	51,58%		
	Rekreacijske površine	43	45,26%		
	Drugo	2	2,11%		
	Nič	4	4,21%		

PRILOGA O:
Anketni vprašalnik in povzetek
rezultatov

Klemenčič M. Zeleni sistem mesta Maribor s poudarkom na vzpostavitvi javnih zelenih površin v novem delu južno od Drave.
Diplomsko delo. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo, 2011

ANKETNI VPRAŠALNIK

Pozdravljeni!

Sem Marko Klemenčič, študent krajske arhitekture. Pred vami je kratka anketa na temo rekreacija in zelene površine, ki se izvaja za namen izdelave diplomske naloge »Zeleni sistem mesta Maribor«. Anketa bo z ugotavljanjem teženj in navad prebivalcev mesta Maribor pripomogla k izdelavi boljše rešitve.

Hvala za vaš čas.

1. V prostem času se rekreiram :

a.) Da

b.) Ne

2. Pogostost rekreacije ali druge oblike preživljanja prostega časa na prostem:

a.) Mesečno

b.) Tedensko

c.) 2-3x tedensko

d.) 4-7x tedensko

3. Prebivam v mestni četrti:

a.) Koroška vrata, Center, Ivan Cankar (Košaki)

b.) Pobrežje, Brezje

c.) Tezno

d.) Magdalena, Tabor, Nova vas

e.) Studenci

f.) Radvanje

g.) Drugje:

4. Spadam v starostno skupino:

a.) 10 – 25 let

b.) 25 – 35 let

c.) 35 – 55 let

e.) 55+ let

5. Prosti čas in rekreacijo preživljam večinoma na območju (obkroži vse primerne in/ali dodaj):

a.) Znotraj mesta, na športnih/parkovnih površinah

b.) Smer SZ – Kamnica, Urban

c.) Smer Sever – Kalvarija, Mestni vrh, Piramida

d.) Smer Severovzhod – Meljski hrib, Slovenske gorice

e.) Smer vzhod – Stražun

f.) Jugovzhod – Betnava

g.) Jug - Pohorje

h.) Jugozahod – Pekrska gorca

i.) Zahod – Limbuško nabrežje

j.) Drugo:

6. Moje bivališče je od najbližjega parka, gozda ali druge javne uporabne zelene površine oddaljeno (peš dostop):

a.) Do 5 minut b.) Do 15 minut c.) Več

7. V mestni četrti, kjer prebivam, pogrešam (obkroži vse primerne in/ali dodaj):

a.) Parke ali druge odprte zelene površine

b.) Trge ali druge odprte tlakovane površine

c.) Urbano opremo (klopi/sedala, koši za smeti, počivalniki ipd)

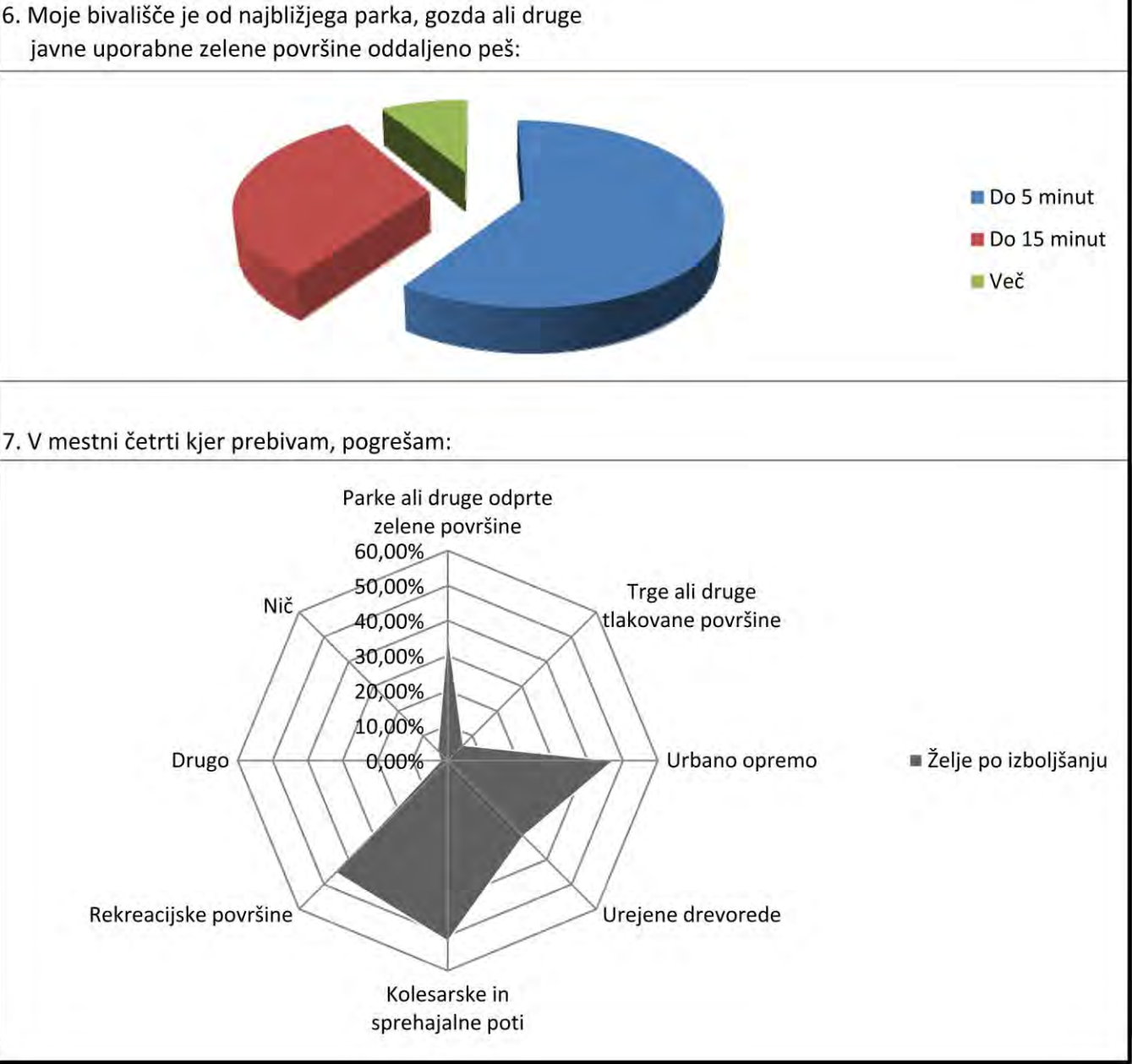
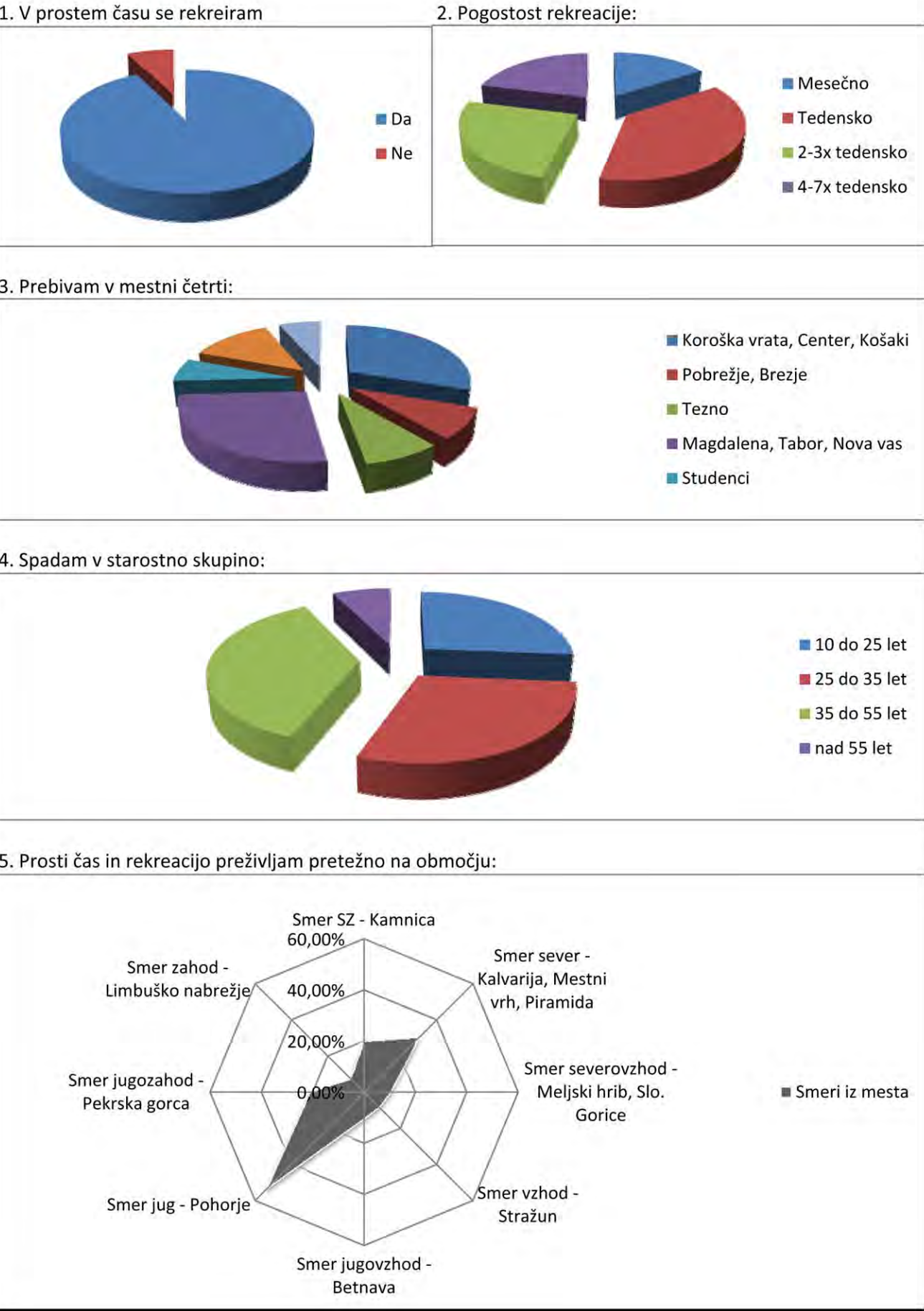
d.) Urejene drevorede

e.) Kolesarske in sprehajalne steze

f.) Rekreacijske površine (igrišča, rekreacijske parke ipd)

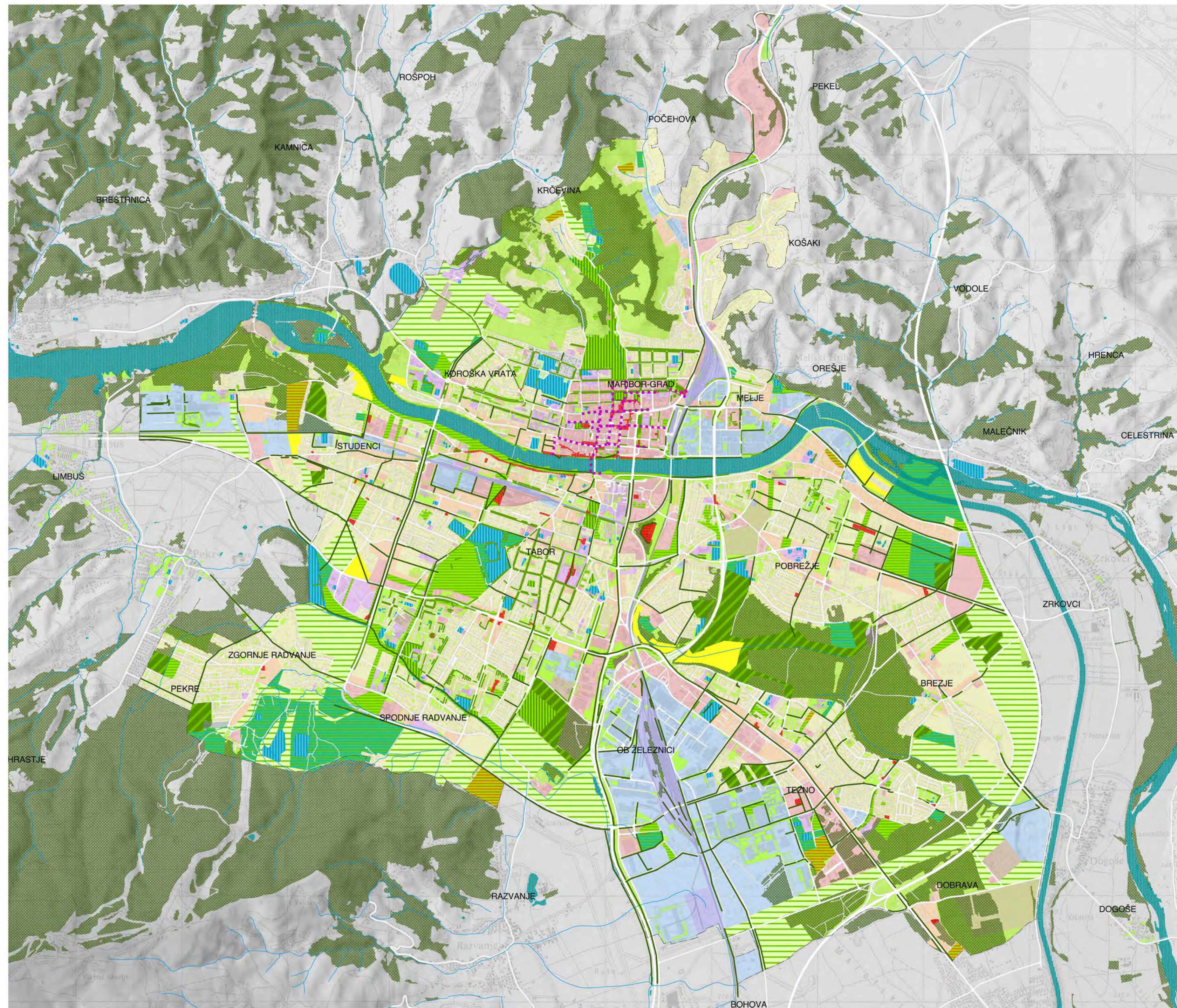
g.)

Anketni vprašalnik - grafična obdelava podatkov

PRILOGA P:
Grafični prikaz rezultatov

Klemenčič M. Zeleni sistem mesta Maribor s poudarkom na vzpostavitvi javnih zelenih površin v novem delu južno od Drave.
Diplomsko delo. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo, 2011

Legenda:

- Drevoredi
- Drevoredi (obstoječi)
- Urbana oprema
- Trgi in parkovni trgi
- Park
- Parkovne površine (obstoječe)
- Športni park
- Rekreacijski park
- Športne in rekreacijske površine (obstoječe)
- Parkovna krajina
- Parkovna urejena površine namenjene vrtničarjem
- Parkovni gozd
- Gozd (obstoječe)
- Površine posebnega pomena (obstoječe)

- Namenska raba prostora po Urbanistični zasnovi mesta:
- Zelene površine *
 - Centralne dejavnosti
 - Druge zelene površine
 - Površine za stanovanja
 - Površine za stanovanja in dopolnilne dejavnosti
 - Površine za promet
 - Pokoplišča in komunala
 - Površine za proizvodnjo in skladiščenje
 - Površine za kulturne, izobraževalne in socialne dejavnosti

- Druge:
- Vodna površina
 - Polok
 - Stavbe
 - Ceste
 - Železnica
 - Meja obdelave

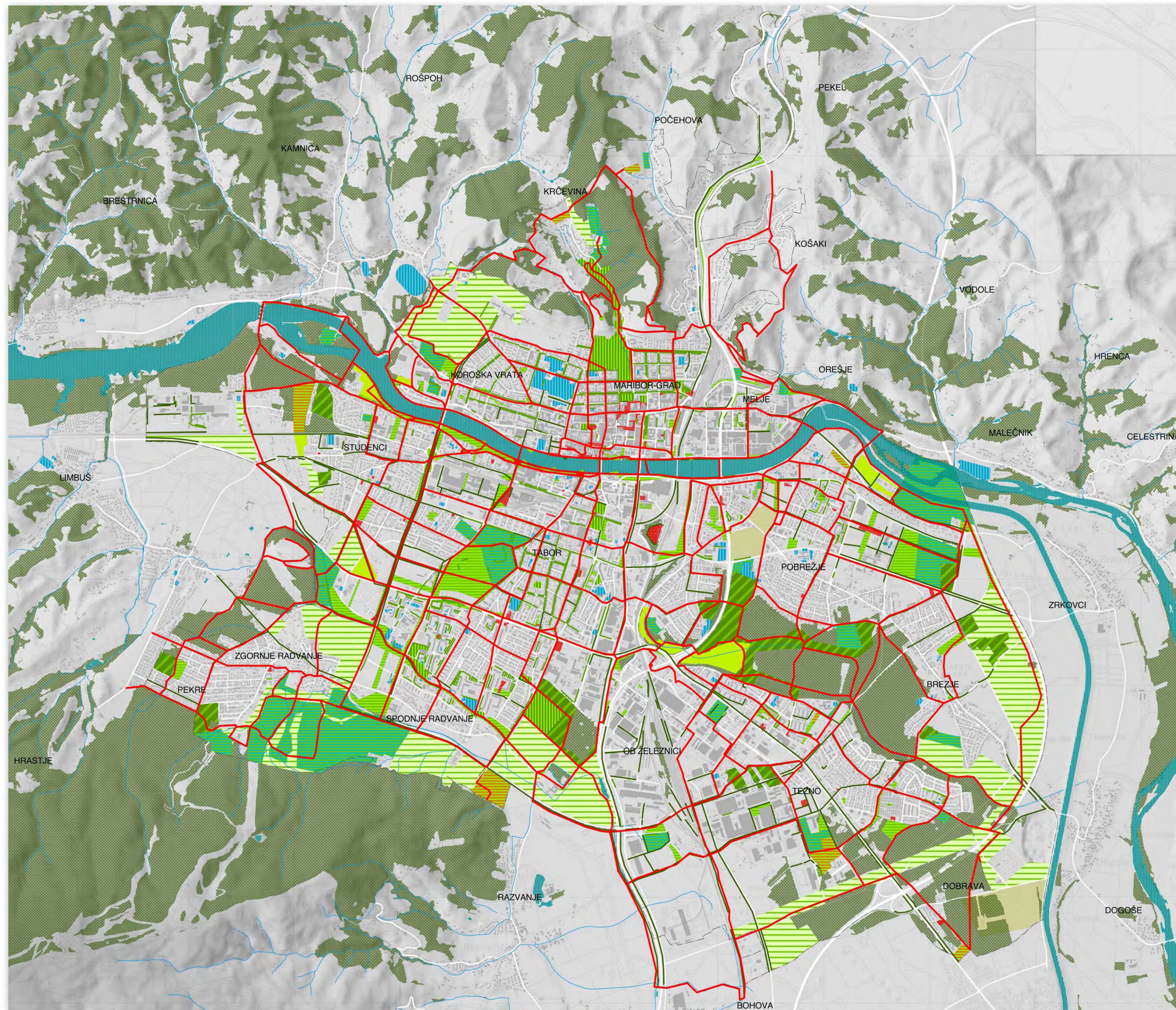
* označuje površine, katere v okviru zelenega sistema mesta niso bile podrobno tipološko opredeljene

PRILOGA R: Zasnova

M 1:25.000

Klemenčič M. Zeleni sistem mesta Maribor s poudarkom na vzpostavitvi javnih zelenih površin v novem delu južno od Drave.
Diplomsko delo. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo, 2011

Legenda:

- Potek funkcijske povezave
- Drevoredi (predvideni)
- Drevoredi (obstoječi)
- Trgi in parkovni trgi
- Park
- Parkovne površine (obstoječe)
- Športni park
- Rekreacijski park
- Športne in rekreacijske površine (obstoječe)
- Parkovna krajina
- Parkovno urejena površina namenjena vtičkarjem
- Parkovni gozd
- Gozd (obstoječe)
- Površine posebnega pomena

- Druško:
- Vodna površina
 - Potok
 - Stavbe
 - Ceste
 - Železnica
 - Meja obdelave

PRILOGA S: Karta funkcijskih povezav

M 1:25.000

Klemenčič M. Zeleni sistem mesta Maribor s poudarkom na vzpostavitvi javnih zelenih površin v novem delu južno od Drave.
Diplomsko delo. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo, 2011

Legenda:

- Ceste
- Objekti
- Površinska voda
- Trgi (*staro mestno jedro ni zajeto)
- Drevored (ali druga linijska zasaditev)
- Gozd
- Parkovni gozd (pasivna rekreacija)
- Območja vrtičkanja (obstoječe)
- Športne površine (obstoječe)
- Športni park
- Rekreativski park
- Park
- Parkovna krajina

PRILOGA T: Prostorski prikaz; Obstoječe stanje

Klemenčič M. Zeleni sistem mesta Maribor s poudarkom na vzpostavitvi javnih zelenih površin v novem delu južno od Drave.
Diplomsko delo. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo, 2011

Legenda:

- Ceste
- Objekti
- Površinska voda
- Trgi (*staro mestno jedro ni zajeto)
- Drevored (ali druga linijska zasaditev)
- Gozd
- Parkovni gozd (pasivna rekreacija)
- Območja parkovnega vrtičkanja
- Športne površine (obstoječe)
- Športni park
- Rekreacijski park
- Park
- Parkovna krajina

PRILOGA U: Prostorski prikaz; Željeno stanje

Klemenčič M. Zeleni sistem mesta Maribor s poudarkom na vzpostavitvi javnih zelenih površin v novem delu južno od Drave.
Diplomsko delo. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo, 2011

Legenda:

- Ceste
- Objekti
- Površinska voda
- Trgi (*staro mestno jedro ni zajeto)
- Drevored (ali druga linijska zasaditev)
- Gozd
- Parkovni gozd (pasivna rekreacija)
- Območja parkovnega vrtičkanja
- Športne površine (obstoječe)
- Športni park
- Rekreacijski park
- Park
- Parkovna krajina

PRILOGA V: Prostorski prikaz; Željeno stanje

Klemenčič M. Zeleni sistem mesta Maribor s poudarkom na vzpostavitvi javnih zelenih površin v novem delu južno od Drave.
Diplomsko delo. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo, 2011

Legenda:

- Ceste
- Objekti
- Površinska voda
- Trgi (*staro mestno jedro ni zajeto)
- Drevored (ali druga linijska zasaditev)
- Gozd
- Parkovni gozd (pasivna rekreacija)
- Območja parkovnega vrtičkanja
- Športne površine (obstoječe)
- Športni park
- Rekreacijski park
- Park
- Parkovna krajina

PRILOGA Z: Prostorski prikaz; Željeno stanje

Klemenčič M. Zeleni sistem mesta Maribor s poudarkom na vzpostavitvi javnih zelenih površin v novem delu južno od Drave.
Diplomsko delo. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo, 2011